

EDM. ČHAURA

VÁLKA =
PRUSKO-RAKOUSKÁ
ROKU 1866

II. DOPLNĚNÉ VYDÁNÍ=

K TISKU UPRAVIL =

ANT. M. LANG =

S 2 MAPKAMI A SKUPINOU POHLEDU =

CENA 1 K (50 KR.)

———— V BRNĚ 1902 ————

NAKLADATEL * A. PÍŠA * KNIHKUPEC

Úvod.

Jest zajisté včasným, zabývatí se po 35 letech válkou tak zvanou »Němců s Němci«, která království Českému, této perle v koruně svatováclavské, přinesla nesčetných běd, strastí, svízeli, útrap — která vyrvala tisíce českých otců, manželů, synů a bratrů z náručí rodinného a skosila mladé, nadějně životy v chladný hrob a jež vyvolána jsouc lišáckou vypočítavostí hltavého Pruska — byla počátkem německé říše, militarismu, panovačnosti a zaryté pomstychtivosti nenasytného Pruska, začínajícího rozpínati perutě u Hradce. Králové a končícího vítězstvími před branami Paříže! —

Válka tato vychrlila poušty slovanské krve na nivy a luhy české a zachovala do dnes bolestné vzpomínky v mysli české. Vzpomínky ty jsou dnes bolestnějšími, poněvadž právě nyní pilný a obětavý národ český zpupnými, Pruska milovnými vlastizrádci oloupen býti má o nejdražší statek svůj k větší cti a slávě všemmatky Germanie. — —

Před 280 lety vzali nám šlechtu, statky, české řemeslnictvo, víru, dějiny, sebevědomí, sílu a — nyní rvou nám jazyk násilně z hrdla a vecpati chtějí tam jazyk němoty!

97/12 1202
L 1202

UKF/1002

Národ český, tato přirozená bašta na nejkrajnější hranici Slovanstva proti cizí záplavě, vydán býti má na pospas německým hltounům, kteří by nejraději už celé království poklopili pruským šišíkem! Národ český, od tisíce let ve své vlasti usedlý, který zemi českou prací, mozoly, potem a potoky krve svých předků posvětil, vydán býti má vzteklé a sběsilé zvůli momsenovských vlastizrádných násilníků! Bůh to napraviž! — Toť spravedlnost! — —

Skromné črty tyto zasvěceny budtež oněm známým i neznámým hrdinům, kteří za úplně cizí ideál obětovati musili čackou krev a vydechli hrdinnou duši na hroudě otcovské. Krev jejich byla marně prolita a nepřinesla ubohé české zemi palmy míru, svobody a pokoje, ale rozhojnila jen bědy nešťastného národa!

Maďaři v roce 1866. zřizovali pod generálem Klapkou legii ku přepadení Rakouska a za odměnu této vlastizrády r. 1867. dosáhli ideálu, po němž prahli, volnosti, svobody a samostatnosti. V Cechách pak za slavnými činy našich hrdinných synů ve prospěch a v zájmu říše plížila se odměna — — —: dragonády, obležení, persekuce a žaláře. Jak rozdílně u nás a jinde!

Za Alby nebylo jinak! —

Příčiny této války jsou známé a nebudu je dopodrobna opakovati: Prusko umínalo si Rakousko vyhoditi z »buntu«^{*)} a postaviti se v čelo všech států v Německu. Obmezují se tudíž na prosté vyličení nešťastné výpravy, jak původní prameny a ústní podání súčasťných svědků souhlasně je líčí. Nitky (prvky) jednotlivých bojů čerpány na bojištích samých a z úst žijících očitých svědků; studoval jsem polohu bojišť po 13 roků a zaznamenával každý údaj súčasťných osob. Základem práce mé jsou zprávy a diagramy generálního štábu, na něž se tuto všude odvolávám.

---

*) t. j. ze spolku německých států, v němž Rakousko bylo v popředí.

V druhé polovici června r. 1866 stálo vojsko pruské (19. června), soustředěno jsouc těsně na hranici české, následovně:

I. labská armáda pod velením Herwartha z Bittenfeldu — pravé křídlo — obsadila 20. a 21. června Stolpen u Burkersdorfu na silnici k Rumburku.

II. armádní sbor pod velením prince Bedřicha Karla rozkládal se od Žitavy až po silnici libereckou s hlavním stanem v Hirschfeldu.

III. armádní sbor — levé křídlo — postaven pod velením korunního prince Bedřicha Viléma tak, že se mohl vrhnouti stejně do Čech, jako do Slezska.

Korunní princ pruský obdržel dne 19. června následující depeši Moltkovu z Berlína:

»Jediný sbor ponechati na Nise, I. sbor obrátiti k Lanchútu a oba ostatní sbory tak rozestaviti, aby buď s I. sborem vpadnouti mohly do Čech, buď postavení na Nise v čas potřeby sesílily.«

Hned na to doručeno vrchnímu veliteli pruských vojáků válečné provolání, které mělo se předními strážemi pruskými odevzdati předním strážím rakouským a znělo:

»Splnomocněnec cís. a král. vlády prohlásil u příležitosti návrhu vyslance král. saského dvoru v sezení spolkovém ve Frankfurtu dne 16. t. m. ve jménu císařské vlády: J. V. císař opře se celou Svojí mocí požadavkům, které král. pruská vláda kladla a použije celé válečné moci!

V tomto vyjádření Rakouska je úřední vypořádání války obsaženo a klade si podepsaný za čest, velcímu c. k. generálu oznámiti, že královské pruské voje dostaly rozkaz podle toho jednat!»

Prohlášení toto obdržely přední stráže rakouské v Oswiecimi a Cukmantlu dne 21., u Cvikova dne 22. června odpoledne.

Zároveň oba pruští princové i generál Herwarth z Bittenfeldu dostali dne 22. června tento rozkaz:

»J. V. král pruský nařizuje, aby obě armády vpadly do Čech a snažily se u Jičína se spojit.»

A ještě v týž den odpoledne duše celé války, svob. pán Moltke, generál pěchoty a chéf generálního štábu, nařídil:

»Známkovanyými telegramy dnešního dne byl určen směr na Jičín; tím však přirozeně není míněno, že by se tak za všech okolností státi musilo, spíše závisí spojení toto od **nahodilých** okolností. Dle všech našich **spolehlivých** zpráv sem došlých, je nemožno a pravdě úplně nepodobno, aby císařská armáda v nejbližších dnech **byla soustředěna** v severních Čechách! Námi (Prušáky) zahájený počátek snadno nám poskytně příležitosti, nepříteli **v rozdělených skupinách** se pohybujícího vydatnějšími silami v největší prudkosti napadnouti a vítězství jakékoliv v této příčině, nešetříce nikoho, úplně využítkovat!» — —

To bylo ovšem něco jiného, nežli Benedekův rozkaz. Později ukáží, jak nešťastný tento vojevůdce všude nešťastně si počínal.

Prušáci na počátku výboje měli bitevní šik skorem 400 km. dlouhý, který soustředivým postupem u Hradce zkrátili na 30 km.!

Ukáží přesvědčivě, že bitevní rozkazy pruské jsou mathematicky přesné, jasné, určité, vykazující každému oddělení čas a místo, kdežto bitevní rozkazy rakouské jsou jen všeobecné, udávající skoro napořád jen pohyby přibližné a proto také veškeré rozkazy rakouské měněny byly stále a to i za bitvy, čímž nastal zmatek a nedorozumění, a zbytečně prolitá krev lidská žalovala trpce k nebesům!

Dne 20. června vydán královský manifest v Berlíně a už dne 22. června vtrhla labská armáda po pravém břehu Labe na Českou Lípu do Čech; dne 23. června I. armáda pruská překročila již hranice české u Zitavy a Zhořelce při pochodu na Liberec; a dne 26. června II. (slezská) armáda pod velením korunního prince Bedřicha Viléma vtrhla z Kladska od Dušníků a Levína do Čech, a tam přes Broumov a Náchod na »Branku«, pak přes Líbavu na Trutnov.

Prušáci byli již pány českých průsmyků a hor bez jediné rány a bez ztráty jediného muže, a rakouské vojsko bylo ještě daleko. V tom čase stály sbory rakouské takto:

Armádní stan v Olomouci.

Druhý armádní sbor ve Svitavách, České Třebové, Vys. Mýtě a Litomyšli.

Čtvrtý armádní sbor v Zábřehu a Šternberku na Moravě.

Šestý arm. sbor u Přerova a Lipníku na Moravě.

Desátý » » v Blansku a v Brně » »

Osmý » » v Hustopeči » »

Třetí » » u Brna » »

1. záložní jízdní divise v Prostějově na Moravě.

2. » » » v Kroměříži » »

3. » » » ve Vyškově » »

Sbory pod velením Clam-Gallasa v Čechách se nalézaly v tomtéž čase:

Sborový stan v Praze.

První armádní sbor u Teplic, v Praze, Mladé Boleslavi a u Josefova.

1. lehká jízdní divise u Turnova a na hranicích.

Soudný čtenář pohlédnuv na mapu rozezná ihned, že klíč k válečným podnikům **byl v ruce Průšáků**, a dispoziční rakouské opozdění a pochybení! České hory, tato přirozená tvrz od dob pradávných, byly neobsazeny, a vstup pruským vojskům volný. Tím Prusko získalo na čase, a nad to **běs války úplně ušetřil území pruského** a vrhnul se s hořící pochodní na nivy a luhy těžce zkoušených Čech, kde už tolik bitev a válek rozhodovalo nejen o **bytí Čech, ale i o bytí Rakouska!**

Při takovýchto okolnostech mluví skutky a čísla samy za sebe a není třeba výkladů. Podíváme-li se na mapu, shledáme, že Průšáci byli vždy o několik denních pochodů ve výhodě, vyjímaje prince Bedřicha Karla, který za to zrychlenými pochody pohyboval se k určitému cíli — Jičínu. Týž také v pravý čas u Hradce se objevil. To byl výsledek správných a jasných **dispozic pruských**, k nimž družila se dočvilnost až úžasná.

Rakouské voje pohybovaly se též ve 3 kolonnách a sice:

Severní kolonna přes Lanškroun, Českou Třebovou a Opočno na Náchod, střední kolonna přes Oustí nad Orlicí, Vamberk, Týniště do Čes. Skalice a jižní kolonna přes Poličku a Litomyšl, Vys. Mýto, Holice do Hradce Králové — Král. Dvora a Trutnova. Po ukončených pochodech měly se sbory dne 26. června nalézati v těchto místech:

10. armádní sbor u Josefova;

4. » » v Král. Dvoře;

6. » » v Kuksu u Jaroměře;

- 2. armádní sbor v Opočně a Rychnově n./K.;
- 2. lehká jízdní divise v Opočně;
- 3. armádní sbor v Týništi a Josefově;
- 8. „ „ „ „ „
- 3. jízdní divise v Oustí n./O.;
- 2. „ „ ve Vys. Mýtě;
- armádní záložní dělostřelectvo v Litomyšli;
- „ muniční park v Nasavrkách.

To byly nešťastné dispošice!

Velící generál v Cechách, hrabě Clam-Gallas (* 1805 v Praze, † r. 1891 ve Vídni), měl zadržeti postup I. armády labské pod velením Herwartha z Bittenfeldu a II. armádu pod princem Bedřichem Karlem, ale následkem hrubých taktických chyb a pochybených rozkazů Benedekových byly přední jeho stráže v potýčkách u Chrástavy, Habendorfu, Rochlice, Dlouhých Mostů, Hodkovic, Kuřích Vod, České Lípy, Sychrova, Kosti, Mnichova Hradiště a Jičina odraženy, a on vržen zpět z čáry obranné.

Jako sbory naše, tak i pomocné sbory Sasů neměly jiných direktiv a dispošic,*) než až v samém boji na zdař Bůh daných.

Poněvadž rozhodné bitky, mající bezprostřední vliv na hlavní bitvu u Král. Hradce, staly se skorem v tutéž hodinu a den, vyličím je postupně.

Prušácká taktika, mobilisace, výstroj, výzbroj, intendance, výtečné vedení vojska, počínajíc četou až do armádního sboru — slavily vzdor příslovečné hrdinosti našeho vojska již předem triumfy!

Toť smutná pravda!

A tu třeba doznati otevřeně!

V den sv. Petra a Pavla r. 1866. hřměla děla na hranicích žírných Čech, a hvozdy i nivy od Náchoda až po Žitavu skropeny krví, po většině slovanskou!

---

*) Direktiva znamená směr, kterým jest se bráti. Dispošice jsou zvláštní ustanovení a nařízení, jichž za různých, nepředvídaných okolností třeba použiti.

Nezdolný, nestárnoucí, věčný zub času hojí však veškeré rány a bolesti z dob minulých a ukládá všechny útrapy ve věčný a nesmírný hrob zapomenutí!

Před 35 lety vykrvácelo na bojištích našich Čech tisíce junů, synů a otců prušáckou ocelí a olovem! Srdce se chvěje i sebe tvrdšímu, spatří-li ty ohromné mohyly a tisíce křížů, pod nimiž spí věčný spánek hrdina vedle hrdiny. A hrdinové tito zaplatili neopatrnost, ba i neschopnost vůdců svých krví a životem svým! Hrozné jest to »memento mori«!

Z řad zaprášených vojínů zněl veselý, sebevědomý zpěv:

»Vojáci, vojáci,
nebojte se nouze!
Vždyť za námi vezou
mundur a peníze!«

»Mundur a peníze,
děvčata v kočáře,
který to regiment
Prušáků dokáže!«

»Vojáci, vojáci,
malované děti!
Prušák je proti Vám
jen prašivé smetí!«

Armádní sbor proti Prušákům v Čechách určený čítal 210.930 mužů pěchoty, 25.406 mužů jízdy, 25.332 dělostřelců a 794 děl. Proti této síle ale měli Prušáci již státi na hranicích Čech 227.564 mužů pěchoty, 32.029 mužů jízdy, 32.145 dělostřelců a 840 děl a 74.407 koní, tedy již před započítím krvavého dramatu o 30.070 mužů (komatantů) a 46 děl více, nad to pak brigády semknuté v divisích, (Rakousko tehdáž mělo jen brigádní a pak sborové velení) — výtečné důstojnictvo a hroznou vražednou zbraň rychlopalnou, známé jehlovky!

Jest však dnes úplně dokázaným skutkem, že při vší přesile a při vražedné zbrani, kterou nadutí

Prušáci měli, byli by s hanbou a krvavými hlavami zpět zahnáni v »říši kázně a dobrých mravů«, kdyby určité a jasné dispoice byly v čas učiněny, kdyby byly obsazeny bývaly průsmyky krkonošské a jizerské, a kdyby byl armádní sbor rakouský beze všeho vrhnul se na armádní sbor slezský. Pak byli by museli Prušáci i sbor na Jizeře rozložený odvolati.

Bohužel tomu tak nebylo! Pověstný »tajný plán« měl »veřejný« hanebný konec u Hradce Králové, a tisíce nevinných obětovali životy své za viny spáchané jinými! —

Hned na počátku války a všech válečných operací rakouských zlý démon šel v patách našeho vojska, ba zdálo se, že i mrtvá a nestranná příroda sama činí všemožné překážky vojákům našim. Hrozné bouře, lijáky s nesmírnými parny a hotové průtrže činily krajinu místy naprosto neschůdnou. Nad to byly plodiny ještě na polích.

Dne 24. června jásot statisíců otrásal klenbou nebes nad vítězstvím geniálního arcivévody u Custozzy, a morální tento úspěch našich zbraní byl patrný v celém vojstě.

Vítězství na dalším bojišti, kde rovněž krvácely pluky české, provanulo vojsko nadšením a sebedůvěrou. Za zpěvu, smíchu a žertů táhly ohromné kolonny jako nekonečný had ku hranicím Čech a obyvatelstvo hor s hrůzou patřilo na rozpoutaný vír válečných furí. Tisícové, strachující se o životy své i svých milých, opouštěli krb i majetek!

Z řad vojáků často bylo slyšeti: »Veďte nás na Prušáky, čepicemi je utlučeme! — —

Ovšem, ovšem! — — — Protože ale vojsko rakouské tehdaž nosilo jen čáky, proslavené to »kolomaznice«, nemohlo Prušáky utlouci — čepicemi.

K večeru dne 27. června r. 1866. celý kraj kolem Opočna, Nového Města nad M., Náchoda, České Skalice,

Trutnova, Král. Dvora a Broumova skýtal hrůzný a přece úchvatný obraz nastávajících krvavých bitev. Prušáci, majíce výtečné mapy, zvědy svými pak výtečně zpraveni, v kvapných pochodech už obsadili nechráněné hory, jež jinak při sebe menší ochraně by byly nepřístupnými, a drali se do Čech. Proti nim stály slabé, osamocené hlídky, nevědoucí ani, obdrželi v rozhodném okamžiku posily! Na hlavní silnici z pruského Slezska od Chudoby vedoucí, za nynější c. k. celnici, stála setnina plzeňských hochů pluku tehdáž Khevenhüllerova čís. 35. pod velením setníka Růžičky a 2 děla.

Neočekávaně a rychlým náběhem celý prapor Prušáků obsadí svah na rovině v pravo od pruské celnice a za mostem přes Metuji a za nimi u lesa kovové jícny v té chvíli chrlí šrapnely na české hochy. První šrapnel zasáhne pěšáka Josefa Součka z Plzně, kterýž s rozbitou lebkou klesá k zemi, jsa první obětí celé války! Druhý šrapnel prasknul ve středu setniny, jiný rozbil kolo u děla, a hned potom údolí to překrásné zasypáno děsným přívalem kulí z jehlovek.

Setnina se srazí, pak na povel plíží se příkopy, ale vidouc ohromnou přesilu Prušáků všech zbraní, utíká k Náchodu a na Vysokov, kde ústup kryjí 2 děla — a Prušáci skoro bez překážky stanuli na české půdě! Od celnice do Náchoda je 1/4 hod. cesty výtečná silnice, po jejíž obou stranách zdvihají se mírné vlny hor, kteréž jsouce obsazeny, ovládají pak zúplna celý hraniční přechod až k Chudobě! — A na tyto Thermopyly postavena jedna setnina!! —

Velitel pruský, vida na strmé skále starobylý hrad náchodský, rozkázal dělostřelcům na »pevnost Náchod« stříleti. Střelil asi dvakráte, oheň však zastaven, neboť Prušáci seznali, že zámek není obsazen. Prušáci ve svých zprávách všude tam, kde nějaké staré valy a hradby našli, důsledně zovou každé takové místo a město »pevností«! —

Plukovník hrabě Thun stál se 2 škadronami jízdy (Hessen — kyrysníci) v Náchodě, vida však, že není s to valící se pruskou živou lávu zadržeti, ustoupil k Vysokovu za pěchotou a zastavil tam o 9. hod. večerní.

V patách za ním Prušáci obsadili Náchod.

Velící generál pruský Steinmetz nařídil pod pokutou smrti prachem a olovem, aby všechny dvěře u domů, příbytku a krámů ve dne v noci byly otevřeny a v každém domě aby po celou noc hořelo světlo. Dal sebrati mladíky psaní a čtení německého jazyka mocné, a ti museli psáti Steinmetzovo svolání. Mezi těmito mladíky byl i abiturient české reálky v Praze, náchodský rodák Frant. Zabka, nynější král. uherský vrchní kontrolor stát. dráh ve Váczu v Uhrách, upřímný národovec, jemuž za mnohé zprávy z Náchoda díky jsem povinen. Zabka s jinými přeložil a napsal Steinmetzovo svolání, které bylo pak na rozích ulic nalepeno. Svolání*) toto znělo:

»Občané staroslavného království Českého! Podle vyššího nařízení překročil jsem se svojí armádou Vaše hranice u Náchoda. Vaše vláda válku míti chtěla, nikoliv my; přináším proto válku jen vládě Vaší a těm, kteří by s ní stejně smýšleli a ji v tom jakýmkoliv způsobem podporovali. Tyto osoby propadají pruským válečným zákonům, což pro uvarování veřejně oznamuji. Každý pokoje milovný a svého povolání si hledící občan stojí pod ochranou chvalně (!?) známé vojenské kázně a není se mu obávati nižádných útisků, jakých se mají obávati ti, kteří s rakouskou vládou jsou za jedno a ji podporují!

K břemenům, které země ponese a o něž starati se má, náleží zaopatřování mého král. pruského vojska. Zákony, dle kterých se řídití musíte, budou Vám oznámeny.

Očekávám ode všech obyvatel a sborů plnou a dobrovolnou poslušnost, kterou jak od země tak od

*) Pravopisně i slohově opraveno.

jednotlivce požadovati musím, a příslibuji navzájem každému, kdož mou žádost splní, ochranu a pomoc proti každé nepříslušnosti.

V Náchodě, dne 27. června 1866.

Velící generál:
von Steinmetz.*

Aby svoje »král. pruské cítění« dosvědčil, nařídil purkmistru Rokošovi, aby Náchod tak zvanou »daň výpalnou« do 24 hodin složil, a sice: 16.800 liber chleba, 50 centů soli, 7500 kvartů kořalky,*) 1200 centů sena a na hotovosti 1000 dolarů.

Chudičkým vesničkám kolem Náchoda uloženo bylo následující »výpalné«: 686 pecnů chleba (pecen po 4 librách), 7 centů soli, 380 liber rýže, 869 liber hrachu, 300 centů slámy, 230 centů sena, 7 centů masa aneb každý třetí den krávu.

Odměřený krok pruských bataillonů otřásal okny po celou noc, a ulice náchodské pokryty spícím mužstvem: do rána stálo v Náchodě 10 bataillonů pěchoty, jízda u Hronova, děla v Poříčí, a proti nim na památné »Brance«, výtečném to postavení obranném a k útočení na všechny směry jako stvořeném, nestála ani jediná hlídka rakouská. Sbory naše byly daleko v táboru.

Bůh to napraví!

Plukovník hrabě Wurmbrand musel se svými Maxhulány rovněž utéci z Hronova do Červeného Kostelce, kde shromáždilo se rozptýlené oddělení pluku plzeňského čísl. 35. Nevědouce ani o svých odděleních, ani o pruských pohybech, ještě v noci o 1/2 3. hodině ustoupili naši na Žernov a Červ. Horu, kde zaujali postavení pozorující a obranné.

---

*) Jeden pruský kvart činí naše 3 žejdlíky = 1.43 litrů. Aby se král. pruské vojsko »posilnilo«, musel Náchod sehnati 107 1/4 hektolitrů kořalky.

Velitel hlídky v Červ. Kostelci oznámil hlavnímu stanu, že Police obsazena Prusáky všech zbraní, hlavní stan pruského korunního prince v Broumově a generála pěchoty v. Steinmetze v Polici nad Metují, a proto že musí se 3 četami ustoupiti. Souhlasné zprávy došly z Dobrušky, Opočna a — od Náchoda, míst to 8 až 14 km. vzdálených — pak Trutnova. Z toho bylo zřejmo: nepřítel všude v přemoci, na hrdinném postupu a na úplně soustředném, geniálně promyšleném pochodu; naše sbory všude o tří denní pochody opozděny a bez určitých disposic!!

Rakouské hlídky ustoupily z Náchoda v noci, ale nikomu nenapadlo ani ve snu, aby se zakopal na »Brance« u Václavic, odkud ani desateronásobná přesila by jej nebyla vypudila, jelikož výšina ta ovládá úplně silnice a svahy k Novému Městu, k České Skalici a k Náchodu. Se strany dobrošovské je pak naprosto nepřístupnou pro děla a pro jízdu, pro pěchotu pak jen s největšími obtížemi!

Laik pozorující polohu u Náchoda, Trutnova, Brusnice, Königshanu, Jičina a Mnichova Hradiště, zcela bezděčně přisoudí možnost vítězství vojům Benedekovým. Žel Bohu, že se Benedek asi o 5--6 dnů opozdil u Olomouce. Opevněný tábor Olomouc visela mu na ostruhách jako přítěž, a nešťastná myšlénka, že Prusáci vrhnou se přes Slezsko na Moravu, strašila neustále v hlavě nešťastného tohoto vojévůdce. Byl ze staré školy válečnické, která počítala s pevnostmi jako s královnou a střelcem na šachovnici, která nepočítala s novodobou zbraní a rtuťovou pohyblivostí pěchoty. — Smutná, ale skutečná pravda! — Dnes si pevnosti, jakou byla Olomouc, Brno, Josefov, Praha a Terežín, nepřítel ani nepovšimne!

»Branka« památnou jest pro nás tím, že na ní již za Bedřicha »Velikého« Rakušané prohráli proto, po-

nevadź Prusové měli pověstné »pucštoky« ze železa a Rakušané dřevěné, lehko se lámající. — »Branka« tato, od staletí známá jako důležitý strategický bod, a za ní všechny průsmyky až ku Broumovu, byly nenápadně a bez jediné rány o 1/2 l. hod. v noci ve vší tichosti obsazeny Prušáky myslivci. Jízda vyslala silné hlídky k Novému Městu n. M. a ke Skalici České, před nimiž naše nepatrné hlídky kvapem ustoupily. Sbory rakouské teprve ráno o 9. hodině začaly vycházeti z Vrchovin a Sonova a rozvinuly ve směru na Václavice střelecké a útočné roje, postupující pak přes Jesenici jízda nechala nad Provodovem místo pro 10. hulánský pluk a pro 4. baterii 10. pluku na kopci pod Domkovem.

Děla postavena v nížině za cestou provodovskou a prodloužila obrannou čáru tuto až ku silnici a dráze u Dubna.

Dvanácte bataillonů pruské pěchoty obsadilo pokraj celého lesa a vyvýšenou silnici okresní od Bražce k Vysokovu a k Starému Městu u Náchoda.

Rozkazem pruského korunního prince I. a V. gardovému sboru udány přesně za cíl pro den 27. a 28. června Hostinné n./L., Král. Dvůr n./L. a Náchod. I. a II. divise měla za každou cenu obsaditi v tyto dny Hronov, Červ. Kostelec a Úpici, a spojití se se sborem gen. Bonina u Trutnova.

Disposice — výborná! — A dochvilně byla provedena.

Rozptýlené sbory rakouské pohybovaly se zatím bez určitého cíle mezi Litomyšlí a Josefovem, nevědouce, kde je nepřítel, jak silný je a kde se utkají! Chyba osudná, že nevrhly se v prudkém náběhu ihned s celou silou na Prušáky na hranicích, v poloze pro útok i na obranu výtečné, pomstila se krutě na nich na všech bojištích a zejména dne 3. července u Hradce Králové!

Podobnou chybu učinil Clam-Gallas na »Mužském«. Jenom Gablenz u Trutnova zvítězil, a to proto, že předešel Prušáky o několik minut!

To byly důsledky dispoic! — —

Mezi Novým Městem n./M. a Náchodem táhne se široký horský hřbet, k severu příkrým srázem dobrošovským krytý a vesměs vysokým lesem porostlý, pod »Brankou« pak a pod Bražcem prorván jest hlubokým úvozem. Poloha tato stala se výbojným klíčem Prušáků, odtud možný byl útok i obrana na všechny strany, poněvadž záda byla úplně kryta a ústupní čára nemohla býti naprosto ohrožena. Rakouské vedení pozdě poznalo cenu této výšiny, o níž pak tříštily se rakouské davy živých těl jako slabý led o tvrdý mys čedičový! Václavická kaplička určila veškeré dispoice až po Hradec, zrovna jako kaplička sv. Jana v Trutnově! —

Dne 26. a 27. června lilo se s oblak ve dne i v noci, a v nepohodě té rozloženy byly rakouské sbory (27. června) jak následuje:

U Křovic a Valu brigáda Jonákova; v Dobrušce, Provozu a Domašíně brigáda Hertwekova; v Bohuslavicích a Pohoří brigáda Rosenzweigova; v Meziříčí a Rohenicích brigáda Waldstättenova; sborová děla a vozatajstvo s náboji u Očetic; sborový stan v zámku knížete Colloredo-Mannsfelda na Opočně.

V noci na den 27. června asi o 2. hodině obdržel podmaršálek baron Ramming — starý to, ostřílený a osvědčený voják, neznající bázně, jemuž každý rozkaz byl svatým — rozkaz, aby ihned nastoupil pochod ku České Skalici a vyslal ku Náchodu přední stráž (*).

*) Laskavý čtenář zajisté vypožoruje ohromný rozdíl mezi rozkazy pruskými a gen. Benedeka. Tam mathematická, vojensky úsečná přesnost a direktiva — tu rozkaz, který svědčí, že v hlavním stanu ani neznali a nevěděli, která část nepřitele a kde proti nim stojí, a že generálům pochodová i bitevní (ať již útočná, ať obranná) dispoice byla úplně neznámou!

Pochod na Skalici a ku Náchodu přední strážě! To byla veliká chyba — neboť mělo se jíti ihned Novým Městem n./M. do Náchoda a nikoliv v ohromném oblouku přes Českou Skalici, kterouž již mezitím ohrožoval od severu sbor generála v. Bonina pochodem od Trutnova přes Hoříčky!

Rozkaz ten přišel jako blesk z čista jasna! Ramming byl v nejhlubším spánku, když ordonanční důstojník generálního štábu k němu dojel. Obdržev stvrzení, že rozkaz odevzdal, cválal promočený a zablácený setník generálního štábu do hlavního stanu.

Rozkaz ten úplně měnil dva dny před tím dané dispoice. Následkem této změny dáti se měly ihned, to jest o $1\frac{1}{2}$ 3. hod. v noci a k tomu v lijáku na pochod:

Brigáda Hertwekova přes Běstvíny, Spy a Nové Město n./M., Vrchoviny do Vysokova.

Tato dispoice byla šťastná, ale přišla o deset hodin pozdě!

Brigáda Jonákova přes Spy, Nové Město n./M., Vrchoviny a Provodov do Klení u Čes. Skalice.

Brigáda Rosenzweigova přes Černčice, Krčín, Na-hořany a Lhotu do Čes. Skalice.

Brigáda Waldstättenova přes Rohenice, Slavětín, Nouzín a Jesenici do Čes. Skalice.

Polní nemocnice zřízena byla u Svinišťan — $1\frac{1}{2}$ hodiny od bojiště václavického!!! — —

Tak zněl rozkaz a Ramming — ač se mu rty pohnutím chvěly — vyřizoval chladně změnu tak náhlou ordonančním důstojníkům, kteří jako vítr rozlétli se na koních k různým oddílům.

Sborový velitel ale při celém tomto ukvapeném, na žádném rozumovém, ani strategickém ani kombinacním podkladě nespočívajícím rozkazu, zapoměl, že třem brigádám určil stejný směr a cíl. Následkem toho tyto brigády se třikráte křižovaly na svém pochodu se vším dělostřelectvem,

s ohromným vozatajstvem a s jinými oddíly vojska. Tím nastal zmatek a neomluvitelné opozdění všech sborů; neboť stalo se, že mnohé pluky až hodinu i 1½ hodiny stály s puškou u nohy čekající, až se cesta uvolní!

A nepřítel zatím, jakoby ze zábavy, beze ztráty zrnka prachu a kulky — pohodlně zahnízdil se na »Brance« a klidně jako zkušený lovec dlel na číhané, připravuje hroznou a krvavou koupel!

To ještě nebylo všechno!

Následkem velkých vzdáleností, jimiž jednotlivé brigády od sebe odděleny byly, bylo ordonančním důstojníkům nemožno, rychle a v stejnou dobu velitelům dotyčných brigád nový rozkaz doručiti. Tím se stalo, že veškeré brigády, vesměs již hrozné smrti zasvěcené, mohly své voje teprve o 5. a 6. hodině ranní vyslati na pochod, kterýž promyšlen nebyl a způsoben byl z ukvapení. Následek toho byl, že zatím ve skalních úvozech a kamenných chatách Vysokova, ve všech okolí ovládajících hvozdech nad Studnicí a Starkočí zahnízdil se nepřítel.

Památná pak »Branka« nad Náchodem, toto Plevno Podkrkonoší, obsazena 12 bataillony pěchoty pruské, a 48 děl vévodilo tomuto překrásnému kraji, kdež v brzkubůh války rozpoutal děsný boj — boj nerovný!

Sotva že brigáda Hertwekova došla k Sonovu, a prvé než se mohla rozvinouti v roje střelecké, již srazila se v čele i v boku s hustým řetězem pruských střelců, kteří výborně usazení byvše v různých nad sebou položených polohách nerovné, svahovité a roklemi prorvané krajiny, stříleli v salvách do kolon na 2000 kroků vzdálených. 48 kovových jícňů chrtilo granáty v hrdinné řady našich vojáků na 3000—4600 kroků vzdálené.

Rakouská jízda z Vysokova byla vypuzena a utíkala v nepořádku ke Skalici, strhujíc nedotknuté dosud oddíly s sebou.

Brigáda Hertwekova rozvinula se v ohni šrapnelů v útočné řetězy proti výšinám u Václavic; ale 48 pruských děl chrtilo zhoubu a smrt v řady její. Hrdinský útok celé brigády, který pruské důstojnictvo naplnil údivem a úctou, zmařen, brigáda postřílena a s ohromnými ztrátami vržena do řad brigády Jonákovy, která tím byla uvedena ve zmatek.

Asi o $\frac{1}{4}$ 10. hod. dopol. s námahou seřaděné šiky brigády, nevšímajíce si smrti, nepřítelem a jícny 48 děl šířené, počaly znova útočiti v nešťastném území na výšinu u Václavic.

Prušáci obsadili lesní trojhran u Václavic a v prodloužených křídlech, zálohami dostatečně krytých, přijali s děsným ohněm z rychlopalných jehlovek pluk Kellnerův č. 41., který prodral se, zanechávaje za sebou sta mrtvol a raněných, k řadám nepřítele až na 120 kroků, pak ale vražedným, soustředěným ohněm jehlovek úplně smeten! Kolik set hrdinů v tomto nerovném boji marně kleslo v chladnou smrti náruč!

Ve všech bojích nešťastné této války ukázaly pluky naše vesměs báječné pohrdání smrtí při útocích v davech, ale útoky podniknuty z neznalosti vražedné zbraně (jehlovky) vždy na velikou vzdálenost bez mezer rojových a bez záloh proti hustě obsazeným postavením pruským: celé pluky v mocném vzrušení za zvuků hymny a hromového »hurrál« bez jediné rány z pušky vrhaly se s úctyhodnou chrabrostí na nepřítele, který měl dosti času, aby hravě, jakoby ze zábavy, smrtonosným dechem morové rány smetl řady odvážlivců v chladný hrob!

Prapor myslivců — moravská krev, čís. 25. — a budiž tento lístek jemu věnován — udržel se, vzdor vražedné střelbě Prušáků, u kostelíka a hřbitova václavického. Ostatní sbory sehnány po svahu až dolů do Sonova, a prapor zůstal osamocen. Ranění nabíjeli pušky a podávali je pálícím soudruhům za zdí hřbitova. Myslivci stříleli jen po šaržích, a také tam padlo nejvíce

pruských důstojníků. Avšak co platná zoufalá hrdinnost praporu proti dvacateronásobné přesile! —

Tento boj pěchoty vyžadoval ohromné oběti na životech proto, poněvadž sborová děla, která měla útok všeobecný podporovati a připravovati, teprve o 11. h. dopoledne dorazila do České Skalice, odkudž na »Branku« je hodina pochodu! Rovněž tak i jízda nemohla na křídlech zaměstnávat nepřítele a tudíž současně aneb postupně zasáhnouti v boj.

Pruské koule hrozně řádily v řadách rakouských, a nejlepším toho je důkazem, že o 10. hod. dopol. veškeré kolonny první řady musely býti zálohami nahrazeny!

Kolonny tyto, zase ve dva útočné davy seřaděné, měly v čele pluk Vása čís. 60., kterýž s bodákem na pušce, svého plukovníka s tasenou šavlí máje v čele, za zvuků hudební kapely a hromového »hurrá!«, »eljen a czáczár!« s vlajícím praporem vrhnul se na nepřítele. V druhé řadě postupoval s ním pluk 20. korunního prince pruského, jehož plukovník hrabě Alfons Wimpffen s deputací důstojnickou byl před 7 nedělemi v Postupími představití se novému majiteli pluku, korunnímu princí Bedřichu Vilémovi.

Deputace rakouská těšila se srdečnému přijetí a vzácné pozornosti, a korunní princezna darovala praporu krásné, zlatem vyšívané praporní stuhy. Při této příležitosti pravil korunní princ:

»Těší mne, páni soudruhové, že mohu udatnému pluku Vašemu darovati praporní stuhy na korouhev, kteráž nechť jest svatým symbolem proslaveného pluku, jehož důstojnictvu platí mé »hurrá!« Kéž jméno moje nese pluk na poli cti a slávy ku slávě J. V. císaře a ku slávě Rakouska!« —

A co následovalo po 49 dnech? — — —

Pluk věren těmto slovům, zůstal postřílený na »Brance«! Pluku, nesoucímu jméno pruského

prince, a proti němuž zvláštní náhodou velel jeho majitel, sám princ pruský Bedřich, udělen byl děsný krvavý křest.

Plukovník hrabě Alfons Wimpffen, 9 setníků, 6 nadporučíků, 7 poručíků a 284 mužů mrtvých zůstalo na bojišti, pak 24 důstojníků a 549 mužů raněných, z nichž mnoho zemřelo na rány v zámku náchodském. Jsou společně na vojenském hřbitově pochováni.

Korunní princ pruský Bedřich, vida po bitvě barvy svého pluku na bojišti, ptal se raněného důstojníka v příkopě silničním ležícího, kde je jeho (prince) pluk?

Důstojník ukázav rukou na hromadu mrtvol a raněných, pravil:

»Královská Výsosti, Váš pluk, plukovník a plukovní prapor leží zde!« —

Korunní princ netajil mocného pohnutí a zaslzel při pohledu na mrtvolu hraběte Wimpffena, kolem něhož jeho v životě i smrti věrní vojáci se kupili jako bouří zporážené dříví.

Prapor pluku rozstřílen, žerď ustřelena, a na praporu ležela mrtvola praporečníka-šikovatele!

Důstojník pruský usekl šavlí břízu. Na ni uvázan zkrvácený prapor nešťastného pluku č. 20. a jako válečná kořist donesen do Náchoda, kde hlídán byl 200 muži. Náhle se prapor ztratil! Náchodský purkmistr Rokoš a přední občané zjišťovali a činěni zodpovědnými za ztrátu praporu, a již seřadil se oddíl, který měl na náměstí pruským olovem ztrestati ubohé oběti válečného zmatku.

Zajatí občané náchodští se starostou Rokošem (děkan Jan Mach, poštovní rytíř Otto z Ottenfeldu, Jan Šrůtek, Michal Tichý, Ant. Mejstřík a Josef Bořík) zavedeni byli na tak zvaný »Kavčí rynek« k reální škole, kde veřejně prohlášeno, že každý desátý obyvatel Náchoda bude zastřelen, nebude-li ztracený prapor nalezen. Zajatci byli potom zavřeni do krámu, v němž uloženy byly zapáchající surové kůže. Před

krám postaveno 30 mužů, jimž velel důstojník, který ze zajatých hrubé žerty si tropil.

V té chvíli přišli z Hronova do Náchoda obchodníci Fuchs a Sattel, kteří slyšíce pláč a nářek, tázali se po příčině a zvěděvše, oč se jedná, ihned žádali, aby byli předvedeni před Steinmetze, který byl v hotelu »Letzel« na náměstí ubytován. Jemu oznámili, že prapor, na němž Prušákům více záleží, než na životě 6000 občanů, nalézá se v hostinci »u Seidlů« v Hronově. Vzdechy radosti vyrvaly se z prsou již odsouzených občanů! —

»Nemesis, bonorum custos, sontium castigatrix!«*)
— Je tomu vždycky tak? —

Od Domkova a Provodova pohybovaly se živé davy v hustých, útočných kolonnách a řetězech proti Václavicům a »Brance«!

Sedmnáctý prapor myslivců, rozdělený na dva polobataillony, postupoval útočně od Klení podél silnice, která musela býti pro jízdu a dělostřelectvo volnou, k Vysokovu, generálmajor hrabě Solms pak s kyrysníky proti západnímu cípu Vysokova. Při této příležitosti stateční kyrysníci zajali ve Vysokově chéfa generálního štábu pruského, podplukovníka Zimieckého.

Podplukovník tento jel jako parlamentář pruský do Josefova, ale na zpáteční cestě, připojiv se k četám bojujících, byl zajat.

Na rovině nad Vysokovem stál však již proti kyrysníkům hraběte Solmse (2 škadrony) celý pluk pruských hulánů!

Pluk Vása, pluk 20., decimovaný, a 14. prapor myslivců v prvním náběhu zase dobyli kostelíčka václavického a myslivny, a tím vysvobodili moravské hochy — myslivce čís. 25. — a za zpěvu a hřímavého »hurrá!« zahájili dobře mířenou palbu v modré řady Prušáků!

Třetí prapor pluku Vása obdržel však hned při svém hrdinném tomto prvním náběhu, v řady jsa těsně

---

*) Nemesis, dobrých věcí strážkyně, zlých věcí karatelka.

semknut, 14 salv. Pak rychlopalbou jehlovek větší část postřílena, a zbytky zahánány s kopce dolů!

. Pruské olovo a granáty hrozně řádily v řadách rakouských! — —

Péro je slabým nástrojem — i kdyby ním vládl sám Lamartine — aby zachytilo ty hrdinné výjevy a mohlo vypsati všechna hrdinství a chrabré činy, které v této nešťastné válce naši vojáci vykonali. Drsní Prušáci netajili se údivem a úctou vůči našim vojínům, vidouce celé pluky, any za zpěvu a veselé hudby kladly mladé životy své za císaře a vlast v náruč chladné smrti!

Jak případným zde proslavené: »Ave, Caesar, morituri Te salutant!«*) — —

Jsem přesvědčen, že všichni zde padlí, hodní a chrabří vojáci, prostým mužem počínaje až k důstojníkům, kteří krví svojí a tělem zmrvili bojiště u Trutnova, Náchoda, České Skalice, Podola, Brusnice, Král. Dvora a Král. Hradce, zasluhují bez výjimky po zlatém kříži; neboť hrdinství, jaké tam na jevo dali v tak těžkém a nerovném zápasu, zůstane pro věčnou paměť zapsáno v dějinách válečnictví zlatým i krvavým písmem, a to nejen v dějinách dotýčných pluků, ale i v historii celého Rakouska!

Co tu zářivých příkladů obětovnosti, sebezapírání, rekovnosti! Jako v Thermopylách, tak i na těchto bojištích státi by měl prostý a přece významný nápis: »Poutníče, zvěstuj krajanům, my že tu mrtví ležíme, jak zákony kázaly nám!« — —

Znaje dopodrobna z očitého názoru celou tu rozsáhlou krajinu nešťastných bojišť, jakož i máje původní prameny listinné i udání očitých svědků tohoto dramatu, který v sedmi dnech 100.000 lidem přeťal nit života, pokusím se načrtnouti hlavní rysy těchto bojů.

S okem zaroseným a posvátnou úctou vstupoval jsem vždy na ona památná místa, posvěcená tolikerou

---

*) Buď' zdrav, císaři; umírající tě pozdravují.

bratrskou slovanskou krví, na místa, kde prolitá lidská krev tekla proudem dravé bystřiny, aniž by přinesla spásu těm, kteří ochotně a bez reptání kladli životy své v jícen nenasytného molocha. Se vzrušenými pocity v ůžaslé a stísněné duši sledoval jsem ten svévolně, z pouhé německé ješitnosti a bezcitné vypočítavosti vyvolaný nerovný a vražedný boj! —

Měl jsem často příležitost za různých okolností mluvit na bojištích českých s vysokými a zkušenými důstojníky rakouskými i pruskými, z nichž mnozí byli očitými svědky zápasu onoho, a všichni z nich žasli nad chladností, s jakou naši v boj se vrhali a podívovali se chrabrosti našich pluků!

Čeho by se bylo dosáhnulo pomocí těchto udatných vojinů za dobrého vedení a za jiných okolností?

Proslavený, ano i kaceřovaný Napoleon nebyl nikdy v rozpacích, koho a kdy má postavit na místo nebezpečné. Napoleon, podobně Radecký, znal duši i myšlenky svých lidí dopodrobna a dovedl schopností vojáka vyúžítovati v nejvyšší míře a to proto, poněvadž měl zření k jeho osobním zvláštnostem. Oba proto byli ve vojsku populárními. Napoleon byl vždy hrdým na své vojáky, jimž bázeň před smrtí byla neznámou, spočinulo-li na nich oko jejich miláčka. Majíce úplnou a ničím na světě nezlomnou důvěru ve svého velitele a jistotu přísloušnou ve vítězství, měli ale také neobmezenou důvěru v sebe sama; to jest účinné morální povýšení vojáka myslícího, sugesce davu a jeho psychologie!

* * *

Na »Brance« a u Václavic bělaly se bílé kabáty a modralo se pole mrtvolami — ošem — tu i tam také pruskými!

Abych dokázal, jaký to byl vražedný a nerovný boj, omezím se na prosté vypočítání ztrát.

Pluk dvacátý prince pruského ztratil novou korouhev, svého plukovního hraběte Wimpffena, setníky: Kopřivu, rytíře Thullié, Rossnera, Willa, rytíře Stránského, Horníka, Srůtka, Pátka, nadporučíky: Deunerna, Kovalova, Mencla, Dittricha, Kundena, Klímu, Poscynského, Szághyho z Tormandházu, Bella, Tindíru, Rohricha, Walzla a Niessla, podle těchto ještě 284 mužů mrtvých, 15 důstojníků a 93 mužů raněných, 9 důstojníků a 456 mužů zajatých, větším dílem též raněných, tedy 47 důstojníků a 833 mužů.

Pluk Vása č. 60. ztratil 23 důstojníků a 848 mužů; pluk hraběte Gondrecourta čís. 55. 20 důstojníků a 638 mužů; pluk čís. 79. rytíře Francka 36 důstojníků a 646 mužů; pluk čís. 9. hraběte Hartmanna 19 důstojníků a 596 a mužů; šestý prapor myslivců 7 důstojníků a 187 mužů; 25. prapor myslivců 4 důstojníky a 58 mužů; 17. prapor 9 důstojníků a 269 mužů; pluk čís. 56. Gorizutti 9 důstojníků a 269 mužů; pluk čís. 4. (Deutschmeister) 16 důstojníků a 408 mužů; 14. prapor myslivců 7 důstojníků a 102 muže; dělostřelci 1 důstojníka a 106 mužů, a jízda 11 důstojníků a 178 mužů — úhrnem 232 důstojníků a 5487 mužů, 432 koní, 8 děl, a 7 povozů!

Prušáci ztratili 62 důstojníků, 1060 mužů a 222 koní. Padlo tedy od $\frac{1}{4}$ 9. ráno do $\frac{1}{2}$ 3 hod. odpoč., kdy bitka byla přerušena, na obou stranách 294 důstojníků, 6547 mužů a 754 koní.

Ztráty Rakušanů ve všech bitvách byly šest- až sedmkrát větší než pruské, což úplně souhlasí s možností šest- až sedmkrát rychleji nabíjeti zadovky-jehlovky než jednoduché pušky rakouské. Číslice padlých více nám poví, než jakékoliv sebe delší líčení.

Jako pěchota, právě tak hrdinně dělostřelectvo a jízda, nemajíce prázdného zření na možnost smrti, zápasily s nepřítelem. Postřílení dělostřelci a rozsekaní husaři, kyrysníci a dragouni jsou toho patrnými důkazy!

V době právě vylíčené, kdy pěší pluky jako praví hrdinové útočily na výšiny, oheň a olovo chrlicí, a tudíž boj pěchoty ještě úplně rozhodnut nebyl, roz-zužil se na rovině vysokovské, severně od lesíka, hrůzný, divukrásný boj jízdy.

Rakouská jízda 5 a půl škadrony silná, a sice kyrysníci císaře Ferdinanda a Hessen pod velením generálmajora prince Solmse, šikovala se k útoku na pruskou jízdní brigádu generála Wnucka, skládající se z hulánského pluku čís. 1., 8. pluku dragounů a škadrony 4. pluku dragounů.

V čele jel generálmajor princ Solms, a za ním v klusu pátá škadrona kyrysníků čís. Ferdinanda čís. 4., opodál nakřídle plukovník Berres v čele 2½ škadrony kyrysníků prince hessenského čís. 6.

Generálmajor princ Solms měl před sebou 9 škadron pruské lehké jízdy — hulány. Stálo tedy asi 825 jezdců rakouských proti asi 1350 jezdcům pruským! Ale naši hoši neznali bázně. Břítký palaš v pěsti a kolena majíce sevřena na bocích ušlechtilých koní, s jiskrným zrakem měřili pestrobarevné šiky pruské!

Najednou šavle v ruce prince Solmse opsala lesklou křivku, zableskla se v záři červnového slunce a již špička její ukazovala škadronám směr útoku. V okamžiku vrhá se v pravdě hrdinsky a okazale 825 jezdců na těsně semknuté řady Prusů. V palaších odráží se sluneční paprsky. Úchvatný, nezapomenutelný byl pohled na těch 825 tasených, smrt nesoucích palašů, leskem svým millionům bleskův podobných, když vrazily s báječnou a nepředvídanou rychlostí a silou do řad jízdy pruské!

Šedý mrak, vydupaný kopyty 2200 koní zdvihal se nad Vysokovem, půda duněla, jakoby prostor pod ní dutým byl, a řev rozkacených, v nejzběsilejším běhu udržovaných koní slyšeti bylo až do Náchoda.

Hromové, několikrát se opakující »hurrá!« otřáslo vzduchem a hrozné ty mraky koní, mužstva a ocele se střetly!

Laskavý čtenáři, viděl jsi někdy — a třeba jen při vojenském cvičení — útok jízdy? Zvláštní pocit jímá diváka, vidoucího, jak kůň s jezdcem jako srostlý řítí se buď záhubě, buď vítězství vstříc! A řada za řadou, četa za četou, škadrona za škadronou jako mohutný příval dravých vln vrhají se v šílené zuřivosti na řady — — — svých blížních.

Dva tisíce dvě stě jezdců v pestrých uniformách: rakouské třpyticí se přilby a brnění, červení pruští husaři, dragouni a huláni — obraz, pokud pestrosti se týká, hodný štětcе Vereščagina, Úprky a Sochora! — V této barevné směsi kmitají se hrozné seky tisíců palašů jako sršivé jiskry elektrické baterie a sekají bez záchvěvu a bez citu do živých řad! Povelý tlumí se řinkotem zbraně, klením, křikem, srdcervoucími výkřiky raněných; lidé, jež se dosud nikdy neviděli a nijak neublížili, rvou se jako dravá zvířata, usilující druh druhu o bezživotí; houfně klesají těla udatných k zemi a zmítají sebou křečovitě; raněné zvíře padá na krvácející těla, válí se po nich, mačká je a kopyty svými je trhá: toť obraz bitvy! — — —

Tak vypadá válka! — — —

Jízda rakouská — samá krásná, jako by z ocele tesaná těla — rozbila sražené pruské škadrony, jež byly v ohromné přesile, hned při prvním prudkém náběhu jako chumáč peří, rozsekala celé řady jezdců i koní, a — — — kupy mrtvol, jak je zasáhla smrtící ocel, pokryly bojiště. Ani rána nezahoukla — jen ocel sevřena pěstí dovršila hroznou seč! Již již celé řady pruské jízdy sesekány, jiné pak zvráceny byvše v divém úprku ujížděly k Náchodu, rozrážejíce a šlapajíce čtyřstupy pěchoty, kolonny dělostřelectva a vozů s náboji, rozložené na svahu silnice od Starého Města a Babí. — — Jenom ještě okamžik asi 20 minut, a naše

jízda byla by hrozným útokem rozrazila a rozsekala řady pruské pěchoty, a boj, za tak nešťastných okolností zahájený, byl by skončil hanebnou porážkou Prusáků. — Však hle, jaké neštěstí! Pluk našich chrabrých a rozvášněných kyrysníků padl na útočnou kolonu osmého pluku pruských dragounů a v boku zasáhnut byl střelbou celého pluku pěchoty o 3 bataillonech, seřaděného v čelní řadě! — — Srážka stala se mezi místem, kde nyní v hlubokém zářezu silniční most přepíná trať železnou a mezi zastávkou vysokovskou, kde nyní umístěny jsou četné pomníky.

Nastal zase zoufalý a hrozný zápas!! — Tři pruské bataillony vypálily rychle za sebou osm salv, t. j. 24 tisíc kulí. Hned na to mocný útok těžké jízdy pruské, sekající v prořídle řady našich kyrysníků, vyrval palmu vítězství našim chrabřým hochům.

Rakušané bili se vědouce, že od jejich porážky nebo vítězství závislým jest další postup války. Prusáci bojovali s pravou vypočítavostí, aby úspěchy dne neztratili, s vírou ve svou rychlopalnou zbraň, s vědomím klidným, že v čas čerstvé pluky v záloze poskytnou pomoci, což údělem našich — arci nebylo!

Jakých se tam odehrálo výjevů — péro vylíčiti neumí! Podávám toliko dva.

Praporečník kyrysníků Jonáš, seknut pruskou šavlí, ztratil pravou ruku. Vzav palaš do zubů a třímaje prapor levou rukou, hnal se v čele čety do řady Prusáků! — —

Kůň, byv pod ním probodnut kopím, padl. Jonáš dostal se s praporem pod zabitého koně. Krvácející z hrozné rány, zachycoval praporem seky na něj mířené.

Prapor rozsekán, žerd' přeražena, on sám pokryt 26 sečnými ranami. Hrdinskou svou duši vydechnul na praporu vlastní krví prosáklém!

Druhý praporečník Kuber nalezen mrtev s 19 sečnými ranami na těle. Prapor s přeseknutou žerdí

ležel v žitě, zkrvácen krví rakouských kyrysníků, jichž kolem něho 28 leželo!

Celý tento boj jízdy trval sotva 35 minut a na bojišti se strany rakouské zůstalo ležeti: 11 důstojníků, 278 jezdcův a 272 koně; Prusáci ztratili 16 důstojníků, 290 mužů a 222 koně. Za 35 minut 595 mužů a 494 koně šavlemi rozsekáno! — —

— — — — —

A co znamená ve válce taková hrdinná smrt mnoha set mužů? —

— — Někdy — nic!! — —

Vždyť ani pruská, ani rakouská pěchota, zoufalým bojem zaujatá, ano i hlavní velitelé skorem ani nevěděli o této okamžité a s hroznou prudkostí vedené srážce! Až houfy rozprášených koní upozornily bojující, že se »něco« stal!

Smrt a zhouba na všech stranách. Anděl míru rozpínal perutě své, aby stínem jich přikryl to hrozné jeviště, kde se lidská zloba vysoptěla.

Opakuji: Srdce chvěje se a chvítí musí v těch nejtajnějších záhybech každému, kdo vkročí na česká bojiště, chvítí se musí údivem nad chrabrostí našich otcův a synů, »na poli cti a slávy« čestně padlých. Kolik slzí, běd, trampot, bídy, zklamání, soužení, útrap a muk takový okamžik způsobil; kolik rodinných štěstí a nadějí zničeno, kolik otců, matek, vdov a ubohých siroteků lkalo nad hrobem v neznámém kraji padlého hrdiny! Kolik bídy a psoty zafalo hubené spáry své v chudé a skromné chaty osiřelých!! — —

Sám jsa starým vojákem, který prodělal kus krvavého řemesla bez své vůle a souhlasu, patřil jsem — vždy z povinnosti vojenských zákonů — někdy v zoufalé ztrnulosti, někdy ve výbuchu zvířecího vojáckého vzrušení — tváří v tvář bledé smrti, přestřihující chladnokrevně niť mladého života. Však vždy s hrůzou vzpomínám na ony chvíle a s úctou na ty nešťastné, nad

nimiž se zelený pažit rozprostírá a jejichž mladá a slibná krev marně byla prolita! — —

Mnohým velkým pánům na hromadě mrtvých a na houfu mrzáků nezáleží!

— — — — —

A slunko červenové jako ohnivý kotouč klestilo si cestu po obloze. — —

Asi o 1. hodině odpoledne dal podmaršálek baron Ramming nový rozkaz k opětnému útoku na Vysokov a Branku.

Prořídle, roztráštěné a schvácené bataillony znovu seřaděny, slovy plamennými vojsko rozněcováno, pobádáno, a nastal nový zoufalý útok na celé čáře na Vysokov a Václavice. Trosky bataillonů vrhaly se na pruské jehlovky. Brigádní batterie zatím našly výhodné umístění k dostřelu. Palbou výtečnou, mathematicky vyměřenou, srážely šrapnelovým deštěm celé řady Prusáků, ale — vše marno. —

Zase Vysokov a Václavice dobyty, ale sotva že řady naše stanuly v příkopech přeplněných mrtvými, raněnými a umírajícími, již přemoc Prusákův umačkala hlouček chrabrých. Jehlovky se děsně osvědčily.

Batterie 6. pluku přiblížila se na 300 kroků k nepříteli, a její šrapnely jakoby morovým dechem drtily modré řady. Sama ztratila 28 koní, 14 mužů a 5 děl. Záložní dělostřelba pruská došla na povýšenou rovinu a zahájila asi o $\frac{3}{4}$ 4. odpoledne z 48 jícňů hroznou palbu na kolonny rakouské, které bijíce se, napřed krok za krokem, potom v divém chvatu po silnici ku Skalici a bažantnici se stahovaly ku krvavému křtu u Dubna a České Skalice. —

Kam v žírné svahy vysokovské potom oko pohlédlo, všude pestré uniformy v směsi rozmanité, tam kde je smrt zastihla!

Stráně, rokle, les, příkopy — všechno pokryto mrtvolami a umírajícími. Nářek raněných byl srdcervoucí!

Obyvatelé staroslavného Náchoda, Vysokova, Starokoče a Studnic odvažovali se ven na bojiště vysokovské, které poskytovalo hrůzný názor soudného dne. — Na mnohých místech, zejména u václavického kostelíčka, v Dobeníně, zřítí bylo i dvojnásobné vrstvy mrtvých a raněných vojáků, jež pruské jehlovky smetly při smělém útoku na památné výšiny.

Uvedu ještě dva zaručené výjevy:

Při útoku jízdy měl ordonanční důstojník divisio náře, podmaršálka prince z Holštýnu, nadporučík 2. pluku husarů, Julius Procházka, donéstí rozkaz kyrysníkům č. 4., kteří po hrozné seči čekali na další rozkaz pod mezí ve Vysokově, aby se přidružili ku pluku kyrysníků čís. 11. V prudkém běhu snažil se prostor, v němž tisíce kulí poletovalo, koňmo prolétnouti. Syčící granát z pruské batterie letí přímo v oblouku na nadporučíka, dotkne se jeho levého třmene, praskne — a nadporučík i kůň roztříštěni byli na sta kusů.

Nehoda ta zavinila, že kyrysníci rozkazu nedostali a že důležité listiny nadporučíka Procházky octly se v ruku Prusů. —

Třetí prapor pěšího pluku čís. 79. Karla rytíře z Franků, doplňující se tenkrát z okolí Pordenone ve Vlaších, tvořil zálohu u 6. sborového dělostřelectva. Po odražení dvou útoků na Václavice přicválal na zpěněném koni důstojník generálního štábu k praporu s rozkazem, aby se útokem vrhnul na Prusáky.

Radami praporu zašumělo: »Evviva il nostro imperatore! Evviva Francesco Giuseppe! Alla la bandiera!«*) Sotva utvořena z praporu hustá kolonna živých těl, již do ní několik kartáčových výstřelů vneslo smrt a zhoubu. Klubko mrtvol a raněných jakoby se tlačilo ku středu praporu, který vlaje vysoko ve vzduchu, hájen byl důstojníkem. Pruské koule děsně a rychle vraždí! Na prapor soustřeďuje se střelba Prusů a za 10 minut byl poslední bataillon postřelen.

---

*) »Ať žije náš císař! Ať žije František Josef! Ku předu!«

Praporečník s praporečkem, který vztyčuje nad sebou prostřílený prapor, kráčí klidně s několika vojíny, kteří prapor skoro zázrakem zachránili, přes mrtvoly a raněné za nejzvěsilější střelby směrem ku České Skalici, kamž jej také ke zbytkům bataillonu donesli.

Tento srdnatý praporečník slul Basilio Barbista. —

Tichý, zádumčivý a zelení pokrytý hřbitůvek u náhodského zámku kryje pláštěm země ony hrdiny. Selest haluzí smrků, sosen, vrb a jív hulá jim po věky ukolébavku!

Smrt jednotlivce bývá krásnou, uchvacující, ale smrt celých spoust bývá hroznou a nitrem otrásající! — Co bývá někdy ozdobou jednotlivci, je kletbou davu! — —

Mělo se za to, že krvavé „memento“,*) dané Prusáky našim vojům, vzruší armádní velení k rázné odhodlanosti, přemístění sborů, k úvaze, rozvaze, vystřízlivění, rozhodné a účelné dispoziční — — **ale nestalo se tak!**

Vítězný nepřítel stál pevně v Náchodě, Vysokově, na Brance, Hronově, Žernově a Studnici; v Polici a Chudobě spousty Prusáků, těžká jízda v Úpici a v Červeném Kostelci na pochodu, tykadla armádního sboru Boninova už harcovala přes Hoříčky v záda Rakušanů — a před tváří sebevědomého a vítězstvími spitého nepřítele nařídil armádní velitel vystřídání sboru VI. sborem IV. u České Skalice!

Oba sbory však, vykonávající se sebezapřením daný a neodvolatelný rozkaz, byly zrovna v nejkritičtějším pohybu svým napadeny ostrážitými Prusáky a pruské olovo smetlo 5577 životů lidských u České Skalice! — —

Reka Úpa pila chtivě krev českých junáků, aby ji odnesla ve věčný oceán!! —

* * *

*) Memento mori = pamatuj na smrt!

Brigáda Fragnèrnova obsadila území a příkopy podél silnice do Zliče, brigáda Kreyssernova celé okolí za batteriemi středu, pátý prapor myslivců obsadil vyvýšenou homoli, na níž nyní stojí 2 topoly s pomníkem, 31. prapor myslivců obsadil nádraží a s ním sousedil pluk 36., mladoboleslavští hoši, kteří obsadili hotel s rozsáhlými přístavbami a zahradou, nyní »hotel na bojišti« zvaný.

Bitvy se účastnily: prapory myslivců čís. 5., 31. a 24., pěší pluky čís. 15. prince nassavského a čís. 77. arcivévody Karla Salvatora z Toskány, dále čís. 8. Gerstner, Ferdinand d'Este čís. 32. a české pluky Nobili čís. 74. (jičínští), Reischach č. 21. (čáslavští), 44 děla dělostřeleckého pluku čís. 9., celý hulánský pluk arcivévody Karla čís. 3. a české pluky Creneville čís. 75. a čís. 36.: dohromady 23 bataillony, 5 škadron a 54 děl. Proti nim postavili Prušáci V. sbor generála v. Steinmetze o síle 28 bataillonů, 21 škadrony jízdy a 108 děl.

Před bitvou měli Prušáci o 5 bataillonů, 16 škadron jízdy a 44 děl více než Rakušané.

Z číslic těchto, jakož i z úzkostlivé dochvilnosti, pak zření majíc na rychlopalnou zbraň pruskou, dalo se předvídati, kterak krvavý zápas i při sebe větším hrdinství našich skončí.

Benedek trval na tom, aby VIII. a VI. sbor vzdal se postavení u Skalice a posunul voje své k Labi. Bůh milý ví, kdy a jak zrodily se v hlavě nešťastného tohoto vojevůdce tak protichůdné plány, které při dosti vážném posuzování území a rozložení vojska, pak při důkladné a upřímné poradě s veliteli všech exponovaných oddílů, měly býti úplně zavrženy.

Buď Benedekovi špatně radili a on slepě podle nich jednal, buď radili dobře, ale on důvěřuje ve své štěstí, nedbal rad svých podřízených. Jisto jest, že představený generálního štábu, Krismanič, naprosto nebyl schopen úřad svůj zastávat i a na

škodu celé války teprve před samou bitvou králohradeckou do Vídně byl telegraficky povolán!

O tom dříve nikdo nevěděl? Vždyť ví se zcela dobře, který důstojník, kdy, kde a s kým česky hovořil — a o schopnostech generálů pranikdo nebyl poučen? O Benedekovi, pokud nepřevzal armádní velení, vědělo se jen dobré, a on sám, maje za to, že schopným jest, troufal si převzít vrchní velení! Když 50.000 mrtvých a raněných pokrývalo bojiště u Vysokova a Václavic, království České Prusy zaplaveno, naděje na vítězství trestuhodnou nedbalostí mizely, potom teprv v posledním, nejchoulostivějším okamžiku poznal sám nešťastný Benedek, že není s to bitvu Prusům nabídnutou — uskutečniti!! — Kdo tím vinen? — — — — —

Vizmež, jaké rozkazy uděleny byly v ten den pro bitky u České Skalice:

Benedek nedal si vymluviti, že armáda korunního prince výkony levého křídla svého (přes Broumov a Náchod) clíce zastříti jiné své pohyby. O tom i přese všechny výstrahy svých generálů byl přesvědčen až do posledního okamžiku. Bitka již začínala a Benedek neměl ani potuchy o tom, že proti němu stojí celá síla korunního prince a že je zaskočen!!!

Benedek ráno dne 28. června nařídil:

»Korunnímu princi Saskému!« (v 5 hodin ráno.)
»Aby se nepříteli zamezilo vrhnouti se mezi Vaše vojsko a střed armády, račtež se odebrati s celým vojem na pravo.« — (Od Mnichova Hradiště.) —

»10. sboru ráno v 5 hodin!«

»Všechny oddíly 10. sboru i s 2. plukem dragounů mají se vrátiti na Brusnici a tam znovu zaujati svá postavení!«

»4. sboru v 9 hod. ráno!«

»4. sbor musí během dnešního dopoledne po skončeném jídle vystřídati sbor 6., který právě u České Skalice stojí, a 6. sbor vrátí se zpět do postavení, které před tím zaujímal sbor 4. u Doubravice. Brigáda Fleischhakrova čtvrtým sborem přidělená jako oddíl po čas průchodu ke sboru 6., který v tomto směru pochoduje, vrátí se ku sboru čtvrtému!«

»Jest-li dnes až do 2 hodin odpoledne ku boji u Skalice nedojde, odejde osmý sbor do položení, desátý sborem opuštěného.«

Po vydání těchto rozkazů vyhoupnul se Benedek na svého koně a cválal v průvodu svého štábu do Skalice. V Třebešově asi o $\frac{1}{2}$ 10. hod. dopol. se přesvědčil, že 6. sbor vystřídán byl 8.; 4. sbor, který od $\frac{1}{2}$ 1. s půlnoci byl na pochodu, dorazil asi o $\frac{1}{2}$ 10. hod. odpol. k Dolanům.

Podmaršálek baron Ramming podával zprávu Benedekovi o bitce na »Brance« a u Vysokova, a ve vzdáli houkala děla pruská i rakouská.

Ramming vyslovil obavu, že bude napaden vší silou Prusů!

Benedek nedbal! Pestrý štáb cválal po silnici, od Třebešova topoly vroubené, pozdravován jsa sbory vojáků, kteří po obou stranách silnice stáli a dorazil do České Skalice asi o $\frac{1}{2}$ 11. dopoledne. uvítán jsa celou městskou radou, již vedli MUDr. Kordina, starosta města a starosta okresního výboru, pak první radní Bartoníček, hotelier. Benedek ptal se hodnostářů na různé věci, silnice, mosty, řeku, na polohu okolí atd.

Za nádražím česko-skalickým, na rovině, kde nyní stojí modlitebna česko-bratrská, bylo r. 1866. pole. Z této vyvýšené roviny jest rozkošná vyhlídka na hory orlické, Hvězdu a pruskou Sněžku. Panorama toto s městy Dobruškou, Opočnem, Novým Městem n./M., Krčínem, Vrchovinami, Václavicemi, Studnicí, nad nimiž jako čarovné smaragdy rozsety v zeleni lesů rozkošné pohorské

vesničky, uzavírají v pravo lesy a hvozdy týništské a opočenské, v levo náchodské a kopec žernovský, pod nimž naše Božena Němcová v Bělidle za ratibořským zámkem v přerozkošném sadovém ráji své mládí proslula! — —

Z této roviny za jasné pohody, zejména v létě, možno přesně viděti po silnicích se pohybující jednotlivé chodce, povozy a v území Vysokova, Náchoda, Studnice, Červené Hory a Žernova, Starkoče i Dubna rozpoznati každý větší houfec lidí, zejména pomocí dalekohledu!

Benedek rozmlouval s důstojníky a civilními hodnostáři velmi živě a ptal se dra. Kordiny:

»Není-li pravda, tam za Vysokovem je zemská hranice?«

»Excellenci«, dr. Kordina na to, »ano, buď přes Náchod a Běloves za hodinu, aneb přes strmý kopec dobrošovský, kde ale není silnic.« —

Za řeči té již se blýskalo a kouřilo z pruských batterií nad Starkočí a nad Vysokovem. U ovčína nad Dubnem bylo zřetelně viděti tmavomodré kolonny Prusáků s lesklými šišáky, kterak obsazovaly území mezi Zblovem, Dubnem a nad Zličí. Zkušené oko důstojníků mohlo dobře rozpoznati, že v tak zvaných »štaflích« tvoří se v bataillonech útočné kolonny, a to tím jistěji, poněvadž dnes ještě (tedy po 35 letech) očití svědkové, tehdejší civilní hodnostáři, na všechny pohyby jasně se pamatují. V pozadí Lhoty Řešetové, Třtice a Žernova, v nízkém smrčí, bleskem zaleskl se tu a tam bodák anebo šavle — a to věděl každý z diváků, že tam naši nebyli. — — Odstrojená pruská batterie pálila na Skalici i na batterie u Zliče!

To považoval Benedek za lešť a dovozoval přese všechny námitky Rammingovy, že toto hnutí souvisí se snahou Prusáků vyhnouti se boji u Skalici a stáhnouti voje své přes Zblova a Chvalkovice ku Labi. O tom, že generál v. Bonin harcuje už

v jeho týle od Trutnova — ani nevěděl. Rovněž tak nerozpoznal, že částečné hnutí toto stalo se proto, aby celému našemu sboru ústup ze Skalice byl zamezen dovedným postranním pochodem úžlabinou ratibořskou, Skaličkou a Miskolesy, což se jen náhodou nepodařilo. —

Rakouské batterie stály za nynějším Vítovým lomem na chlumu, táhnoucím se v polokruhu po levém břehu Úpy až ku městu, na silnici u kovárny a zase v tupém úhlu proti Dubnu na vysočině za nádražím, majíce výtečný výstřel a dohledný dostřel!

V bažantnici dubenské praskaly již rakouské pušky a hrčely jehlovky — — — a celý ten náš nešťastný sbor neměl dosud přesných nařízení.

Benedek poděkoval civilním hodnostářům za pokyny a žádal, aby na křižovatkách ulic stáli města znalí lidé, kteří by oddílům vojska ukázali cestu ulicemi, děkoval oběma brigádníkům, po vojensku pozdravil a krotě uzdou nepokojného koně, pravil hlasitě, že celé generálovo okolí jeho slova slyšelo:

„Zde nesmí k žádné vážné bitce dojíti; **mám jiné plány.** Na čem jsem se jednou ustanovil, tomu zůstanu důsledným a věrným.“ — —

Za řevu kovových pruských jícňů, jichž asi 40 bylo v plné palbě, když pruské granáty, označené dvojítm W, praskaly nad kovárnou — 600 kroků od Benedeka — nařídil vrchní velitel generálmajoru Krismaniči, aby vydal nejnutnější dispoice, což on o 11. hod. dopol. takto učinil:

„Jestli zde u Skalice do 2. hod. odpoledne žádná bitka se nestrhne, vyrazí 6. sbor z Třebešova k Cáslavkám, za ním následovati bude sbor osmý, který utáboří se u Jaroměře. Čtvrtý sbor, stojící nyní u Svinišťan, nechť vystaví současně přední stráž v okolí Dolan.“ —

»Desátý sbor vyrazí zítra od Josefova a seřadí se vedle 4. sboru; velení obou sborů převezme podmaršálek baron Gablenz. První záložní jízdecká divise shromáždí se dnes na stanovišti 4. sboru a vyrazí ráno na Dubenec. Další rozkazy udělím.*) — Benedek.«

Benedek cválal na svém bělouši zase s družinou ku Třebešovu. Za mostem přes Úpu u dvora knížete ze Schaumburg-Lippe setkal se Benedek s velitelem 8. sboru, arcivévodou Leopoldem, jemuž ústně nařídil, aby se svým sborem okamžitě dal se na pochod ku Labi, a rovněž tak i šestý sbor! —

V čtyřstupech postupující vojáci udiveně sledovali mizící po silnici ku Jaroměři štáb i armádního velitele, za nímž jakoby na posměch jehlovky a pruská děla sypaly na Benedekův podpis posledního rozkazu místo posýpátka koule a granáty. Hrozný řev dělový hučel pohřební píseň, jejíž mocný kontrabas čeřil vzduch a zachvíval tisícerymi srdci!

Podmaršálek baron Ramming po udělení rozkazu a náhlém odjezdu Benedekově seděl okamžik zadumán v sedle; zraky jeho těkaly z místa na místo v území kolem Skalice, chřípí nervosně se chvělo. Zlostně protahoval šedé kníry, a tvář jeho prozrazovala velký duševní boj.

Štáb jeho i samostatní velitelé skoro ani nedýchající tázavě patřili na Ramminga. Bylo patrné, že bojuje duševně, že rozum a poslušnost stály proti sobě. Avšak myšlénka, že voják posuzovati nesmí, ba že časem ani přemýšlet nesmí, ale mžikem vykonati to, co nařízeno — zvítězila! —

»Milí páni!« oslovil Ramming po trapné chvíli důstojníky, kteří kolem něho stáli. Třicet čest vzdávajících šavlí zablesklo se leskem slunce, jako prchavý a

---

*) Doslovně ze »Zpráv generálního štábu rakouského«. — Číslice rovněž čerpány z díla toho i ze zpráv generálního štábu pruského a soukromých různých publikací i osobních sdělení současných účastníků války.

klikatý zážeh blesku. »Slyšeli jste! Rozkaz je rozkazem, a na nás jest, rozkaz ten provést! Prosím: páni velitelé i ostatní páni důstojníci na svá místa cvalem! Ukažme, že dovedeme umírat. Bůh nám budiž milostiv!«

Ramming nikoliv tušil, ale jistě věděl, co bude následovati! Sotva že pluky, seřazené v davy, začaly se rozvínovati za úsečných povelů v čtyřstupové kolonny a v útvaru tom daly se na pochod, praskaly pruské granáty z batterií od Klení v řadách vojska, způsobující hrozné ztráty a zděšení! A když tyto spousty lidu dostaly se ze smrtonosného ovzduší na silnici od Skaličky k Zájezdu, vozatajstvo a zavazadla osmého sboru vrazily v divém chvatu a zmatku do bataillonů a protrhaly jejich řady. Mrskané i zdivčené koně poráželi a drtili svými kopyty živé, neživé!

Nastal vír a zápas lidí, koní a povozů!

Pruští důstojníci nechtěli naprosto věřiti zrakům svým, vidouce brigády místo v čelném rojovém rozvinutí střeleckém aneb v davech, tvořiti čtyřstupy ve směru opačném. Vypozorovali, co pohyby ty asi značí, a podle toho ihned jednali.

O překot dány rozkazy všem oddílům: »V prudkém soustředném náběhu pěchoty za součinnosti obou ostatních zbraní zničiti ustupující voj rakouský a odříznout jej od ústupní čáry!«

Na Žernově, kterýž velmi vhodným byl pro děla, střelející ve směru ku Červené Hoře, zvláště ale ku Zličí, Třtici a Bakovu a do lesů studnických, **stála dvě — pravím dvě děla**, postavená v sadu vedle nynější školy, mající pozorovati na levém křídle směrem k Náchoďu a vzadu k Červené Hoře. Nade dvorem risenburgským stála rakouská těžká jízdní brigáda generála Schindlöckra o 1200 jezdcích, jako nejkrasnější levé křídlo, kryjící Zlič a ústup centra. —

Uvedl jsem dříve doslovný rozkaz Benedekův.

Zde následuje pruská disposice na tento den, která předem skoro podrobně všechno určila.

Rozkaz pro pochod na den 28. června 1866.

»Zítř ráno dne 28. června dá se na pochod 22. pěší brigáda (Hoffmann) přes Náchod směrem silnice novoměstské a vystřídá předvoj. Osmý pluk dragounů vykoná ostrou a rychlou obhlídku asi na jednu míli k Novému Městu, nesmí se ale v žádný boj dáti vlákati a možno-li, přivede nějaké zajatce rakouské. Pluk se pak vrátí k předvoji a ohlásí hned, co viděl a slyšel o nepříteli; ohlášení toto musí býti hned a písemně vykonáno. Potom vydán bude rozkaz pro pochod hlavní a záložní kolonny po silnici Náchodské a na Českou Skalici.«

»Král. granátnický pluk a 4. pluk dragounů, první čtyřliberní a první dvanáctiliberní batterie, třetí setnina pionýrů s oběma záložními oddíly tesařů, tvoří předvoj. Čtvrtý dragounský pluk může se v čelo přibrati, aby o něco dříve území obhlédl a prohlédl. Plukovník von Voigts-Rhetz velí předvoji, útvar pochodový týž jako dnes.«

»Za sborem tím následují jen 3 nábojové kolonny, které plukovník von Kraewel určí a sice bezprostředně za zadní částí sboru.«

»Tyto kolonny musí o 7. hodině ranní býti ku pochodu naprosto připraveny; 6 ostatních kolonn, mostové vozatajstvo a zavazadla vyrazí ráno už o 5. hod. z ležení a pochodují přímo přes Náchod a Červený Kostelec, Horu a Žernov ku České Skalici; major von Friedmann převezme velení celé kolonny.«

»Generálmajor von Löwenfeld rozstoupí se, jakmile dosáhne Studnice, na levo, aby získal rovný směr na Skalici; u ovčína má zaujati severovýchodně od Dubna takové postavení, aby mohl vzhledem na postavení plukovníka von Voigts-Rhetza a generálmajora

von Hoffmanna výbojně postoupiti proti levému křídlu rakouskému.*

»Zároveň s postupem generálmajora von Lowenfelda postupuje plukovník von Voigts-Rhetz směrem na západ; generallieutenant von Kirchbach následuje severně od silnice Vysokov-Klení plukovníka von Voigts-Rhetze, v levo jej předchází. Generalmajor von Hoffmann prozatím zůstane v nynějším postavení a bude útok dle svého uznání podporovati. Okamžik, kdy se k útoku přikročiti má, bude oznámen.*

Laskavý čtenář srovná sám, jak podrobnou byla dispoice pruská a jak všeobecnou, povrchní Benedekova, na př.: »Sbor vyjde«, »sbor se utáboří« — ale neudáno, kdy, kde a jak — — atd. atd. — —

V 11 hod. dop., tedy v době, kdy Benedek 8. a 6. sboru pochod zpáteční nařídil, stálo vojsko pruské přesně dle daných dispoic v útvaru a území napřed na vlas určeném, očekávajíc, jaký útvar zaujmou sbory rakouské!

Náhle po 11. hodině dopol. začaly se modrati pruské uniformy v nízké smrčíně a doubí u strážního domku Lhoty Řešetové, 10. a 19. pruská divise čelily na Zličov, z Červené Hory vyjížděly jízdné hlídky gardového sboru, jež ale vždy byly odraženy. Konečně plukovník hrabě Wurmbrand s podplukovníkem princem Taxisem v čele 2 škadron Maxových hulánů srazili se se 3 $\frac{1}{2}$ škadronami pruských gardových hulánů, provedli na poli za dvorem odvážný útok se šavlí v pěsti, byli obklíčeni přesilou, ale prosekali se a ujížděli k Ratibořicům.

Na bojišti zůstali z rakouské strany 3 důstojníci, 65 mužů a 69 koní; Prusáci ztratili 3 důstojníky, 37 mužů a 22 koně. —

Mrtvolý svážel téhož dne do společného hrobu mlynář Kordina ze Slatiny.

Nezdařený tento útok jízdy byl příčinou ústupu celého levého rakouského křídla, neboť generál Schindlocker zaskočen byl z levého boku i ze zadu. Obě děla zapřažena a v divém trysku uháněla po příkrém kopci žernovském do úvozu zličského, kdežto Schindlöcker, vida přesilu, sjel do Zliče, přes most do parku ratibořického vedoucí a »údolím babičíným« do Skalice, kdež se postavil se svou jízdou nejdříve za knížecím dvorem v rozvinuté čáře až ku nynější Faltisově prádelně, a pak odejel k Dolanům. —

U Skalice zatím poznal Ramming, že Benedekův rozkaz je nešťastným přehmatem a učinil — ovšem že pozdě, avšak bez vlastní viny — dispoice bitevní pro sbor roztrhaný. —

Brigády Fragnernova a Kreyssernova ještě neměly rozkazu k opuštění svých postavení, a z brigády Schulzovy byl už pluk moravský čís. 8 (Gerstner) pryč na pochodu a musel býti zpět povolán do arény smrti!

Po rozkazu Benedekově nemohl arcivévoda Leopold jinak jednati než mu bylo určeno, ale při nastoupení Prušáků v bitevní útvar zachváčeno bylo jeho mužstvo i důstojnictvo šílenou hrdinností. Vášeň odvetná hnala tisíce proti špičkám bajonetů a ústím jehlovek! Co by byli tito chrabří hoši vykonali za správného řízení!

Než dále!

Přibylé bataillony české krve z Jindřichohradecka a Čáslavska byly usazeny v náspech, v nádraží a ve stržích proti rovenskému rybníku. Křoviny kolem nádraží byly taktéž hustě obsazeny. —

Vojáci po tolika bez účelných pochodech došli zbědováni. Pokryti prachem, blátem, spocení, žíznivi a hladovi, sháněli vodu a víno — vůbec čeho by se napítí mohli. Ve skladišti nádražním bylo sice uloženo

množství vína, tabáku, sucharů, chleba, konserv, ale důstojník zásobní neměl rozkazu, aby zásoby ty směl vydati! — —

Vojsko počalo reptati:

»Tak tedy! Jsme hladovi a žíznivi a nesmíme se ani, než zemřeme, napítí a najísti? Prušáci sotva 3000 kroků jsou nás vzdáleni!«

»I k smrti odsouzený obdrží před svou smrtí všechno, oč žádá a my ničeho? Hurá! hurá! hoši, rozbijte to!« —

Pažbami rozbity dvěře a víno vyvaleno. Více vína teklo na vlhkou půdu, než do misek. Náhle polnice plukovní jednotlivých praporů i setnin zaječely jako vzteklé furie poplach: do řady, střilet, střilet! — —

Pruské koule už prostřelovaly okna a dvěře budovy nádraží, která obsazena až po střechu.

— — — — —

Česká Skalice, město dosti výstavné, na vyvýšené skále nad Úpou, s krásným náměstím a rozkošným okolím má ve vojenském smyslu jako obranný bod tu hlavní vadu, že západně města teče Úpa a tím ústup vojska v tu stranu jest velice znesnadněn, ba znemožněn. Úpa, dravá to bystřina horská, tehdáž dešti rozvodněná, v plné míře vojsku našemu ústup učínila obtížným. Skalicí jest jenom jeden průchod, který nestačí jednomu pluku v míře válečné, natož potom celým brigádám se vši těžkopádnou přítěží!

Chyba tohoto postavení zaplácena byla potoky krve.

Prušáci, jsouce již tenkrát mistry v taktice a využitkování polohy — tím jim nechci lichotiti, raději bych napsal opak toho — nad to pak rozdělení jsouce vskutku geniálním způsobem neméně geniálního hrab. Moltke-ho, postupovali v soustředěných, výtečně promyšlených pochodech sborů na určitý, předem označený

cíl s heslem: »Vereinzelt marschieren, vereint schlagen!«*) Podle daného rozkazu generála von Steinmetze brali se v rozdělených čelních kolonnách. Postup ten měl tu vadu, že jakmile by jeden sbor byl vržen Rakušany za hranice, byly by oba druhé sbory nebezpečností vydány a musely by jíti zpět a kryti boky i záda. Nikdo neupřel, že kdyby nešťastný Benedek byl dal v čas jiné a jasné dispoice a nehalil se neustále v mlhavý háv »tajného« (!) plánu, byli by Prušáci přes to, že už měli Náchod a Branku v rukou, jednoduchým pobočným pohybem přes Stárkov dle všech pravidel vojenského umění poraženi a zpět za hranice vrženi! Rovněž sbor generála v. Bonina byl by musel zpět, jsa ohrožen v zádech, a z té příčiny armáda jizerská byla by musila hledati nejkratší cestu z Cech do Pruského Slezska!

Avšak veškeré sbory u Skalice měly zcela opačné a protivné rozkazy, a tím se stalo, že Prušáci narazili místo na ohromnou přesilu, na zbytky tří nešťastných brigád.

Dle dosud stávajících předpisů ručí ve válce každý voják svým životem za životy jeho velení svěřených lidí.

Tak často namanula se a namane se mi myšlénka, jakého trestu by zasluhoval onen velitel, který svojí neprozíravostí, netečností, ukvapením, tvrdošíjností a bezpříkladnou neschopností připraví o životy tisíce chrabrých mužů, zbaví ženy mužů a podpory, učiní tisíce sirotek a v neskonale bídu uvrhne krby lidí chudých a pracovitých, ale zároveň zavíní, že vlast, říše a císař jsou ve velikých nesnázích.

Proč by o tom velcí páni měli uvažovati, když postřílení lidé se pochovají a leštěný kámen aneb kov hlásá potom slávu pluků:

»Zde spí spánek věčný 6000 hrdinů!« — — —
Pluk X, pluk Y!

A což slzy vdov a sirotek? Kdož o ně dbá? —

---

*) Porůznu postupovati, společně útočiti.

Ony tisíce hrdinů, dřímajících u Náchoda, Podola, Skalice a Hradce Králové pod zeleným drnem, jinak mohly za správných disposic a vedení rozhodnouti o osudech našeho, tak těžce cizým jařmem na újmu nás »kollonistů« zkoušeného Rakouska. —

Korunní princ pruský po vítězné bitce generála Gablenze u Trutnova nemohl II. gardovou divisi přes Úpici v levý bok rakouský poslati, poněvadž pruský generál v. Bonin ustoupiti musel přes Bernsdorf a Zaclér až za hranice do Libavy, aby soustředil kolem sebe posily. Korunní princ mohl volně naložiti pouze s jízdní brigádou, kterouž také Steinmetzovi poslal.

Zároveň obdrželi generáli Lowenfeld, Steinmetz, Voigts-Rhetz a Kirchbach (později ve válce r. 1870./71. ve Francii proslavení vojevůdci) rozkaz, aby zahájili útok a v první řadě obsadili bažantnici v Dubně, zatlačili sbory rakouské za Úpu, obsadili Skalici a zajistili spojení se sborem I. pod generálem pěchoty v. Boninem. Rozkaz ten svědčí o odhodlanosti i vážném studiu území i okolí a o správném pojmání všech posledních událostí ve stanu pruského štábu.

Rozkazy v čas vydány, v čas došly a přesně na vlas vyplněny! — — U Prušáků — dodávám!!

Ovoce této přesnosti padlo ovšem do klína Prušákům. — —

Milý čtenáři, vstup dnes — v době, kdy nestárnoucí a nevyzpytatelná Flora halí se ve skvostný háv štavnaté zelení a v pestré odstíny barev všech tonin — do stinných stromořadí a pod šelestící klenbu dubů velikánů, pod rozsochaté borovice a šumící jedle rozsáhlé a anglickému parku ve velkém se podobající bažantnice v Dubně! Jak okřeje těkající oko i bušící srdce v tomto velebném chrámu přírody, jejíž vážný klid a vznešenost sklání koleno před tvůrčí silou Všemohíra, před tajemnou tvůrčí silou neobsáhlé veličiny.

Němí tito svědkové bolesti, vášně, zběsilosti, zoufání, odporu, naděje, smrti, kletby i modliteb zvučí tu

mohutným chorem v harmonických akkordech pohřební písne těm tisícům našich obětovaných synů! Sami ti svědkové jsouce tisíckráte v pni svém kulemi Prušáků i rakouskými provrtáni, sami sténajíce pod ranami vrytým olovem způsobenými, stojí na stráži u velkého hrobu.

Pacem aeternam!*) — — —

Kolik vražedných scén odehrálo se v tomto chrámu čisté přírody, kde každý strom hájen puškou a bodákem, z vděku kryl tělem rozkacené a rozsápané vojíny, kde každá rýha, vyvýšenina i dolík zmrveny jsou krví českou i německou.

Nebýti tam dřímajícího lva na podstavci, na němž zlatým písmem v kámen vyryta jsou jména nešťastných obětí pruské rozpínavosti, nikdo by nevěřil, že krásný ten kousek země, podobný smaragdu, routami věčněnému, jest hrobem několika tisíců chrabrých junů!

Deset pruských praporů v útočilo na dubinu tuto, hájenou jediným bataillonem chrabrých českých junáků jindřichohradeckých, jež tam osud zasvětil hrdinné smrti! Olovo, bodák, pažba ručnice, ba i zuby a nehty zápasily v této vražedné seči o každou píď země.

U myslivny dostal se nešťastný prapor do křížového ohně šesti bataillonů pruských a ztratil za 38 minut 5 důstojníků a 483 mužů, to jest skoro polovici celého mužstva.

Rakouské setniny vrhly se na úbočí železničního náspu, který tam ve velikém oblouku o poloměru asi 1200 metrů se zatáčí, a jsa nad okolím až přes 6 metrů vyvýšen, tvoří přirozenou výtečnou čáru obrannou.

Deset bataillonů pruské deváté divise hotovilo se k útoku na tento násep, podporovány v levém boku brigádou generála Wnucka. Čtyři bataillony útočily na naše myslivce č. 5., celá X. divise pošinuta proti Zličí, kdež naši myslivci, v rákosí rybníku ukrytí, odstřelovali

*) Mír věčný!

Prušáky, a dvanácte bataillonů 20. divise postupovalo po svahu od ovčína u Dubna jako záloha IX. divise!

Sedmému pruskému pluku předvoje, Voigts-Rhetz, sotva že přešel nášep železniční u Klení, rakouská dělostřelba rozbila několika šrapnely druhý bataillon a první bataillon úplně v náběhu zvrátila. Za každým šrapnelem, který v Prusy dopadnul, zřítí bylo blesk, namodralý kotouč dýmu a útěk pěchoty ze smrtonosného ovzduší!

Jakmile 16 pruských bataillonů se zahnízdilo v bažantnici, rakouské batterie soustředily oheň svůj na les ten, který také úplně ovládaly.

Sotva že naše bataillony zočily modré řady Prusů, lesklé šišáky a blýskající se bodáky, zvláštní smělost jiskrou elektrickou vjela v jejich řady! Třeba že pluk Gerstnerův byl již dříve odvolán a tím řady naše se slabeny a že nad to i opačný rozkaz dán byl, poněvadž na vyšších místech neočekávali útoku, ale demonstrace — přece zdálo se, že mužstvo nedá se více udržeti a jedná na vlastní vrub, strhujíc i vysoké důstojníky a generály v mocný vír všeobecného útoku. Pátý prapor myslivců vyrazil s bodákem v pěsti z postavení svého, sehnal Prušáky jako plevy, a za ním o půl 1. hod. odpo. vrhaly se ostatní pluky a bataillony z vlastního popudu na nepřítele! U myslivců burácelo »hurrá, hurrá, hurrál« jako ozvěna vzdáleného hromu, přerušované jenom salvami pruské pěchoty, které hučely v krátkých přestávkách. V stranu tu všechno se vrhalo. Sám generál F r a g n e r n nadšením vojska vzrušen, tasil šavli a v čele jeho vrhnul se na Prušáky, zvrátil přední kolonny střelců, zapudil pruské davy od náspu i z kraje bažantnice, ale odbočiv v slepém skoro zápasu příliš na pravo, dostal se do strašlivého křížového ohně.

V několika minutách generál sám, řady důstojníkův a sta mrtvých krylo bojiště. Co uniklo pruským koulím, sehnáno do rokle a utopilo se v Úpě! Očití svědkové tvrdí, že mrtvoly v řece tvořily skutečný jez! — — —

Krvavé drama spělo ku poslednímu aktu. Batterie IX. pluku dělostřelců přihrčela v největším chvatu po svahu nad hostincem zličským a počala s úspěchem pálení šrapnely na řetězy a zálohy Prusáků. Sotva že se k palbě postavila a několik ran zahučelo, vyřítily se ze Zliče a okolních zahrad v levém boku 3 prapory pěšího pluku čís. 38., a v 8 minutách důstojníci a většina mužstva postřílena; pouze 3 děla a 2 nábojové káry v divokém útěku spasily se do Skalice.

Plukovník Leopold Kreyssern z Kreyssernu jako velitel brigády vida, že celá brigáda Fragnerova i s brigádníkem zůstala na polích postřílena, nařídil plukovníku Wobrovi, aby se 3 bataillony Reischach čís. 21. (Čáslav) zadržel mohutný příboj pruských oddělení.

S vlajícím praporem za zvuků rakouské hymny a hřímajícího »hurrá!« vyrazily bataillony proti jehlovkám, a za 18 minut plukovník Wober a 3 prapory čáslavských hochů sdílely osud brigády Fragnerovy! Dva maďarské prapory pluku arcivévody d'Este čís. 32. rovněž za veselého pokřiku: hurrá! hurrá! hurrá! Eljen a czászár!« za čáslavskými postupující, přijímaly chladnokrevně smrtící pruské olovo v rozvášněnou hrud. Vojáci padali houfně, a z pěti bataillonů pěchoty nezbylo v málo minutách skoro nic, neboť zničené čety nezasluhovaly jména spolubojovníků.

Jedno oddělení za druhým utíkalo Skalicí. Náměstí a ulice ku Náchodu vedoucí přeplněny byly umírajícími a raněnými! Ve škole byla nemocnice. Pruský granát přeletěl v ohromném oblouku město, padl dveřmi do předsíně a vybuchnul. Účinek byl hrozný! Dnes možno střepiny jeho zřítí zazděné na klenbě a zdích. Nádraží a mnoho jiných budov jsou kulemi a granáty na věčnou paměť »zdobeny«. — — —

Od Klení vyrazily mocné kolonny pěchoty, jež už couvající dělostřelectvo postřelovalo. Klení bylo celé v plamenech, rovněž myslivna v Dubně. Ke 3. hodině pak útok na nádraží a hotel »na bojišti« skončil bitvu.

Prušáci přes ohromnou přesilu svou byli vysíleni a neodvážili se ani pronásledovati trosek armády.

Ve dvacáté ročnici této války — r. 1886 — mluvil jsem na bojištích českých s mnoha pruskými důstojníky různých zbraní, kteříúčastnili se války r. 1866. i války v r. 1870. až 1871. ve Francii, a podívovali se rekovnosti našich vojínů. Staří důstojníci úctu vzdávajíce našim hrdinům, skláněli se nad jejich hroby! —

Ztráty u Skalice, vzhledem na krátký boj a síly útočící, byly ohromné:

Pluk čís. 15. ztratil 28 důstojníků, 748 mužů, pluk čís. 77. 46 důstojníků a 1340 mužů, pluk český čís. 21. 46 důstojníků a 1047 mužů, pluk čís. 32. 25 důstojníků a 660 mužů a jediný bataillon jindřichohradeckých čís. 75. 5 důstojníků a 383 mužů. Úhrnná naše ztráta, nečítaje zemřelé, raněné, po bitvě činila 205 důstojníků, 5372 mužů, 197 koní a 6 děl. Prušáci ztratili 62 důstojníků, 1303 muže a 26 koní. Tedy neočekávaná tato srážka pohřbila 267 důstojníků, 6675 mužů a 223 koní — celkem 6942 lidí! —

Prušáci obsadili k večeru Skalici a tábořili na bojišti.

Rakouské voje couvaly ku Jaroměři, jen 4. sbor stál na stráži u Svinišťan.

Žirné nivy od celnice náchodské až po stromovím zarostlý Třebešov pokryty mrtvolami 567 důstojníků a 13.324 mužů. To jsou ohromná čísla, jež pravý podávají obraz hrozného řádění novodobých zbraní! —

Dusný oblak dělového kouře kryl bílým rubášem překrásný ten kraj českoskalický, jakoby se sám styděl Bohu a nebi ukázati ohromný ten hřbitov, na němž lidská vášeň všech odstínů dílo zhouby vykonala! — —

Zde marně šestý armádní sbor obětoval životy tisíců junáků, aby zadržel mohutný a dobře vypočítaný náraz pruských davů sboru pátého. Za to sbor desátý (rakouský) urval Prusům u Trutnova kus slávy, ovšem

potoky krve vykoupené. To bylo ale jenom zásluhou Gablenze a nikoliv Benedeka.

Trutnov, německé dnes město s velikou českou menšinou, leží v rozkošném údolí řeky Úpy. Podle pověsti má své jméno od rytíře Truta. »Spolek pro děláni dějepisu Němců v Čechách« docela jinak vykládá jméno města. Trutnov byl prý od jakživa německý, — praví tam duchaplný německý professor — a poněvadž u městské tvrze hromadil se obchodní ruch, tu sedláci a lid německý, když šli tam na trh, říkali prý, že jdou »in die traute Au« — — a z toho vzniklo »Trautenu!«

Duchaplný výklad, není-liž pravda? Němci si odjakživa přisvojují právo, znešvařovati česká jména, předělávati české dějiny a odnárodňovati naše děti.

Nemohl by ten »professor« vyložiti německý původ slov Vej-havej, Kio-Cao, Cau-Cau? — To Němci zajisté snadno dokážou!

Trutnov tedy leží v rozkošném údolí Úpy. Trutnovu vévodí výšiny: vrch šibeniční (nyní výšinou Gablenzovou zvaný), překrásným mladým lesem porostlý a zmrvený více než 2000 mrtvolami, dále viniční a Katzovský vrch, — území jako stvořené pro horskou válku, v níž není třeba velkých davů. Pruh země od Poříčí až ke Konigshanu jest tak strategicky silný, že by musely ohromné spousty bojujících býti hnány proti rakouskému vojsku tam zakopanému a podporovanému krkolomnými, místy naprosto neschůdnými horskými hřbety, sedly, soutěskami a úvozy, aby je odtud vypudily. Škoda, že tam v **pravý čas** nebylo!

Jak úchvatný je pohled na ty stráně, rokle a ohromné kopce Krkonoš z hotelu u nádraží konigshanského! A celý ten kus země, kde by Prušáci byli museli obětovati celé armádní sbory — nebyl ani jediným rakouským vojákem obsazen! Prošel jsem, projedil jsem povozem, drahou i koňmo toto historicky již známé území od úvozu

jizerského až po Olešnici, prostudoval jsem podle výborných map štábu rakouského i pruského zevrubně veškerá postavení obou armád, a sestavuje nyní účty těch bitek, shledávám na straně tehdejšího našeho velitele mnoho nedostatků.

Generál Gablenz, jsa tehdáž polním podmaršálkem, měl oči a hlavu na svém místě. Znal přednosti i chyby svého postavení, ale jsa podřízeným velitelem, musel vykonávat i to, co mu bylo nařízeno.

Gablenz poslal sice do hlavního stanu své zprávy a obraz svých budoucích operací na severu, přece však musel se 26. června osobně dostaviti ke zprávě do Josefova.

V Josefově bylo hlučno. Celý mrak ordonančních důstojníků, čekajících rozkazů, byl v sedle. Armádní velitel, vítaje Gablenze, podal mu obě ruce a pravil:

»Ani nevěříte, Excellenci, jak Vás zde rád vidím! Nechtěl jsem Vám poslati písemných naučení a proto povolal jsem Vás, abychom se osobně domluvili.«

Gablenz se mírně uklonil.

»Račtež tedy, Excellenci.« pokračoval Benedek, upřev zraky na mapu okolí Trutnova, Král. Dvora a Hradce, »zítra (t. j. 27. června) v 8 hod. ráno obsaditi Trutnov; přední stráž brigády Mondelovy u Brusnice račtež vzíti zpět a račtež si zvoliti nové stanoviště v Trutnově. Ovšem, nemohu zamlčeti, že proti tomuto postavení Vaší Excellence harcuje v čele již nepřítel z Libavy a Schonberku, ale také na obou křídlech od Police n. M. a Jilemnice postupují nepřátelské oddíly, a soudě podle zpráv mne došlých, pravím jen slabé, demonstrující oddíly!«

Gablenz zamračiv se, poslouchal Benedeka, jehož každé slovo v paměť se mu vrylo.

»Excellenci!« odvětil Gablenz, »račtež uvážiti nebezpečné moje postavení a potom -- —«

»Ovšem!« přerušil jej Benedek, »neráčtež míti starostí, Excellenci, všechno jsem dobře uvážil a naří-

zení má musí se srovnávati s hlavními disposicemi. Excellenci, račte míti ještě nějaké návrhy — — ?«

»Opětně prosím za pojištění mých obou křídel i zad a ujišťuji Vaši Excellenci o tom, že postavení moje jest velice nebezpečné!« namítal Gablenz.

»Tedy povolují, abyste levé křídlo kryl IV. sborem armádním. O uskutečnění toho sám se postaráte. Pokud se týká pravého boku, o ten nemám žádné obavy! — S Bohem!«

Gablenz se uklonil a ostruhy zařinčely.

Na náměstí vyhoupnul se do sedla a s četnou družinou svou cválal po silnici ku Čáslavkám a Dolanům.

Ve smyslu těchto rozkazů také Gablenz jednal a posunul brigádu Fleischhackrovu k Hostinnému a Mostku a poslal o tom zprávu do Josefova.

Gablenz soudil zcela správně; neboť znal za jisté dopodrobna postup Průšáků a znal také výborně své postavení; každé jeho slovo se osvědčilo plnou měrou. Dne 26. června o $\frac{1}{2}$ 11. hod. v noci telegrafoval plukovník kníže Windischgrätz, že v okolí Weckelsdorfu na silnici od Friedlandu pohybují se veliké davy vojska. Podmaršálek Gablenz ráno dne 27. června 1866. o $\frac{1}{2}$ 7. hod. oznámil písemně hlavnímu stanu, že po ústupu I. jízdecké divise z Náchoda poměry na pravém křídle tak nepříznivě se utvářily, že nemožno dispoice J. E. armádního velitele tak přesně provést, jak bylo včera (dne 26.) nařízeno.

A co nařídil Benedek?

»Změněné poměry na pravém křídle sboru, jak zpráva Vaší Excellence oznamuje, nesmí působiti na pohyby mnou nařízené proto, poněvadž pravé křídlo jest kryto sborem VI. u Skalice s předvojem u Vysokova.«

Vzkazem z hlavního stanu Gablenz nebyl úplně upokojen o osud svého pravého boku a nařídil obsazení

Trutnova. Posunul tam zmíněnou brigádu Mondelovu, za níž následovaly brigády Grivičičova, Wimpffenova a Knebelova, úhrnem asi 28 bataillonů pěchoty, 8 škadron jízdy a 72 děl, proti 23½ bataillonům pěchoty, 21 škadronám a 96 dělům Prusáků.

Jakmile Gablenz učinil své dispozice a přesvědčil se osobně o pohybu Prusáků, spěchal s celým svým štábem do Trutnova, kde však již o 11. hod. dopoledne brigáda Mondelova speřila se s Prusáky, kteří hrnuli se z úvozu u Poříčí a tábořili na lukách u přádelny Walzlovy a Etrichovy. — Patnácte pruských děl usadilo se na kopci nade dvorem známého povozníka Hummla a začalo chrliti spoustu granátů do Trutnova. Rakušané ale měli výhodné postavení, zejména děla naše ovládala všechny voje pruské.

Na jihovýchodní straně vystupuje výšina Gablenzova, jejíž vrchol zdobí mohutný kovový jehlanec, postavený knížetem ze Schaumburg-Lippe, který tehdy jako setník přidělen byl štábu rakouskému. Pod jehlanec tím dřímá přes 2000 junáků rakouských. S kopce vede mírný svah k okresní nemocnici, podle ní pak příkrá stezka ku památné a krví v pravém slova smyslu prosáklé kapličky sv. Jana, kryté až po vízku smrčínami, pod nimiž se rozzuřil několikráte hrozný boj muže proti muži. Za kapličkou zase území mírnou vlnou klesá v údolí kriblické, a za ním vrch porostlý lesem! Území úplně na útok nespůsobilé, a proto bylo klíčem ku celému postavení Prusáků.

• * * *

Prusáci byli však již pány města! Pod mlýnem Fiedlerovým plovla s probodnutýma prsoma mrtvola dělníka, až do dnes nezjištěného. — — S výšiny u kapličky stříleli naši myslivci do města, ba sběhli až dolů k tak zvaným »fortnám« a vypalovali své pušky do hustých řad Prusáků, kteří tento útok ihned způsobem mstivým, ano nanejvýš hnusným využítkovali.

Všude, kde koule odrazily se od průčelí domů, prohlásili tito »kulturníci«, že z protějších domů se střílelo. Pruský zpravodaj válečný — tuším že Hans Wachenhusen — napsal do německých novin strašné zprávy: že na Prušáky lil se vařící olej a voda s oken, bojující že byli poléváni hořícím petrolejem a házeny kameny, trámy a pod. na vojsko. — Skutečná vzpoura?! A důkladná »Gartenlaube« přinesla i vyobrazení tohoto strašného boje. A nyní?

»Jaký to obrat řízením božím!« Tenkrát o Trutnovácích, plnokrevných (!!?) to Germánech, psaly pruské noviny jako o divoších všeho mravu a vzdělání prostých, jako o bohoupusté čeládce kanibalské, na nejnižším stupni lidského vzdělání stojící. Purkmistr dr. Røth, celá městská rada a nejřednější měšťané za trest zjímání, provazy svázání a pěšky hnání do pevnosti kladské, kde jim dány železa a pouta na nohy a po 80 dní žalářování!

Koule rakouské, narážející na průčelí hotelu Starkova na náměstí, rozbíjely omítku a tím způsobily prach! Vojáky pruskými tvrzeno, to že není prach, ale že se z hotelu střílelo. Stark vyvlečen na náměstí a již měl býti na rozkaz generála v. Bonina zastřelen. Manželka Starkova marně objímala, usedavě plačíc, kolena drsného generála — — — »Muss erschossen werden!«*) —

Ale našli se přece dva poctiví důstojníci, kteří předstoupivše před Bonina, oznámili, že nemožno, aby hotelier Stark byl střílel, poněvadž se z místnosti restaurační, kde Prušákům rozdával víno, chléb a pivo, ani nehnuł. Jen tato zpráva zachránila jej od nenadálé smrti, ale byl přece bičem a pažbou bit a zavlečen do pruského zajetí. Nadutí Prušáci vydávali všude dra. Rotha a Starka za »landráthy«,**) chycené při zabíjení Prusů.

---

*) Musí býti zastřelen!

**) V Prusku říkají náčelníkovi celého kraje »Landrath«.

Co zkusili útrap a bití »bratři« trutnovští od pruských »bratrů Němců«, to vylíčil r. 1866. dr. Roth ve zvláštním spise, kterýž vzbudil tehdáž ve vzdělaném světě veliký ruch a podiv. Dr. Roth, Stark a mnoho jiných vyznamenáno potom vysokými řády rakouskými.

Na památku tohoto utrpení svých nejlepších synů město Trutnov dalo zasaditi na náměstí kámen, který každého roku dne 27. června natřen bývá černou barvou a dne 15. září zase bílou barvou na znamení, že toho dne městští páni se vrátili z pruského zajetí!

Činí-li tak dosud, nevím, ale pochybuji o tom. Snad jej natrou hned z polovice černě a z polovice bíle (pruské barvy), aby naznačili, kam by rádi příslušeli.

Ještě před 20 lety, kdy jsem v Trutnově po delší čas meškal, byli Trutnováci záští vůči Prušákům naplněni, ba hôteľier Stark po dlouhá léta nenalil nápoje, ani poskytl noclehu a stravy Prušákovi! — Z á š ť t a t o byla zahnízděna ve všech německých obcích v Pojizeří a Podkrkonoší.

A nyní? —

Tempora mutantur!*) — —

Dnes každý »bratr« Prušák, který zavítá v kraje německé v Cechách, je líbán a na rukou nosen za to snad, že tenkrát Trutnovu uloženo výpalné a hrozné dávky na potravinách pro pruské hlouny?

Dnes v celém tom území vlastizrádná smečka předbojníků »pour le roi de Prusse«**) pracuje veřejně, a čím větší křikloun — tím více vážen našimi Němci! Zapoměli už nadobro, co jim Prušáci r. 1866. nadrobili, ba v otrocké podlízavosti bájí hymny na »bratry« »z anno dazumal!«***) Mám v rukou písemné doklady o tom, jak Prušáci v Trutnově, Náchodě a Skalici řádili, zpítali jsouce »zářící kulturou!« —

---

*) Časy se mění!

**) Pro krále pruského.

***) Z roku tehdejšího.

Četné pruské hlídky vyrážely náhle z města, obsazovaly všechny výšiny a svahy a střílely po každém vojáku, nevojáku, mstíce se v divém, zuřivém vzteku na každém, kdo jim na ránu přišel. Nábytek puškami rozbíjen a metán na ulice, a kde nalezeno pivo, víno a kořalka, všechno — rychle podle starého germánského hesla — vychlastáno!

»— — und die alten Germanen tranken noch eins — bevor sie giengen«*) — — Wolf to dělá také! Pokolení nynější následuje svoje předky!

Také vzpomínám si příhody z války této, zběhnuvší se v Chrudimi. Tři vojáci pruští valili ze sklepa uloupený velký sud s vínem. Jsouce blízko vrchu, vysílením povolili, klesli pod sud a byli všichni tři zabiti. Z hnízda kosů chrudimských zasazena jim později pamětní deska:

»Zde zahynuli tři Prušáci, kteří přišli v naši vlast a umřeli tu slavně pro krále a — chlast!« — — —

Po stezce od Starého města kráčel muž, vedoucí asi čtyřletého hošíčka. Prušáci řvali na něj: »halt! halt!« Muž ten, nerozuměje jim snad aneb nevěda, že třeba ihned uposlechnouti, kráčel v před. Z čety zahučela salva, a nebožák klesl mrtev; hošíček, když později nalezen byl u mrtvoly, naříkaje vyprávěl, že tatínek spí a nechce domů! —

Náhle Prušáci počali se rojiti se všech stran. Pruský generálmajor Pape dostal Boninův rozkaz, stůj co stůj v čele harcovati!

Čeho se baron Gablenz nejvíce obával, že totiž pravé křídlo bude zaskočeno — se uskutečňovalo! K 11. hod. dopolední byli Prušáci pány svého postavení a Gablenzovi nezbylo, než brigádu Mondlovu odvolati zpět směrem k Německé Brusnici. Poněvadž i veškerá ostatní oddělení rakouská stále bojující couvala, byla ke 3. hodině odpolední ve dvou

---

*) »— — a staří Germáni pili ještě jednu — než se rozešli.« — —

útvarech. Šťastnou náhodou dostal se náčrt celé pruské dispozice ze sedlové brašny mrtvého pruského důstojníka do rukou Gablenzových, a proto vyčkával Gablenz čerstvých posil od Králové Dvora. Posily ty klusem spěchaly na bojiště, řídíce se podle hukotu děl a praskotu pušek. Brigáda Grivičičova objevila se zároveň s brigádou Wimpffenovou a Knebelovou právě v rozhodném okamžiku a ³sehnaly batterie Boenkovy s návrší.

Bylo ku třetí hodině odpolední, když plukovník Grivičič nařídil útok bodáky. První kolonny vrhly se bez jediného výstřelu na prušácké roje, ale tyto neustoupily, chrlice z rychlopalných jehlovek spousty smrtícího olova v řady rakouské. Oba dva prapory Airoidiho musely odvahu svoji zaplatiti krví a životy. Brigáda Wimpffenova pojala v náruč trosky nešťastných setnin a obnovila útok na výšiny trutnovské. Třetí prapor pluku Bambergova postupoval na výšiny, druhý v údolí a pluk arcivévody Štěpána na památnou kapli sv. Jana. Prušáci, vidouce se všech stran soustředný postup, ustupovali zvolna, úžasně plýtvajíce olovem, jímž zasypávali naše chrabré, úplně nekryté vojíny. Na dané znamení veškeré plukovní kapely zahrály veselé pochody, a smrti zasvěcené bataillony vrhaly se v zanícení na příkrý kopec sv. Jana. Ale u kapličky, zakryté smrky, byla veškerá činnost marnou, a výšina tato, prorvaná dvěma roklemi, zdála se býti sopkou, z níž na všechny strany metána jen smrt a zhoubá! Pruský generálmajor Barnekow zahrnázil tam 2 prapory pěšího pluku čís. 43., 5 setnin granátnického pluku čís. 3. a 5 setnin téhož pluku v záloze.

Kdo dnes, máje zdravé plíce a bezvadné nohy, vystoupí na vysočinu u kaple sv. Jana v Trutnově, je rád, že má ten kus příkrého úvozu, pokrytého pomníky, za sebou. Představ si nyní, milý čtenáři, útočiti davy vojska v těžké zbroji na kopec o svahu 55 až 60-stupňovém! Výšina ta byla klíčem ku všem postavením

a oceněna na straně přítele i nepřítele. Brigáda Knebelova přikvačila právě v okamžiku, kdy pluk arcivévody Štěpána byl sehnán s krvavými hlavami do údolí. Generálmajor Knebel nařídil ihned nový útok. 28. prapor myslivců s plukem císaře Frant. Josefa čís. 1. z Opavy vrhli se na výšinu. Oba dva pruské bataillony zasypaly deštěm kulí útočící, kteří v 6 minutách ztratili velitele svého, podplukovníka Habermanna, velkou část důstojnictva a polovici mužstva. Rady rakouské neznaly bázně a povrhovaly životy — výšina ztečena, ale v posledním okamžiku, kdy obyčejně obhájce bajonetem proboden aneb z obranného postavení zahrán bývá, plíce děsně unaveného vojska vypověděly službu, a celé řady se zastavovaly aneb klesaly pod pruskými jehlovkami.

Žádné postavení v celé válce této, kromě Václavic a Chlumu, nebylo tolikou krví a tolika životy vykoupeno, jako nepatrná jinak výšina s kaplí sv. Jana u Trutnova!

Plukovník du Rieux, tasiv šavli, vrhnul se v čele svého praporu na Prusy. — Však marně! Major Pilati a major van der Sloot konečně v čele svých praporů za nesmírné námahy a ztráty mužstva dorazili na výšinu u kapličky, ale oba hrdinní důstojníci padli před tváří svého mužstva, které rozezlené tolikerou ztrátou, hospodařilo hrozně v řadách ustupujících a utíkajících Prusů. Zároveň s těmito chrabřími vojíny i plukovník Pehm a podplukovník baron Vilém Stenglin s prapory svými s druhé strany slezli výšinu — ale oba rovněž byli zastřeleni. Kolem kaple 16 pruských důstojníků a přes 800 mužů krylo bojiště, za to Rakušané ztratili tam 130 důstojníků a přes 2000 mužů!

To byl drahý kousek země!

Na prahu oltáře kapličky přibodnut bodákem pruský premier-lieutenant, u jehož nohou dokonával rakouský desátník!

Stejně jako u Vysokova a Skalice útočeno se strany rakouské s hroznou okázalostí! Taktika tehdejší,

ve Vlaších uplatněná, znala jen střelecké články a nikoliv rozptýlené kryté roje a zálohy, jako bývá dnes. Nedbajíce vzdálenosti, celé pluky chrabrých vrhaly se na rychlopalné jehlovky, které v málo minutách postřílely všechno! — —

24. pluk, a sice 2. a 3. prapor, učinil útok na krví zbrocenou výšinu u kapličky sv. Jana, a z řad jeho smeteno množství hrdinů: major Lipošćák, B. rytíř z Gortzů; setníci Branich, Mahr, Pešel, Trampich, Linder z Bienenwaldu; nadporučíci Erlacher de Khay a Rudenský; poručíci bar. Wildburg a Mach; kadeti L. An-siaux, Lazar, Spang, Worch a 340 mužů!

Major Lipošćák, velitel 3. praporu, kterého kadet-šikovatel Karel Mrovec s několika vojíny na stupně oltáře uložil, umíral, maje prostřelenou hrud. Mrovec vzal svěcenou vodu a svažoval rty umírajícího majora.

Pruské bataillony zmocnily se zase kaple. Spatřivše raněného, křičeli: »Rakouský major, chyťte jej!« a tahali umírajícího za nohy a ruce. Kadet Mrovec, rozružen zvířecností Prusů, chopil se pušky, a přiloživ ji k líci, hrozil každému zastřelením, kdo se k majorovi přiblíží.

Ve svatyni zahoukla rána a — kadet Mrovec, maje prostřelenou hlavu, klesal k nohou majora; rozstříknutý mozek i krev potřísnily celý oltář a stěny kaple!

Pruský důstojník, tasiv kord, snažil se pořádek učiniti, ale zločin byl již vykonán! —

Byl vrah po zásluze potrestán? —

První prapor 23. pěš. pluku byl určen k útoku. Gablenz předstoupiv před prapor, pravil:

»Dovolávám se cti praporu 23. pluku! Prapor každým způsobem počene útokem a musí se obětovati za jiné, sice jsme vrženi zase zpět!«

Sraženy dvě útočné kolonny, 2 setniny vpředu, 2 setniny jako záloha vzadu. Gablenz sám se postavil v čelo! Jedné velel setník Kalman, druhé setník Füleky, ostatním dvěma kolonnám veleli nadporučík Bubeník a setník Dithfurth. Těchto setnin následovaly po stranách dvě kolonny pod velením setníků Stojana a Latkoviče. —

Obě útočící kolonny za hřímavého »hurrál« vrhly se na úbočí kopce, ženouce se do strmé výše proti olovem sršícím jehlovkám; přival pruského olova kosil řady jako stébla trávy: marně! Juž 30 kroků pod kapličkou, tam kde stojí nyní pomníky plukovníka Habermanna a majora Lipoščáka, utekl každý, kdo nepadl, úžlabinou. Setník Dithfurth střelen dvěma kulemi, klesl vedle závodčího Ivana Burnáče, jemuž prostřelena obě kolena.

Setník omdlel; po mdlobě, asi 1½ hod. trvavší, probudila jej horečka a on žádal vody. — Kolem něho byl val mrtvých a raněných!

Boj zatím byl ukončen a naši pronásledovali Prušáky.

V té chvíli blížilo se několik postav k ubohým vojínům — byly to pruské hyeny bojiště — shýbaly se k mrtvým i raněným, obracely je a obíraly. Burnáč upozornil na to setníka, a kolem ležící ranění, majíce nabitě pušky, pozorovali počínání lupičů mrtvol. Tu zočí jeden chlap setníka a hned chvátá k němu, toče v ruce silným obuškem; Burnáč sedě vypálí, potom zahoukly ještě dvě rány a — 3 lupiče zastihl spravedlivý trest.

Čety rakouské uslyševše 3 výstřely, spěchaly ihned do lesa, a věc vysvětlena; Burnáč i ostatní byli vyznamenáni.

Prušáci utíkali chvatem ku Poříčí, nechávající sta zajatých v rukou císařských, kteří druhého dne do jednoho uprchli. Z tisíců hrdel otřásalo vzduchem nadšené: »hurrá, hurrál« a děla výtečně postavená posílala nezdvořilé pozdravy za utíkajícími Prušáky, v jichž řadách hrozný zmatek nastal.

Škoda, že nebylo čerstvých sil na pronásledování nepřitele a na úplné využitkování skvělého vítězství, pak by nebyl tak snadno přikvačil Hradec Králové!! — —

Rakušané ztratili 191 důstojníků, 4596 mužů a 109 koní. Prusáci 56 důstojníků, 1282 mužů a 78 koní.

Slušná hrstka a — přece marně obětovaná! — Jaké myšlenky as vířily v hlavě Gablenzově, vzdělaného a rozumného důstojníka, který znal pravý stav věcí a dobře věděl, že vítězství toto, urvané chrabrostí vojska, nemůže plně využítkovati, ba že tato palma v několika hodinách vyrvána bude z věnce vítězných junů?

Obava Gablenzova o pravé jeho křídlo druhý den se vyplnila, a tisíce chrabrých mužů u Trutnova padlých marně obětovali své mladé životy za nesprávné dispoice hlavního stanu.

Ze Gablenz zemřel dobrovolně, zastřeliv se ranou z revolveru, a vojenský pohřeb si zakázal — tuším, že Trutnov nemálo k tomu přispěl! Generál, který tolikráte svůj život v čele a před tváří všeho vojska v nebezpečnosti vydal, který nikdy se nebál smrti na poli válečném; generál, který vynikaje inteligencí, uměl své vlastní, dobře promyšlené plány přizpůsobiti neuprosné podřízenosti svého vrchního vůdce: — ten se neutíká bez vážné příčiny k revolveru, aby v míru zkrátil nit svého života! —

Genius lidskosti zatím halil se v háv smutku a trpké slzy proléval nad českým, od jakživa slzavým údolím, kterým draly se hordy odvěkých nepřátel k srdci země.

Jinak dnes, a jinak před 35 roky!

Dnes zpupné, vlastizrádné junkérství bije na brány říše a otrásá osudy národův, kteří vždy statek i životy kladli proti ubíječům vši slovanské myšlenky! »Heil! Heil! Heil! Pryč od Rakouska!« —

Bylo právě 9 hodin večer, když veškeré 3 brigády rakouské zmocnily se výšin nad Trutnovem a Prusáci utíkali kvapem tam, odkud přišli — za hranice. Teprve o 1/2 10. hod. večer utichla palba našich batterií; výšiny

obsadil haličský pluk arcivévody Štěpána čís. 58. a čís. 13., který také Trutnov obsadil. Velení převzal známý nám z Prahy generálmajor baron Koller, a Gablenz odcválal se štábem ku brigádě Mondelově, která u Nového Rokytníku v poli tábořila. 28. prapor myslivců obsadil Poříčí u Trutnova, kriblické předměstí a pahorkatinu na pravém břehu Úpy až ku Poříčí, a několik setnin 1. pluku opavského obsadilo Poříčí! — —

Gablenz měl míti 3 brigády čerstvého vojska a Benedek měl současně se vši silou vyraziti proti Jičínu a — bylo po pruské slávě a budoucnosti!

Benedekovi zvláštní důstojnická jízdní ordonance zvěstovala v 1 hodinu v noci, že u Trutnova zvítězily rakouské prapory. Zároveň Gablenz opětně a důrazně upozornil Benedeka na své pravé křídlo a projevil opětně obavy, že bude zaskočen a zatlačen za Králové Dvůr. —

Dopis jeho, vlastně zpráva, zněl doslovně takto:

»— a poněvadž pravé křídlo moje a záda jsou velmi ohroženy, veškeré sbory moje byly se statečně v ohni a nejen že jsou zemdleny, ale zhubeny, musím naléhavě prositi, aby Brusnice a Úpice poměrně silným sborem byly obsazeny!« — —

Benedek nařídil proto ve 2 hod. v noci, aby IV. sbor ihned vyslal 2 prapory do Brusnice a Kyje, kde měly zůstat až do odvolání.*)

Místo 2 bataillonů měl tam Benedek vrhnouti 2 brigády, — měl je také po ruce, ale ležely tam, odkud okamžité nebezpečí nehrozilo. Kde měl zasáhnouti převahou, postavil tam pouze malomocné oddíly!

Jakmile Benedek zvěděl o pádu Podola a Turnova, a tím i o ztrátě přechodů jizerských, odhodlal se ponechat i desátý a šestý sbor u Josefova a se čtyřmi sbory, čtyřmi divisemi jízdy a s celým armádním záložním dělo-

---

*) Čerpáno ze zpráv rakouského generálního štábu.

střelectvem vrhnouti se k Jizeře. Plány ty zvrátila úplně Rammingova Jobova zvěst ze Skalice:

»— — Vysokov s okolím a Václavicemi jsou v rukou nepřítele, vojsko moje bylo do posledního muže v ohni, statečně se chovalo, ale utrpělo hrozná ztráta a je úplně vysíleno, neboť od 3 hodin z rána do 5 hodin bylo na nohou a v boji! Pokládám za svou povinnost oznámiti, že bez vydatné posily je mně nemožno čeliti nepříteli, a prosím za vystřídání sborem osmým. Ztráty své páčím na 4—5000 mužů. Od Kostelce pohybují se velké oddíly jízdy a moje jízda je tak zničena a vysílena, že od ní nemohu již ničeho požadovati. Chování se vojska v bitvě bylo vzorné, příkladné a hrdinné! Čest každému muži!«*)

Rozkazy všem sborům na pochod k Jizeře byly vyhotoveny, ale posud neodeslány. V hlavním stanu byl zmatek! Krismanič bez rady a Benedek nemluvný, nevrlý, což na celé okolí trapně působilo.

Po krátké úvaze vydán spěšně tento rozkaz:

»Velitelství pevnosti Josefova! Dva prapory posádky šestému sboru okamžitě na pomoc odeslati.«

»Čtvrtému sboru! Se třemi brigádami ihned vyraziti a za osmým sborem u Dolan se utábořiti!« —

»Druhému sboru a druhé jízdní divisi! Dnes ztracena bitva u Skalice. Celý sbor a jízda časně ráno se musí dáti na pochod přes Nový Ples a Jasenou!«

»Osmému sboru! Strhne-li se zítra u Skalice boj, musí osmý sbor v první řadu nastoupiti, a šestý utvoří zálohu. Oběma sborům velí J. C. V. polní podmaršálek arcivévoda Leopold.«

Neodeslané rozkazy ku postupu k Jizeře pokládány však Benedekem za podklad, což dokazují telegramy Benedeka korunnímu princí saskému v noci zaslané, že hlavní stan bude 29. v Miletíně a 30. v Jičíně, kamž

---

*) Doslovně ze zpráv gen. štábu rakouského.

ovšem Benedek pro rychle a výborně vedené Prušáky se nedostal.

Kromě sborů zde uvedených byly sbory, které s nepřítelem posud se nestřetly, v těchto místech:

Třetí armádní sbor na pochodu z Král. Hradce do Miletína, čtvrtý sbor u Lanžova, osmý sbor pochodoval z Týniště přes Třebechovice, Librantice a Nový Ples do Josefova, musel ale z Třebechovic uhnouti na levo a pochodovati za šestým sborem. Druhý sbor a jízda na pochodu ze Zamberka k Solnici; třetí záložní jízdná divise mezi Oustím n./O. a Třebechovicemi; druhá divise v Holicích, dělostřelecká záloha u Zámrsku, nábojové oddělení v Pardubicích, armádní intendance na dráze do Pardubic. — —

Toť asi ve velkém rámci ukázka rozložení našeho vojska v čas bitek u Skalice a Trutnova.

Rozhlédněme se nyní po armádě Herwartha a prince Bedřicha Karla.

*

*

*

Jak již dříve bylo řečeno, Prušáci drali se ve 3 mohutných proudech soustředně do Cech. Na Jizeře stál sbor Sasů pod velením korunního prince saského, který nařídil, aby rakouské sbory dne 29. června dorazily přes Sobotku do Jičína a saské přes Libáň do Jičínovsi.

Avšak velitel I. armádního sboru, tak často jmenovaný a kaceřovaný generál jízdy, hrabě Clam-Gallas, vida, že nepřítel harcuje již v čele i bocích v okolí Mnichova Hradiště a že tím i Jičínu hrozí vážné nebezpečí, vydal tento rozkaz:

»Abychom se opřítí mohli o hlavní sbor armádní u Josefova, soustředí se I. armádní sbor s první lehkou jízdní divisí a král. saským vojskem směrem k Josefovu a zmíněné sbory utáboří se prvního dne v Sobotce!« —

Prušáci postrehli výborně hnutí a postavení našich vojsk, a princ Bedřich Karel také 27. června již vydal rozkaz:

»Podle všech zpráv lze očekávati, že nepřítel v Mnichovu Hradišti bude klásti odpor, ale musí býti z tohoto postavení vypuzen. Nařídil jsem gen. z Herwarthů, aby pochod VIII. armádního sboru tak zařídil, aby tentýž přesně o $\frac{1}{2}$ 9. ráno zahájil útok na Mnichovo Hradiště. Sbory I. armády (Bedřicha Karla) musí zítra ráno státi následovně:

1. Divise Hornova musí býti o $\frac{1}{2}$ 8. ráno u Podola připravena ku přechodu přes Jizeru proti Březině a Mnichovu Hradišti; rozkaz k útoku dojde, až začnou hřímati děla generála Herwartha. Časně ráno musí býti most u Podola přes Jizeru hotov!

2. Divise Franseckiho státi bude ráno o $\frac{1}{2}$ 8. mezi Mokrym a Všeněm, kde očekává rozkazu k útoku; divise bude v čas zpravena, bude-li Všeň dnes nepřitelem obsazena, aby jej mohla ihned ráno z osady vypuditi. Jeden prapor obsadí Turnov.

3. Divise Mannsteinova a oba pěší oddíly armádní zálož. dělostřelby státi budou ráno o $\frac{1}{2}$ 8. mezi Přepěří a Stveřínem, aby mohly divisi Hornovu při útoku podporovati.

4. Jízdní oddíly zálož. armádního dělostřelectva státi budou v 9 hodin východně od Ohrazenic.

5. Divise von Tümpingova vyrazí časně ráno ze Želez. Brodu a Semil, aby již v 8 hodin stála západně Rovenska na silnici Turnov—Jičín, majíc přední stráže až ku Jičínu postavené, a sloužiti bude k případné podpoře podplukovníka Heinichena.

6. Podplukovník Heinichen státi bude v 8 hodin ráno se 2 škadronami hulánů čís. 3., 2 škadronami husarů čís. 10., 2 škadronami dragounů čís. 2., a jednou jízdní batterií brandeburského zálož. dělostřelectva čís. 3. za předvojem divise von Tümping a odtud dojížděti bude na zvědy až k Jičínu. Dotyční pp. velitelé jsou osobně zodpovědní, že v pravý čas na určená místa dojdou!

7. Jízdní sbor musí se o to postarati, aby brigády von de Pulzovu a von Groebenovu s příslušným jízdním dělostřelectvem tak záhy vyslal, aby ráno v 7 hodin stály u Hodkovic a tam spojivše se s brigádou vévody Viléma z Meklenburgu, šly pod velením generála Hanny dále a postavily se mezi Lužany a Doubím.

8. Brigáda vévody Viléma musí státi v 8 hodin v označeném místě, a oběma generálům von Hannovi i vévodovi Vilému se tyto rozkazy dodají! Celá jízdní divise v. Hannova vezme s sebou zásobní vozatajstvo, poněvadž se o ni hlavní stan starati nemůže; vozatajstvo této divise tábořiti bude u Hodkovic tak dlouho, až bude divise do sboru povolána. Odchod její z Liberce nesmí se státi dříve, až by poslední oddíly II. armádního sboru Liberec opustily. Jedna divise II. sboru státi bude zítra ráno v 9 hodin u Sychrova a druhá divise u Paceřic. Liberec zůstane obsazen 2 setninami.

9. Já se budu zdržovati zítra na výšině západně Podola, v sousedství rezervy I. armády.

10. Zavazadla, vozatajstvo a kolonnové vozy 6., 7. a 8. pěší divise zůstanou dnes ve starém táboru, a jakmile bude po bitce u Mnichova Hradiště, starati se musí všechny sbory, aby vozy nábojové a potravní ihned dojely.* —

Generál jízdy

Bedřich Karel v. r.

To jest přece jasný rozkaz s přesně rozdělenými úlohami jako na cvičišti!

Sotva že pruský předvoj labské armády vrazil na rakouskou brigádu Leiningenovu, dostaly ihned 7. a 8. divise pruská rozkaz postupovati přes Březinu a Zdar.*)

Brigáda Leiningenova sotva že postavila 1 prapor u Bělé, 3 setniny u Dolní Krupé, 4 prapory a 1 batterii

---

*) Ze zpráv rakouského a pruského generál. štábu.

v Klášteře, 1½ praporu v Bílé Hlíně, již v 7 hodin ráno objevil se v Dolní Krupě od Mimoně postupující pruský 8. sbor s předvojem generálmajora Schoellera (7 praporů pěchoty, 5 škadron jízdy a 2 batterie).

Promyšlený a dobře vedený náraz davů pruských dobře účinkoval: tykadla předvoje rozdělila se po obou stranách silnice, a sice 2 setniny postupovaly oborou proti levému křídlu, 1 prapor z Dolní Rokytne vrhnul se proti středu, 1 prapor, 1 škadrona a 1 batterie na 3 rakouské setniny, stojící na pravém křídle u Dolní Rokytne. Slabý tento oddíl, jenž byl v úplném dostřelu pruských děl, ustupoval ihned značně prořídlý úžlabinou silniční k Bílé Hlíně, kdež se spojil s 2. praporem svého pluku uherského čís. 33. Třetí prapor pěš. pluku čís. 38. (Uhři) obsadil Klášter a zároveň dostal generálmajor Leiningen rozkaz, aby se snažil pokud možná bitku do poledne prodloužiti a Prusy zadržeti. Z toho bylo vidno, že na útok není ani pomyšlení, a podle toho dány také dispoice. Batterie rakouská umístila se na výšině u Kláštera a pálila na Prusy mezi Bukovinou a Bílou Hlinou. Postup Prusů zdržovalo jen nezvyklé území. Nedbajíce hrozného střelby, udržely se slabé setniny v Klášteře až do 10 hodin dopoledne, kdy za ustavičného boje až na bodák a pažbu ustoupily přes most jizerský, který zapálily a do povětří vyhodily. Batterie pruské usadily se na okolí ovládajících výšinách a hrozně řádily v řadách našich; pruský granát vybuchnul, naraziv na nábojovou káru batterie, a hrozný výbuch srazil k zemi chumáč lidských roztrhaných těl, koní a kol. Přes 20 mužů a 5 koní zabito v okamžení, nečítaje raněné, a tíseň zmocnila se vojska ještě více, když Prušáci naleznuvše pod Mnichovým Hradištěm v Jizeře brod, vrhli do města hned 2 pěší pluky, a jiná oddělení přebrodivše pod Sychrovem u Mohelnice řeku, v postupném, rychlém náběhu vyrazela na Mnich. Hradiště.

Děla na »Mužském« hrozně řvala a tisícero násobná ozvěna v roklích a úvozech jizerských tetelila krásným, letním vzduchem! Leiningen vida, že se udržeti nemůže, vyklidil za neustálého boje město a obsadil vrch »Horkou«, odkud o 1/212. nastoupen ústup ku brigádě Abelově, která stála u Valečova a Boseně, kde též ostatní zahnané, schvácené a utýrané oddíly lezouce v prorvách a na stráních se seřadily, a na rozkaz armádní přes Kněžmost a Bousov pokud možno zrychleným pochodem ubíraly se do Sobotky!

Jízda rakouská pod generálmajorem baronem Edelsheimem a baronem Appelem zdržovala rychlý náběh Prušáků, kteří sice následovali v patách, ale bylo na nich znáti, že české území pohorské ani pruským plícím ani nohoum naprosto nesvědčí! Mohly se vyházeti zákopy v těch prorvaných horách jizerských. Jak mnoho bylo by Prusko muselo obětovati živých těl, aby si vynutilo průchod opevněnými průsmyky a údolími! To se dnes ví a oceňuje, ale v roku 1866. kromě obyvatelstva českého na to nikdo z vojáků nepomyslí!

Stejně dispoice, stejné chyby, stejná opomenutí, neprozřetelnost, nedochvilnost, nejasnost, žádná přesná, úctu vzbuzující určitost a hrdé sebevědomí, křížování a měnění rozkazů, mlhavý cíl a cesty, vše stejně nehotové jako u Trutnova, Náchoda, Skalice i u Jičína! Ti malí bili se jako hrdí lvové, ti velcí zapoměli na všechno, čeho válečné řemeslo vyžaduje!

Dnes po 36 letech, kdy neslyšíme zoufalého pláče vdov a sirotek, kdy nevidíme již bolu a zoufalství opuštěných matek a žen, nevidíme spálených měst a vesnic, udupaných rolí, rozrytých střelami niv, krví prýsticích hrobů tisíců junů, — umlká i vášeň a bol, a klidná, chladná rozvaha probouzí přísnou kritiku! V těch hvozdech, skalách, stráních, slujích a nivách, kdež krev rakouských synů

zbytečně prolita hltounem pruským, bují nad rovy padlých hrdinů vlastizrádná společnost nabubřelých a velkohubých zákopníků »pour le roi de Prusse«,*) kteří svou vlast nevidí v Cechách a v Rakousku, kde jmění, tučné bydlo a útulek našli, ale daleko za černobílými šranky se šíšákem! Zdaž neměli bychom i nyní volati: »Caveant consules!«**) — — —

Schylovalo se k 8. hodině večerní, když přibylý oddíl rakouské i sborový stan do Sobotky.

Rakušané ztratili 20 důstojníků, 1634 muže a 29 koní; Prušáci 8 důstojníků a 341 muže. Prušáci opanovali veškerá místa, která ráno před tím obsazeny měli Rakušané. —

Současně bylo večer po bitce u Mnichova Hradiště bar. Edelsheimem Benedekovi hlášeno, jakož pak i brigádami Ringelsheimovou, Poschachrovou a Piretovou, že objevily se silné sbory u Rovenska a Malé Skály, a že lze bezpečně za to míti, že Jičín zcela jistě bude ráno dne 29. června Prušáky napaden. Svědčilo to o výborně promyšleném postupu přes Bousov a Sobotku na Jičín. Druhá kolonna šla z Turnova přímo na Jičín a třetí ze Železného Brodu přes Rovensko rovněž na Jičín, proto mohl sbor na pravém svém křídle u Jičina lehko Prusy přes Lomnici a Novou Paku zaskočen býti. Prušáci toho dne obsadili Boseň, Veselou, Habry, Mnichovo Hradiště, Březinu, Žehrov, Doubravu a Rovensko; garda zemské obrany byla u Kuřích Vod a jízda u Hradce, Lažan a Hodkovic; obě armády tudíž, labská čili Herwartova a I. (česká) armáda prince Bedřicha Karla dotýkaly se, a bylo ještě třeba styku s armádou II. (slezskou) pod korunním princem Bedřichem Vilémem, čehož v rozhodné chvíli u Král. Hradce dosaženo! Pohyb pruský nebyl

---

*) »Pro krále pruského«

**) »Bděte, konsulové!«

nikde zaražen — kromě sboru Boninova u Trutnova Gablenzem — a dál se s mathematickou přesností a dochvilností. —

Srážky menších oddílů od 22. do 26. června (úterý) měly ráz šarvátek předních stráží, jichž účelem bylo, poučiti se o postavení nepřítele. Bitky ale ve středu dne 27. června 1866. svedené u Náchoda (na Brance a Vysokově), Trutnova, ve čtvrtek dne 28. června u Starého Rokytníku (u Trutnova) a Mnichova Hradiště rozhodovaly už předem o rozvoji a seskupení branných sil a měly značný mravní i taktický vliv na bitvu hlavní. A všude vítězily zbraně pruské a pruská dochvilnost a vypočítavost na nepřátelské půdě.

Benedek pozdě poznal omyl svůj a zároveň i úmysl Prušáků, a pozdě, takřka v největší nouzi, postavil se pak 3. července za Trotinkou a Bystřicí.

V postaveních svých, která Benedek vyhledal, nebyl nikde šťastným — — —

Dnes se ví, že »tajný plán« nebyl jen dílem Benedekovým, ale hlavně dílem Heniksteinovým a Krismaničovým.

Po ztracené bitce u Rokytníku a u Mnichova Hradiště poznal s úžasem Benedek a celý štáb s Heniksteinem a Krismaničem v čele, že je pozdě pomýšleti na postavení na Jizeři.

Pochodová dispozice a direktiva na rakouské straně byly tak nešťastné a nerozumné, že sbory, jimž určeny za cíl jednotlivé stanice, dosáhly jich ve čtvrtek dne 28. června v pozdních hodinách nočních a po půl noci, a to jenom, že napjaly poslední síly. Mužstvo mělo teprve nyní sháněti večeri a do rána nemohlo se před bitvou řádně vyspat, kdežto Prušáci odpočívali ve všech postaveních již od 1/26. večerní.

Akce, vedená proti sborům Herwartovu a prince Bedřicha Karla, neměla dispozice a jistoty a ne-

byla s tou rychlostí a pečlivostí provedena, jak toho vyžadoval zájem celku, a to zavinil — Clam-Gallas! —

Ve válce nutno počítati se silou a zdatností jednotlivce, jakož i hlavně s jeho žaludkem; o to ostatní postará se intelligentní vedení a velení.

Působením všech předcházejících nešťastných bitek vydal Benedek rozkaz, kterým se upouštělo na-prosto od čelního postavení na Jizeře a nařizeno zaujmouti původní postavení, které při prvním rozvinutí sbory měly obsazeny. Ještě v noci dne 28. června po 11. hodině rozjížděli se ordonanční důstojníci generálního štábu do tmy noční, aby sborům rakouským donesli pochodové a táborové dispoce:

»Třetí armádní sbor zůstane zítra (29. června) na svém nynějším stanovišti; rovněž tak šestý armádní sbor zůstane u Doubravice a ostatní sbory provedou dříve nařízené pohyby!«

Zatím však už ráno v 5 hodin poslal Clam-Gallas depeši:

»Bojujeme neustále a jsme se všech stran se-vřeni Prusáky. První lehká jízdní divise rovněž za stálého boje na silnici od Jičina k Turnovu čelí mocné přesile nepřátel. Doufáme s pomocí Sasů Jičín snad udržeti.«

Po této zprávě rozhodl se Benedek jinak a změnil plány. Vůbec v celé válce nebyl dán ani jeden určitý a pevný rozkaz, čímž způsoben zmatek a zmalátnění.

Rozkaz pro 29. červen 1866.:

»Šestý sbor postaví se mezi Hřibojedy, Podstrání a Libotovem u Král. Dvora.« (Později zase rozkaz tento odvolán a nařizeno sboru postavit se v Hřibojedech a Kašově čelem proti severu!)

»Osmý sbor u Hřibojed a Kašova.«
(Také tento rozkaz ve 2 hodiny odpol. odvolán a nařízeno, aby jedna brigáda udržela styk se 6. sborem u Kašova čelem na sever, dvě ostatní brigády obsadily prostor mezi Kašovem, Liticemi a Vescem čelem na východ.)

»Druhý sbor zaujme prostor mezi Kašovem v pravo k Slotovu.« (I tento rozkaz byl zase zaměněn za jiný, podle kterého sbor se musel postavit čelem proti východu.)

»První záložní jízdecká divise a druhá jízdní lehká divise bude u Slotova.«

»Desátý sbor u Litic státi bude jako záloha.«

»Druhá záložní jízdní divise pochodovati bude do V. Vřeštova.«

»Třetí záložní jízdní divise půjde do Doubravice a postaví se na levém křídle šestého sboru.«

»Armádní stan bude v Dubenci.«

»Třetí sbor zůstane v staré posici u Miletína.«

»Čtvrtý sbor, bude-li napaden přesilou, ustoupí a postaví se v pravo od druhého sboru u Slotova.«

»Armádní nábojové vozatajstvo tábořiti bude v Chlumci.«

»Armádní dělostřelecká záloha utáboří se dnes ve V. Vřeštově.«

»Všechny sbory nechají zavazadla svá mezi Smiřicemi a Trotinkou na pravém břehu Labe.«

A korunnímu princí saskému zaslal Benedek rozkaz:

»V hlavním stanu v Josefově dne 29. června.«

»Jsem nucen pohyby k obsazení Jizery zastaviti, a armáda zaujme posici, jakou označuje přiložený nákres. Vaše královská Vysost račtež spojení Vaše s hlavním vojem uskutečniti, ale vystříhati se větších bojů.«*) — —

---

*) Veškerá zde uvedená data a dispoice čerpány jsou ze zpráv generálního štábu rakouského a pruského.

Ráno dané rozkazy zaměněny za jiné a všechny rakouské sbory, které se nacházely na určených pochodech, musely se obrátiti a dáti se zcela jiným směrem, čímž se vojsko hrozně zmořilo a opozdilo, ba staly se z příčin nešťastných těchto dispozic škody na lidech a majetku, ba i srážky neočekávané, jako u Dvora Králové.

Armádní velitel usídlil se toho dne v Dubenci.

Působením rychlých svých taktických úspěchů vynutili Prusáci na Benedekovi, že zaujal z nouze a v okamžité nesnazi docela jiné postavení, než původně v tak zvaném »tajném plánu« chéfa generál. štábu Krismaniče a Heniksteina bylo ustanoveno, a tím se stalo, že Benedek musel postavení svoje přizpůsobiti výbojnému postupu Prusáků a obmeziti se na obranu, k čemuž zvoleno nevhodné území u Hradce, kdež za zády tak četné armády proplétají se řeky: Labe, Úpa a Orlice, tehdáž ještě rozvodněné! —

Poněvadž bylo Benedekem nařízeno, aby 10. sbor přes Král. Dvůr přišel ku hlavnímu voji, čtvrtý sbor pak stál u Dolan v sousedství pochodového cíle Prusáků, došlo na obou místech na neočekávané srážky, které mnoho krve a času vyžadovaly.

* * *

Desátý sbor s brigádou Fleischhakrovou, sboru přidělenou, měl se podle rozkazu podmaršálka Gablenze vydati na pochod přes Horní Brusnici, Kocléřov a Král. Dvůr tímto způsobem:

Plukovník Stocklin v čele polobrigády se svým vozatajstvem, pak zbytky nešťastné brigády Grivičičovy, nábojové oddělení, záložní dělostřelectvo, zdravotní a zákopnické oddíly, brigády Mondelova a Knebelova a 2 škadrony hulánů a konečně druhá polobrigáda 4. sboru pod velením podmaršálka Fleischhakra z Chotějovic u Hostinného s dragounským plukem knížete Windisch-

grätze. — Brigáda Wimpffenova měla jíti směrem ke Kyji, Kocbeři a Král. Dvoru, což také učinila; přešla u Král. Dvoru Labe a pochodovala přes Zírec ku Slotovu.

Plukovníku Stocklinovi rozkázáno, postavit se na severní straně Král. Dvoru, k ochraně sborů městem jdoucích.

Brigáda Grivičičova, ve dva prapory seřaděná, dorazila na náměstí v Král. Dvoře o 11. hod. dopol., kdež postaveny pušky do pyramid, odložena výstroj a vojáci oddali se odpočinku; za ní došly brigády Knebelova a Mondlova a záložní dělostřelba. Sotva že ale brigáda Knebelova prošla městem, zablesklo se na úbočích pod Kocbeři a u Komárova z několika jícňů pruských děl, a první pruské granáty dopadly do města, kdež zapálily. Nastal zmatek, ježž nebylo lze popsat.

Kvapem tvořily se pod městem obranné kolonny pěchoty, kdežto dělostřelectvo, napnuvši všechny síly koňstva, hnalo se po silnici, klerá ku nádraží velice stoupá, na okolí ovládající hřbet nad nádražím, prostírající se až k Pace, s něžž vážně do údolí shlíží Zvičín s bílou kapličkou. Na tomto výborně voleném místě odstrojila se děla rakouská. Prusáci rozpínali prapory své do velkých oblouků, aby obešli naše vojska, čímž ztratili mnoho času, a voje naše až na zadní voj tím získaly a v pořádku odešly přes Hříbojedy, Stanovice a Kuks. Děla z obou stran pálila, ale pro velké vzdálenosti bez úspěchu. Prusové se všech stran svírali Král. Dvůr, proto naši proti ohromné přesile musili za hrozného boje pouličního prosekávati si cestu pažbou, bodákem a šavlí, při čemž plukovník Stoklin, který kryl ústup, a oba štábní důstojníci 3. praporu pěš. pluku čís. 6. padli, a korouhev praporení ukořistili Prusáci; zbytky praporu prosekaly se se setníkem Pešičem v čele a usadily se na výšině nad nádražím. Vesnice Lipnice v levo od nádraží hořela a několik domů v Král. Dvoře také.

Naši utkali se s Prusy u cihelny pod Lipnicí a u mostu přes Labe a hrdinně odporovali, čímž zachránili naše couvající sbory, ovšem že za drahou cenu: ztratili totiž 23 důstojníků, 597 mužů a 49 koní. Prusové ztratili 2 důstojníky a 68 mužů. —

Rakušané couvli až k Miřejovu, Zábřezu, Zdobínu a Třebihosti pod Zvičínem. —

Vojsko bylo vysíleno. O $\frac{1}{2}$ 7. večer obdržel velitel 3. sboru, arcivévoda Arnošt, od Benedeka depeši:

»Prušáci postupují v silných kolonnách z Rovenska a Oujezda proti Jičínu, kde táboří 1. sbor a 1. lehká jízdní divise. Poněvadž dnes obsadili Sobotku, mohou býti naši v levém boku Prušáky napadeni. Možno-li, račtež poslati posilu. Jedna saská divise z Podhradí tam odešla.« —

Poněvadž ale vzhledem na choulostivé postavení sboru a pak, že do Jičína doraziti za dne nebylo možno a v tmavé noci pochodovati nelze, neposlána do Jičína arcivévodou žádná posila.

V tom čase srazil se V. armádní sbor pruský (Steinmetz) se IV. sborem rakouským (podmaršálek hrabě Festetič) u Svinišťan, mezi Českou Skalicí a Jaroměří. Rakušané měli v boji 28 praporů pěchoty, 4 škadrony jízdy a 80 děl, kdežto Prušáci měli $27\frac{1}{2}$ praporů pěchoty, 21 škadron jízdy a 108 děl. Asi o $\frac{1}{2}$ 4. odpoledne narazily první střelecké hlídky pruské na rakouský voj, který kryl po bitvě skalické ustupující Rakušany. Rakouské batterie konaly divy; granáty praskaly v řadách pruských s úžasnou přesností, způsobující zmatek a zhoubu! Hlavní proud šel směrem na rozsáhlý dvůr třebešovský, masivní to čtverec hospodářských budov. Asi o $\frac{1}{2}$ 5. odpol. pruské střelecké roje obešly levé křídlo rakouské a jsouce úplně kryty vysokým obilím, jakož i stromovím a několika prohyby půdy, zasypaly destěm kulí níže položený dvůr. V brzku byly v ohni řady setnin, střelajících po salvách a za hlučného »hurrá!« vrhaly se prudce na prořídle

a sklíčené naše řady. Dvě pruské setniny byly zahnížděny v ohromné cihelně miskoleské, patřící knížeti ze Schaumburg-Lippe, pánu na Náchodě, připojily se k útoku a zaskočily levé křídlo rakouské. Po čas útoku pruský pěší pluk čís. 46. rozvinul se v útočnou kolonu a granátnický pluk pruský taktéž.

Podmaršálek hrabě Festetič se rozhodnul, tomuto prudkému nárazu hustých davů pruských se nevyhnouti, aby jeho voje tak náhlým ústupem úplně nezbaběly, a teprve po odražení útoku chtěl couvnouti. Druhý prapor rakouského pěš. pluku č. 37. arcivévody Josefa měl obsažený svinišťanský dvůr a zahradu, obehnanou vysokou zdí, kdežto oba ostatní prapory téhož pluku obsadily stromy porostlé okolí a hluboký vozový úvoz v levo. Jakmile pruské polobataillony granátnického pluku proti severnímu okraji Svinišťan postupovati začaly, vrhnul se první prapor rak. pěš. pluku čís. 37., maje v středu svém vlající korouhev, za ohromujícího »hurrá! eljen a czáczár!« v divisijních kolonnách sešikovaný s bodákem v ruce na Prušáky, útočící též s bodákem v ruce! Jsa v rokli dobře ukryt a Prušáky nezpozorován, vyrazil do hustých řad pruských tak rychle a s takovou prudkostí, že první řady útočících se vzájemně probodaly! Avšak co platna hrdinná a smrtí opovrhující chrabrost udatného hloučku proti výtečně takticky vedeným a chladnokrevným spoustám s rychlopalnou zbraní v ruce! —

Na pravém boku granátníků pruských zabočila ihned 9. setnina a druhý polobataillon 6. pěš. pluku pruského, zůstaly v četách a vypálily hrozné salvy do boku praporu, který dostal se úplně do křížového ohně a proto v divém útěku hledal spásu ve vesnici Svinišťanech, kde však již byl postřelován sem vniknuvšími pruskými oddíly. Všichni utíkali jako štvaná zvěř směrem ku ovčínu, padli ale zase do rány 46. pěš. pluku Prušáků, kde buď byli postřeleni,

buď padli do zajetí! — Právě tak dařilo se ubohým hochům maďarským u ostatních praporů! Třetí prapor téhož pluku, vida nezdar svých nešťastných kamarádů, couvnul zpět, kdežto druhý prapor obsadiv za velení podplukovníka Tenstyánského dvůr svinišťanský, hájil se hrdinně do posledního dechu; ale ničeho nepořídil proti mračným střelcům pruských, kteří rojili se se všech stran, lezouce jako kočky, využítkovali každé vlny půdy a úžasně rychle stříleli v husté řady našich! Prušáci přelezli zdi, vyrazili vrata a stříleli do couvajících tak úspěšně, že bataillon byv rozehnán a rozstřílen jako hejno koroptví, divým útekem hledal spásu. Jen několik mužů dostalo se v noci k brigádě. První prapor ztratil i svoji korouhev! Ve dvoře našli Prušáci přes 300 mrtvých a raněných a přes 300 zajatých; Svinišťany byly nepřitelem rychlým náběhem obsazeny a již stříleno rychlopalbou do utíkajících Rakušanů.

Rakouský generálmajor Brandenstein vyslal 2 setniny pěš. pluku čí. 26. a druhý prapor pěš. pluku čí. 12. v před, aby pojaly v náruč směrem od Sebuče couvající oddíly; těchto šest setnin zahájilo výtečnou střelbu s výšiny na níže položenou Sebuč, obsazenou dvěma pruskými setninami pod velením majora von Gosnitze, kterýž, spoléhaje na dřívější úspěchy, rozhodnul se, vyraziti s bodákem v ruce na Rakušany. Sotva však tento polobataillon vyrazil z vesnice ven, byl přivítán strašlivou křížovou palbou jak jednotlivých střelců, tak semknutých čet rakouských; v okamžení, v necelých 5 minutách, postřílení všichni důstojníci pruští do jednoho a velení musel převzít kadet! Pruský plukovník vida, jak se jeho oběma setninám špatně daří, vyslal adjutanta, poručíka Pachuru s rozkazem, aby ihned opustily Sebuč a vrátily se k pluku; avšak v okamžiku, kdy udílel rozkazy, nenaleznuv tam ani jediného důstojníka, přerazil jej i jeho koně rakouský granát. Teprve nadporučíku Burghoffovi se

podařilo vyvésti zbytky pruských setnin z hořčič vesnice.

Ovšem tato událost neměla vlivu na konečný průběh bitky, avšak v očích pruských důstojníků chrabré naše pluky značně získaly na ceně, pokud vytrvalosti a udatenství se týká, a pruský generallieutenant Kühne, velitel 31. divise, ještě po 32 letech pravil: »Bylo by velice zajímavé, kdyby se strany pruského granátnického pluku čís. 6. a rakouského pěš. pluku arcivévody Josefa čís. 37. po oboustranném dorozumění a shodě uveřejněny byly zevrubnější podrobnosti tohoto pro obě strany tak slavného a čestného boje, kde oba pluky pokryly se nejen vavříny, ale i krví, a kdy, zření majíc k našim (pruským) jehlovkám, Rakušané jsouce v takové nevýhodě, přece se spartánskou chladnokrevností hrdinně kladli mladé životy své za císaře a vlast!«

Myslím, že tento úsudek pruského důstojníka, který jsa poručíkem v generálním štábu, války r. 1866. se účastnil a r. 1870. a 1871., jsa již setníkem téhož štábu, ve Francii opět válčil, jest velmi důležitý.

Prušáci zastavili pohyby — měli toho dnes také po krk — a naše voje seřídle a sklíčené braly se Jaroměří a v noci u Heřmanic se utábořily; všechny mosty přes Labe a Úpu vyhozeny byly do povětří.

První a druhý prapor rak. pěš. pluku arcivévody Josefa čís. 37. ztratily 29 důstojníků a 1114 mužů a poněvadž do boje šlo v obou praporech 1780 mužů, **padlo v době asi 30 minut přes 60% mužstva.** Celková ztráta našich byla u Svinišťan 39 důstojníků, 1411 mužů a 90 koní; Prušáci ztratili 15 důstojníků, 379 mužů a 18 koní.

O několik málo hodin dříve téhož dne sehráno krvavé drama u Jičina.

Nebudu uváděti různé ty rozkazy Benedekovy, stále a stále měněné proto, poněvadž neměly zdravého, rozumného taktického a strategického podkladu, ale dály se, jak se říká, do větru a Pánu Bohu do oken! Zajisté Prušáci o rok dříve měli už dopodrobna vypracovaný plán celé výpravy, neboť voje jejich pohybovaly se jako vycvičené pluky pro parádu na cvičišti. Nikdo nepodkládejž mi, že bych snad byl obdivovatelem pruského vojenství, dření, výzbroje, strategie, dochvilnosti, přesnosti — — nikoliv! Upozorňuji jenom na neobyčejný rozdíl účinku zbraně, výcviku a sebevědomé určitosti, neznající odporu, vzdálenosti a překážek! — —

Průběh bitky byl tento:*)

Postavení, jež rakouský vůdce Clam-Gallas k bitvě aneb spíše k obraně Jičina zaujal, bylo na míli cesty severně od města vzdáleno. Byla to řada jednotlivých postavení, kteráž u města Železnice počínajíc, u obce Brad přes Turnovskou silnici se vinula a u Lochova levým křídlem Sobotecké silnice se dotýkala.

Této bitevní rozloze vytýkají odborníci, že byla na pohotovou sílu vojska příliš dlouhá a že čelíc skoro čistě k severu, nebyla na levém křídle postavena proti nepřátelskému útoku se strany Sobotecké čelem, nýbrž bokem.

Asi o půl čtvrté hodině odpolední narazila od Turnova přicházející pruská divise Tümpplingova na rakouské přední stráž u Libuně. Ihned na to rozvinul se přední voj, a záhy spustil se dělostřelecký boj před středem a pravým křídlem postavení. Na rakouské straně hřímalo 96 děl s dobře volených výšin, a jim odpovídalo pouze asi 40 děl pruských.

---

*) Viz: Válka v Čechách r. 1866 od dra. Serváce Hellera.

Přední voj pruský a část divise Tümpingovy vrhly se na pravé křídlo rakouské rozlohy, chtěje je stůj co stůj povaliti, kdežto proti silnému středu rakouskému jenom nepatrné síly v boj postoupily. Teprve v poslední době bitvy hnáno útokem na střed postavení do výšin u Brad.

Tato pruská divise Tümpingova byla asi hodinu v ohni, když kolem 5. hod. odp. objevily se směrem od Sobotky na levém křídle rakouském hlídky druhé pruské divise Werderovy, kteráž se také ihned pustila do boje s rakouskou brigádou Ringelsheimovou, u Lochova rozloženou.

Kolem 7. hodiny večerní měli útočníci, zejména na pravém křídle, již značný zisk půdy, když objevila se v rakouském středu část saské divise Stieglitzovy, původně u Podhradí rozložené. Posila tato přišla pozdě a byla příliš slabá, aby byla oprávněna naději, že se její pomocí podaří všechno postavení do noci udržeti.

Když pak v tuže dobu přijel z Benedekova hlavního stanu ordonanční důstojník s rozkazem, aby Clam-Gallas všelikému boji s přesilou se vyhýbal a přes Hořice a Miletín ku hlavní armádě přiraziti se snažil, tu zahájen s nastávající nocí spořádaný ústup, o němž sami Prusové doznávají, že nebyl útekem.

Prusové postupovali ostře za rakouským vojskem, avšak noc a únava učinily u prvních domů jičínských a u přechodu přes potok Cidlinu stíhání tomu konec.

Rakouské vojsko ustupovalo městem i mimo město směrem jižním a jihozápadním; — na obzoru rděly se rudé záře pěti hořících obcí, a na žírných polích jičínských leželo v prachu a krvi 1850 rakouských a 1556 pruských, dílem mrtvých, dílem těžce raněných vojáků. —

O 11. hodině v noci přiblížili se prusí zvědové až k prvním domkům Holínského předměstí v Jičíně, za nimi ihned přikvapil celý granátnický prapor, vnikl t. zv. fortanou do města se strany západní a prošel bez překážky až na velké náměstí.

Současně však vniklo i saské vojsko do města, aby krylo odjezd dopravních vozů před zámkem Trauttmansdorffským na velkém náměstí ve třech řadách postavených a spustilo ihned prudkou palbu, tak že nepřátelský prapor z města rychle prchal.

Avšak čtvrt hodiny na to dral se ze severní strany jiný oddíl pruského vojska do hořejší části Holínského předměstí, udeřil útočně na postavení saské u tak zvané Holínské brány, odkudž se boj protáhl pak zase na velké náměstí. Tam shromáždili se Sasíci před děkanským chrámem, a vystřelivše plným sborem do Prusů, opustili město Valdickou branou a brankou v děkanské zahradě, kterou tehdejší kaplan jičínský (pozdější děkan) Josef Sturma byl otevřel.

Asi o $1\frac{1}{4}$ hod. po půlnoci byl Jičín v rukou nepřátelských. Prusové obsadili všechny vchody do města, zřídili ještě v noci v zámku, kasárnách, školách a kancelářích lazarety a tábořili ve městě.

Vzcházející den viděl město zcela změněno. Mrtvoly zastřelených vojáků, kaluže krve a střelbou porouchané domy svědčily o pouličním boji; — strážemi hlídané pyramidy pušek pruských, loubí plná pruských vojáků v pláště zahalených a na dlažbě spících prozrazovalo vítězství Prušákův.

Sotva že den nastal, musila správa obce sehnati Prušákům v nejkratší době 32 volů a 44 krav. Na rohu radnice zřídili si Prusové porážku a zabíjeli kus po kuse. Krámy a hostince byly záhy vydrancovány a před kořalnami stály tlupy pruských vojáků, čerpajících z věder líh a pálenku. Kaluže líhu odtékaly drobným potůčkem, a vzduch se plnil odporným zápachem přiboudliny. Zásoby piva, vína a kořalky zmizely rychle v jícnech žíznivého vojska, a Jičín i se svými nezvanými hostmi byl odkázán pouze na vodu. —

Z vypravování pamětníků a dokladů písemných můžeme dodati ještě toto:

Dne druhého, t. j. 30. června, provedeno vymáhání válečné daně, lépe řečeno drancování města. Vojáci prustí chodili v tlupách dům od domu a sbírali především potraviny, nešetříce ani nejnutnějších potřeb pro nemocné připravených, ani jiných věcí; vyrazili zamčené dveře, páčili skříňně, prolézali sklepy a půdy, sebrali vše, co se jim hodilo, a ostatní věci napořád ničili.

V pravdě nepřátelské drancování toto bylo prý za to, že se v noci na pruské vojsko s oken střílelo!

Tuto domněnku odpykalo obyvatelstvo města Jičina velice — bylať cena porabovaných předmětů vypočtena na více než 100.000 zl.!

Avšak na tom nebylo ještě dosti. Purkmistr tehdejší, pan Fr. Rutte, neměl ve dne v noci chvíle klidu a pokoje.

S ním úřadovavší radní městští, JUDr. Klaudy, Dr. Ant. Schovánek, Antonín Soumar, MUDr. Zvěřina a František Paclt nestačili požadavkům pruským vyhovovati, jsouce neustále i o nemožné dodávky žádání a způsobem násilným skoro doháněni k tomu, aby přání německé soldatesky přes fysickou možnost vyplňovali.

Několik příkladů, jež uvést si dovoluji, dosvědčí, že tehdejšími zástupcům obce jičínské nastala přetěžká chvíle v plnění svých povinností a že přece ku cti a chvále, byrokratismem uznané, povinnostem těmto dostáli, převzavše, abych tak řekl, po útěku všeho c. k. úřednického aparátu veškerou veřejnou správu na svá bedra za okolností zvláště nepříznivých a těžkých.

Městu uložena byla kontribuce 10.000 zl. na penězích a nařízena dodávka 50 volů, 500 korců ovsa a množství sena i slámy. Purkmistra Fr. Rutteho odvezli Prusáci do svého ležení za rybníkem v zástavu, pokud uložená kontribuce by nebyla odvedena!

Témuž samosprávnému hodnostáři učiněno pak i jiné, daleko hanlivější příkoří. Král pruský přijel za vítězným svým vojskem dne 1. července do Jičina a ubytoval se v domě purkmistrově.

Když mu tento s jinými zástupci města přišli účtu vzdáti, byli v předpokoji surově přivítáni pruskými důstojníky a purkmistrovi Fr. Ruttemu v jeho vlastním domě klobouk s hlavy sražen!! Urážku tuto musil trpěti starosta za celé město od německých válečníků!

Těžká břemena dávek nésti připadalo obyvatelstvu města tím obtížněji, poněvadž veliká většina obyvatelstva před Prušáky utekla, a ti, kteří doma zůstali, zajisté i za uprchlé veliké platy sháněti musili.

Výpalné městu Jičínu uložené činilo 64.868 zl.!!

Pozoruhodná zpráva, která se nám do rukou dostala, jest o Bismarkovi, někdejším všemohoucím pánu Prušáctva.

Přijel prý zároveň s králem svým do Jičína a prvně se dotazoval po židovském domu Krausovu a když mu byl ukázán, dal prý ihned k němu postavit stráž a sám se v něm ubytoval. — Zmínky zasluhuje v této stati tamní měšťanský sbor střelecký. Po odchodu vojska z Jičína (na počátku června) odevzdána mu byla stráž v kasárnách a trestnici a noční stráž u berního úřadu a vojenských skladišť v jesuitském dvoře. Povinnost tuto vykonával ozbrojený tento sbor až do příchodu Prusův, kteří pak sami ji přejali.

Po odchodu pruského vojska z Jičína byly stráže u trestnice opět měšťanským sborem tímto obstarávány a konečně rakouskému vojsku zase odevzdány.

V trestnici kartouzské, na níž po čas bitvy vztýčen byl bílý prapor, vystřídaly se vojenské stráže rakouské s pruskými, týká se tedy tato zpráva pouze trestnice jičínské.

O opatřeních ve válečné době roku 1866. okresním výborem jičínským učiněných podána jest obšírnější zpráva ve spisku »Zpráva o třicetiletém působení okresního zastupitelstva jičínského« od J. Lišky.

Z něho vyjímáme toliko, že okresní výbor vytrval za okupace pruské ve svém úřadě a že konal schůze své v lázních Svatováclavských, poněvadž úřa-

doven použito bylo jako lazaretů. Jemu připadala valná část práce v příčině shánění výpalného, později v příčině rozdělení podpor sem docházejících a pak vyšetřování škod válečných. Okresní výbor prohlásil, že nepřetržitě úřaduje, a pracoval velice pilně po celé dny i noci, aby v krátké poměrně lhůtě v 61 výkazech složil látku spracovanou. Škoda válečná v okrese zjištěna byla obnosem 627.077 zl. r. č.!

Pěkná to památka pro Jičín »na válku Němců s Němci!«*) — — —

Jičín dobyt a obsazen tak neočekávaně v noci proto, poněvadž Rakušany byl špatně strážěn, obsazen a hájen a že Prušáci nedali se zastrašiti ani nocí a s příkladnou smělostí a odvahou vrhli davy své za temné noci do neznámého města, což pro naše vrchní velení za dobré nevyšlo. Dané rozkazy různým brigádám nemohly býti doručeny a zděšení i zmatek stupňovaly se útekem tolika promíchaných oddílů a to za tmy v noci! Zvláště ona oddělení, která měla obsazený vrch Bradu v levo od silnice ku Rovensku, se opozdila a vrazila do města obsazeného Prušáky, jež je přivítali děsnou palbou; co nepostříleno — zajato.

První a druhý prapor Gyulai (pěš. pluku čís. 33. maďarského) také ničeho nezvěděly o obsazení Jičína, poněvadž dotyčný rozkaz jim dodán býti nemohl, a podplukovník baron Kräutner a major Riš, každý pouze se 2 setninami, teprve o 10. hod. v noci vyrazili z lesa ven; na svahu setkali se s 1. praporem pluku Khevenhüller (plzeňští hoši) a těchto 8 setnin se spojilo v prapor, stoupající na Jičín, který však byl již Prušáky obsazen. Prapor chtěl tedy město obejít směrem severním, narazil ale na oddíly V. divise, které v noci ihned vrhly se s bodákem v pěsti na nešťastný prapor; stísnění nahou ocelí, nevědouce jak silný nepřítel jim čelí, schvá-

---

*) Viz »Jičín a jeho okolí«.

ceni nočním útokem a zděšení náhlým přepadením, obrátili se nešťastní hoši na útěk a zahnání v tmavé noci — do rybníka; kdo z nich nebyl proboden, postřelen nebo zajat — utopil se!

Největší část rakouského vojska ustupovala třemi proudy, úplně zemdlena a vysílena bojem a hladem, na Miletín, Hořice a Smidary. —

Podle toho také byly naše ztráty, neboť ztratili jsme 184 důstojníků, 4714 mužů, 222 koní, kdežto Prusáci pouze 71 důstojníků, 1485 mužů, 56 koní. Ve ztrátě našich započteno 47 důstojníků a 1802 zajatí muži. — —

Dříve, nežli rozhlédneme se po území, na němž byly sbory obou armád, všimněmež si ztrát obou válečných odpůrců.

Celková ztráta Prusáků má se v poměru k našim
u Trutnova jako 1 : 3·57;
u Náchoda 1 : 5·10;
u Skalice 1 : 4·08;
u Svinišťan 1 : 3·69;

u Rokytníka a Sooru 1 : 5·57. Průměrně připadla v těchto pěti bitkách na ztrátu každého Prusáka ztráta 4·40 Rakušanů, nebo-li přibližně ztratili jsme $4\frac{1}{2}$ kráte více mužstva než náš nepřítel. Jako příklad uvádím brigádu Grivičičovu, která 27. a 28. června vyslala do boje 5767 bojovníků a ztratila za 2 dny 118 důstojníků, 4160 mužů, tedy přes 74% lidu; to jest hrozné, překvapující číslo! Celý sbor Gablenzův ztratil 314 důstojníků a 8292 mužů, čili 33% lidí, čehož příčinou byla nedostatečná střelná zbraň a to, že rakouské brigády v semknutých řadách útočily na strmá, příkrá a dobře obsazená postavení Prusáků.

Z toho plyne, že oddíl 300 mužů, vyzbrojených jehlovkou, je s to s úspěchem čelit oddílu 900 mužů

silnému a vyzbrojenému puškou Minié (rakouskou r. 1866) a že oddíl jehlovkou vyzbrojený méně ztrát mítí bude.

U Náchoda brigáda Jonákova ztratila 77 důstojníků a 1783 muže; z toho odpadá na pluky »Vása« a »Korunní princ pruský« 871, vlastně 880 mužů; brigáda Waldstättenova ztratila 62 důstojníky a 1429 mužů; brigáda Rosenzweigova poměrně méně. V brigádě Fragnernově u Ces. Skalice pátý prapor myslivců ztratil přes 50% mužstva. — To jsou události, které dokazují, jak krvavě trestaly a mstily se slepé, neorganizované a ničím neodůvodněné útoky našich praporů, postupujících v semknutých řadách, zvaných tehdáž »divisijsní kolonny«! Rakouská puška systému Minié, pokud dostřelu a jistoty v cílení se týče, vyrovnala se úplně jehlovce, která nad ni vynikala okamžitou pohotovostí k střelbě. Proto bylo možno z jehlovek beze všeho chvatu a při volném, jistém zamíření na nepřítel třikráte rychleji stříletí, než z pušek rakouských. Jehlovky vynikaly i tou vlastností, že Prušáci mohli je nabíjeti ležmo, kdežto rakouský voják, chtěl-li nabítí, musel povstati a mohl takto dříve 3kráté býti střelen, nežli jednu ránu nabil!

Puška Miniéova nemohla soupeřiti nikdy s jehlovkou ve střeleckém boji, proto tak často hledali naši spásu v útoku bodákem. Avšak z jehlovek bylo možno již na 500 kroků stříletí v salvách, tedy dáti do oddělení, které k útoku hnalo, nejméně 16 salv, jež tím vražedněji působily, čím více vzdálenost mezi útočícím a obrancem se zkracovala! Boj rovnocenný v území, prostoupeném stromovím aneb domy, výmoly, cestou, hrází atd. může se dítí jen v malých, pohyblivých a manévru schopných rojích a kolonnách volně sdružených! Způsob boje našeho byl odkoukán r. 1859. ve válce v Itálii Francouzům a stal se základem rakouského výcviku v zápasu polním! Výcvik pěchoty do r. 1866. obmezoval se na nejprostší

pohyby střelců, na nedostatečně palbou připravené výpady, provázené prudkým náběhem za hlučného volání »hurrá!« a »eljen!« v hustých, sevřených skupinách nejkratším směrem, aby se protivníku přišlo k tělu, a pak — na velmi povrchní cvičení ve střelbě!

Pruská pěchota cvičila se u terče s neochabující pílí a úzkostlivostí, cvičila a vychovávala každého muže s neobyčejnou vytrvalostí v dobrého střelce, jakož i na cvičišti a v polních cvičeních v dobrého, obratného, svižného, všechny záhyby půdy plně využitkujícího harcovníka! Při tom se pilně a různě cvičila po 20 roků již v pruském vojsku zavedená taktika v setninových kolonnách. Není tudíž divu, že vzhledem k taktické výchově a výcviku, jakož i k lepší zbrani byly události na poli válečném v úplném souhlase s nadějemi Prušáků!

Vidíme v duchu před sebou ty naše krásné a zdatné pluky postupovati proti nepříteli, jako by to dnes bylo! Vidíme pod ochranou slabých střeleckých rojů po krátké, zcela nedostatečné a nepřipravené přestřelce postupovati naše brigády ve vzorném, pevném a semknutém pořádku proti čelu Prušáků v divisijních davech v první řadě a v hustých praporečnických kolonnách v druhé řadě seřazené.

Stojíme proti nepříteli, který v minulém půl století jen v jednotlivých případech účastnil se vojenských činů válečných, opíráme se o bohaté zkušenosti v mnoha válkách, a prsa máme plná nadějí, že tyto mladé, nezkušené a prach neznající nepřátelské oddíly mocným nárazem rozdrtíme. Chceme Prušákům své hrdinství ukázati a proto útočíme nejkratším směrem, aniž bychom byli koho na zvědy vyslali a aniž bychom byli přihlíželi k tvárnosti půdy! Příčné prorvy a vlnitá půda, krytu poskytující, pokládají se za překážku pohybů a zřídka se jich užívá jako úkrytu

vůbec aneb k tomu, abychom se, jsouce kryti, k nepříteli přiblížiti mohli. Boční zatáčení a obcházení křídel zdají se býti zdlouhavé věci, a naši velitelé řídí se jen jedním pravidlem: »zpřímá a rychle na nepřítele!«

Nepřítel však klidně čeká, leže s puškou v ruce, a na daný povel vypálí na postupující husté řady mocný vražedný déšť kulí, které jako morový dech rázem kosí celé řady; tu cítí se člověk ve svém nitru překvapena něčím hrozným, neočekávaným! —

Všechno zarazí se před takovým výbuchem sopky smrtonosné.

Vynaloživše všechny síly těla i ducha důstojníci s tasenou šavlí v ruce pohnou prořídle řady zase k náběhu, — ale oheň nepřítel je prudší a vražednější!

Síla nárazu ochromena! Zastavíme se, vypálíme poslední ránu, abychom se útekem spasili, ale teprve na útěku poznáme hroznou a vražednou sílu zadovky!

Tak se válčilo v r. 1866., tak se hnaly pluky proti jícům jehlovek, které přece musily a mohly býti známy našim důstojníkům; — vždyť naši a Prušáci válčili jako spojenci ve Šlesviku a Holštýně a řadu let byli posádkou v Německu! Nebo jsme skutečně malým »prajzáckým« krajem a Berlínem tak opovrhovali?

Pruská pěchota bez odporu děkuje svá vítězství v první řadě účelnému, taktickému výcviku, větší pohyblivosti, výtečnému výcviku střelců, výtečnému vedení a teprve v druhé řadě jehlovce!

Dokázalo se to jasné ve válce 1870./71. ve Francii; tehdy Francouzi byli daleko lepší zbraní vyzbrojeni, než Prušáci. —

To jsem chtěl vysvětliti, aby bylo zřejmo, proč Rakousko bylo poraženo a proč tolik našich synů padlo.

Nám nedostávalo se toho, čím Prusáci byli obdařeni — ale pýcha, chrabrost a udatenství z řad našich nevymizely.

Přicházím k líčení posledního a nejkrvavějšího dramatu, k bitvě u Hradce Králové!

* * * *

Ve vypravování svém pominul jsem všech menších šarvátek, jako: u Chrastavy, Dlouhých Mostů, Hodkovic, Kuřích Vod, České Lípy, Sychrova, Podola, Červené Hory, Oświęcimi, Rokytníku, Kosti atd., poněvadž toho účel knihy této nevyžaduje. Ani bitvu královéhradeckou nebudu dopodrobna popisovati, poněvadž bych jenom o ní velkou knihu napsati musil.

Vrchnímu velitelství rakouské armády přiblížily se trapné a těžké chvíle! Nemohlo se zapříti, že všechny jeho plány jsou zhatěny a prohlédnuty, a že všechny výkony selhaly nadobro! Armáda sice byla asi v postavení původně zamýšleném, ale za jakých poměrů, byla velmi seslabena a měla skoro sjednoceného nepřítele na třech stranách, a to proto, že dne 27. a 28. června proměškalo se zbytečnými pohyby vrhnouti se na armádu prince Bedřicha.

Král pruský se svým chéfem generálního štábu, svob. p. Moltkem a ministrem Bismarkem dleli na české půdě. Dny 30. červen, 1. a 2. července věnovány sešikování vojska.

1. července ráno o $1\frac{1}{2}$ 3. hodině vyjel Benedek s celým svým štábem na koni z Dubence přes Hořňoves, Chlum, Neděliště do Hradce Králové. To již ale nebyl Benedek! Mrzutý, zádumčivý, nevlídný, vzdaloval se svého průvodu a na otázky a zprávy odpovídal prudce, podrážděně, ba i ostře. Nešťastný vojevůdce ztratil sebevědomí a víru v sebe sama, ve svůj štáb a okolí, své vojsko i ve svoji velikou

věc, za kterou statisíce šly do boje pro smrt. —

V Král. Hradci očekávala Benedeka depeše J. V. císaře a zároveň podplukovník svob. pán Beck, nynější chef generálního štábu a polní zbrojmistr. —

Depeše J. V. císaře zněla:

»Ačkoli Mně kromě zpráv ze dne 27. a 28. června z Josefova, pak z telegramu ze dne 29. z Dubence Mně zasláního všechen výsledek výkonů znám není, Mám přece, třeba již byl nařízen ústup na Hradec Králové — nejpevnější důvěru ve Vaše rázné vedení a doufám, že příznivé výsledky, docílené Vaší silou, učiní zase pořádek.« (Čís. 3016.)* —

Ale ani tato velkodušná slova J. V. císaře skleslou duši nešťastného vojevůdce nepovznesla; Benedek pohlížel do budoucnosti očima beznadějného zoufalce a poslal o 1/2 12. hod. dopol. císaři telegram, o němž nikdo z celého okolí Benedekova neměl ani tušení:

»Prosím V. V. naléhavě stůj co stůj uzavřítí mír; katastrofa pro armádu nevyhnutelnou. Podplukovník Beck odjíždí zároveň zpět.«

Ve 2 hod. 10 minut odpoledne došla z Vídně odpověď:

»Mír uzavřítí — nemožno! Nařizuji — jest-li je nevyhnutelným — nastoupiti v pořádku ústup. Rozhodla snad již bitva?« (Čís. 3020.)

Na to poslal Benedek v noci v 11 hodin J. V. císaři následující telegrafické oznámení:

»Telegramy V. V. čís. 3016 a 3020 obdržel, šifram rozuměl. VI. a X. sbor neobyčejně, VIII. sbor velice mnoho utrpěly

---

*) Zprávy rakouského generálního štábu.

ztrát; I. sbor a Sasové, jak jsem se dnes osobně přesvědčil, také neobyčejně trpěli a potřebují mnoho dnů, než se zotaví; též i IV. sbor velmi utrpěl. Z osmi sborů jsou tedy bez bitvy — pouze jednotlivých bitek se účastnivše — jenom 2 sbory bez úhony, ale i tyto, jakož i jízdecko a záložní dělostřelectvo, velmi jsou znaveny; potřebují všechny nutně zotavení a obuvi, i jiných potřebností, X. sbor zvláště náčiní k vaření a k jídlu. Hrozná ztráta na lidech povstala vražedným účinkem ohně jehlovek, po jejichž vražedných účincích jsou všichni sklíčení, kdož byli v bitvě. Všechno to nutilo mne po včerejších zkušenostech a telegrafickém ohlášení zkázy I. a saského sboru to oznámiti. Všude nalezl jsem v ohromných spoustách nakupené voza-tajstvo, a kdyby byl za těchto okolností následoval rázný útok nepřítel anebo nastane-li dříve než I. sbor a Sasové se zase zotaví, je pohroma nevyhnutelnou. Šťastnou náhodou nepřítel netísní a zítra armáda si odpočine, a voza-tajstvo se pošle zpět. Nemohu zde ale zůstat, poněvadž by v ležení nastala nouze o vodu; já ustoupím 3. července k Pardubicům. Jestli nebudu zaskočen, mohu na své sbory počítati a vynasnažím se, armádu dovésti do Olomouce, abych mohl rozkazy V. V., pokud síly k tomu mám, vykonati.« (Nr. $\frac{b}{A} \frac{g}{C}^h$)

Dne 2. července v 1125 m. dopol. telegrafoval
chéf generálního štábu podmaršálek baron Henikstein
generál. pobočníku J. V.:

»Doufám, že dojmy podplukovníka Becka jsou
telegramem polního zbrojmistra značně změněny. Prosím

ve smyslu tom účinkovati; přišel právě v nejnešťastnější chvíli a všechno může se zlepšiti.«

Avšak než došla tato depeše, nařídilo již J. V. odvolati tři generály: podmaršálka barona Heniksteina, generálmajora Krismaniče a generála jízdy hraběte Clam-Gallasa, kteří skutečně teprve 3. července — před samou bitvou — zvěděli své odvolání. Zároveň dojel nový chéf generálmajor Baumgarten a ujal se řízení štábu. —

Hlavní stan korunního prince Bedřicha Viléma byl ve Dvoře Králové, prince Bedřicha Karla v Kamenici, a pruský král Vilém sídlil v zámku na Sychrově u knížete Rohana. Jako zvláštnost uvádím, že rozkazem krále Viléma zvláště a důtklivě bylo všem pruským sborům nařízeno šetřiti krásné obory a parku sychrovského. —

Až do večera 1. července zdálo se, že Benedek chladnokrevněji pohlížel do budoucnosti a nařídil odpolke 2. hodině vyslati silné zvědné hlídky na všechny strany proti nepříteli, aby pohyby jeho, postavení a sílu vypátraly.

Armádní hlavní stan umístěn byl na Pražském Předměstí u Hradce Králové v hostinci »u města Prahy«, velké nárožní to jednopatrové budově s velkým sálem, kde po stolech rozloženy mapy a zprávy. Houfy důstojníků ordonančních, přidělených generálnímu štábu, ubytovaly se v sousedních pokojích a bytech.

Prušáci 1. července neútočili a stáli následovně:

První gardová divise generála Alvenslebena překročila Labe a tábořila u Doubravice, pátý sbor pruský v Zírči, šestý sbor v Hradišti a druhá gardová divise s gardovou jízdou v Kocbeři. Princ Bedřich Karel stál večer 1. července v Miletíně, Hořicích, Oujezdě, Ostroměři a Basnicích; labská armáda s předvojem ve Vys. Veselí, Žereticích, Cešově, Jičínovsi a Mladé Boleslavi.

Prušáci zaujali ohromný polokruh asi 50 kilometrů dlouhý.

Na den 2. července povolání k Benedekovi do hlavního stanu na generální poradu všichni sboroví velitelé s přidělenými generály, divisionáři jízdy se vším generálním štábem, velitelé dělostřelb a nábojového oddílu.

Všichni napjatě očekávali přesných rozkazů k bitvě, avšak místo všeho toho Benedek doporučoval kázeň, velitelům jasnost a přesnost rozkazů, jež on sám nedal aneb dáti neuměl, a co možná čilé hlídkování.

Posud Benedek neměl ani tušení, že zítra započne veliká bitva, neboť se domníval, že armáda v postavení svém může několik dnů odpočívati. Dobře tehdy řekl známý pozdější generál jízdy, nyní již zemřelý bar. Edelsheim-Guylay, tehdáž generálmajor: »Excellence se mýlí, armáda naše asi ztěžka bude odpočívati, ale snad dnes večer aneb najisto zítra ráno bude Prušáky napadena!«

Benedek na tato sebevědomá a přímá slova ani neodpověděl a celý sbor bez direktivy a dispozice propustil!

To jest dějinná událost, která se ničím, ani nedávno vyšlými pamětmi z pozůstalosti Benedekovy příteli nedá: v předvečer bitvy ani jeden rakouský generál nedostal od Benedeka sdělení, zda-li a jakým způsobem se armáda, za zády majíc 3 rozvodněné řeky, proti nepříteli postaví!

A to byla také jedna z příčin nešťastné porážky.

Teprve k večeru 2. července a v noci na 3. červenec poznal Benedek podle došlých zpráv, že Prušáci stahují železný polokruh kolem Rakušanů a že přece asi ráno nastane bitva! —

Štáb o překot pracoval, mraky důstojníků v sedle roznášely rozkazy v divé směsi koňstva, vozů a lidí.

V noci kolem 11. hodiny dána teprve všeobecná bitevní dispoice, a už ve 2 hodiny ráno dne 3. července důstojníci-kurýři rozlétli se na koních s příslušnými rozkazy sborovým velitelům, jízďe a dělostřelectvu. —

Naše sbory obsadily ve vypouklé čáře mimo vystrčené sbory u Svíbu a Sadové tyto osady: Těchlovice, Nový Přím, Probluz, Střešetice, Lípu s Chlumem (výšina byla na rychlo vyházenými opevněními velmi sesřlena), Čistoves, Máslovědy, Sendražice a Lochenice, tedy čáru asi 16—18 km. dlouhou.

Vizmež, jaký rozkaz vydal Moltke pro den 3. července:

»Generál pěchoty z Herwarthů postoupí na Chlumec, aby stál na stráží proti Praze, a zajistí si přechody labské u Pardubic. Ostatní sbory I. armády státi budou od Nov. Bydžova k Hořicím, jeden oddíl levého křídla půjde až k Sadové, aby vyzvěděl, co se děje mezi Král. Hradcem a Josefovem. Napadnou-li sbory v čele této čáry postavené větší davy nepřítel, musí se ihned s největší silou na ně vrhnouti.

I. armádní sbor pohybovati se bude přes Miletín a Cerekvici proti Josefově a krýti bude pochod II. armády v pravo, jest-li se to vůbec nařídí.«

»Ostatní všechny sbory zůstanou 3. července na levém břehu Labe, a jest-li bitva v náš prospěch rozhodnuta bude, půjde se přímo na Pardubice.«

Moltke.

V době, v níž Benedek dával dispoice, tedy ve 2 hodiny v noci, poslal Moltke po podplukovníku hraběti Finkensteinoi korunnímu princi tento rozkaz:

»Vaše královská Výsost račtež okamžitě opatřiti, aby veškeré sbory se vší silou mohly se dáti na cestu k podpoře I. armády proti pravému křídlu rakouskému a tam pokud možná nejdříve je ostře napadli.

Jičín, 2. července ve 12 hod. v noci.« Moltke.

Tentýž podplukovník hrabě Finkenstein dodal generálu Boninovi, veliteli I. sboru, rozkaz:

»Každým způsobem zítra ráno, a sice velmi časně, narazí naše armáda na 3 rakouské sbory u Sádové na cestě mezi Hořicemi a Král. Hradcem. Vaše Excellence račtež všechen Váš sbor ihned seřaditi a chovati mužstvo tak připravené, aby se mohl ihned prosaditi rozkaz, ježž korunní princ snad zašle. Bude-li potřeba, račte samostatně útočiti.«

Moltke.

Podle toho bylo pruským sborům jíti pochodem: I. sboru 7 hodin, I. gardové divisi 5, druhé 6, VI. sboru 5 a V. sboru 8 hodin, než se přiblížily k našim, a sbory ty skutečně také rozhodly odpoledne v pravý čas bitvu!

Když ráno 3. července pruské davy I. a labské armády počaly se z kolonn pochodových rozvinovati do kolonn bitevních, nebyly rakouské sbory ještě v určených postaveních. Teprvé když hřměla dělová palba od Sádové, začaly se umísťovati v území vykázaném.

V 8 hod. ráno dojel král pruský a všechen jeho štáb na výšinu u Dubu nad Sádovou a rozkázal přejíti Bystřici a útočiti.

Benedek byl se vším štábem svým na výšině mezi vesnicemi Chlumem a Lípou, jsa v přímé vzdušné čáře vzdálen štábu pruského jen asi něco přes 6 kilometrů. —

Nad krásnými nivami českými ležela hustá mlha, půda byla rozmoklá, plodiny polehly a s nebes crčel drobný déšť na davy bojovníků! Bylo jako o dušičkách!

Rakušané šli společně se Sasy do boje: 174.902 mužů, 23.798 jezdců, 16.328 dělostřelců a 770 děl; Prusáci vrhli do boje 220.982 muže, včetně 27.600 jezdcův a 780 děl. Tedy dva ohromné davy těl a 1550 kovových jícňů! —

Ve středu rakouském bylo 43.276 mužů, 642 jezdců, 134 děl; na levém křídle 32.925 mužů, 7600 jezdců, 140 děl; na pravém pak 51.361 muž, 4121

jezdec, 176 děl a v záloze 47.313 mužů, 11.435 jezdců a 310 děl.

Prušáci v těch několika dnech poznali cenu své zbraně a svého výcviku, každým krokem vítězce velmi prudkými svými nárazy, a proto s hrdostí, pýchou a sebedůvěrou vrhali se do děsného reje bitevního, činíce malomocnými těžkopádné naše řady.

Rakouské roje v každé příčině zklamané, majíce chatrnou důvěru v sebe, byly si vědomy své malomoci proti výtečné a vražedné jehlovce, ale přece nebyly ducha skleslého. Hrdinná krev z řad našich nevymizela a oni dokázali, že umí na poli cti a slávy chrabře umírat! Cest památce každého hrdiny. —

Líčení bitvy zaujalo by celou knihu, a stačí, uveřejním-li zde líčení anglických válečných zpravodajů na straně rakouské i pruské. Tím laskavý čtenář učiní si správný obraz o celé bitvě.*)

*

*

*

Líčení bitvy očitého svědka v pruském táboře.

Dopisovatel londýnského časopisu »Times« v pruském hlavním stanu líčí bitvu v listu, psaném z Hořic 3. července o 11. hodině v noci, takto:

»V pondělí dne 2. července zastavil se princ Bedřich Karel s První armádou v Kamenici, aby jednak poskytl korunnímu princovi času doraziti k Miletínu, městu, ležícímu asi 4 hodiny východně od Kamenice, jakož aby si zjednal zpráv o pohybech Rakušanů.

Téhož dne odpoledne vyslal dva důstojníky, aby obhlédli krajinu směrem za Hořicemi. Oba setkali se s Rakušany a oběma bylo potýkati se a z ostra ujížděti, jestliže chtěli přinést zprávy domů. Major Ungar, pro-

---

*) Viz: »Bitva u Hradce Králové« od Pavla Volného.

vážený několika dragouny, narazil ještě před říčkou Bystřicí na silné oddělení rakouských jezdců a myslivců. Ihned četa jezdců pustila se za ním, aby ho chytla, i bylo Ungaru a dragounům jeho ujížděti o život. Rakušané je pronásledovali, a ti, kteří měli lepší koně, skutečně je dohonili. Bylo jich však příliš málo, než aby byli mohli zadržet prchající, a po malé šarvátce, ve které Ungar dostal kopím ránu do boku, jež však roztrhla pouze jeho šatstvo, neublíživši mu na těle, dojela obhlídka šťastně za řetěz pruských předních stráží. Také druhý důstojník, jenž obhlížel více na pravo, uviděl Rakušany v značné síle, i musel se vrátit co nejrychleji.

Na základě výpovědí obou důstojníků, jakož i jiných sdělení, odhodlal se princ Karel k útoku, a nařídil včera večer, aby celá armáda neprodleně postoupila přes Hořice. Také vyslal adjutanta Normanna ke korunnímu princovi s listem toho znění, aby vytrhl s jitem přes Miletín a padl rakouské armádě do pravého boku, on pak zatím že bude útočiti v čele. Byla obava, že rakouské jízdní hlídky, rojící se krajinou, posla zadrží a psaní mu odejmou; avšak poručík Normann se jim vyhnul, a doraziv šťastně o 1. hodině ráno do hlavního tábora korunního prince, vrátil se o 4. hodině k princovi Bedřichu Karlovi, přinášeje slib, že korunní princ v čas zasáhne do boje. Kdyby adjutant byl býval zadržen nebo zabit, mohlo to pro celé polní tažení míti vážné následky, neboť na řádném obstarání onoho dopisu záležel po většině výsledek dnešní bitvy.

Dávno před půlnocí dala se jednotlivá oddělení na pochod, a štáb opustil Kamenici o 1 $\frac{1}{2}$ hodině ranní. Měsíc svítil, avšak halil se chvílemi do mraků; zhasínající ohně, u nichž vojsko leželo, odrážely se od noční tmy. Podobaly se ohromným bludičkám, poletujícím ve větru po široširé ploše, neboť neméně než 150.000 mužů První armády bylo zde tábořilo. Znenáhla svítalo, avšak s prvním zábřeskem slunečním dalo se do hustého mlhavého deště, jenž potrvál až do odpoledne. Zvedl

se vítr a vojáky klepala zima; bylot spaní i jídla dostalo se jim na mále.

Na úsvitě zaujaly jednotlivé sbory útočná postavení svá. Hlavní voj stál u Milovic — vesnice, ležící na cestě z Hořic do Hradce Králové — 7. divise pod generálem Franseckim tvořila levé křídlo u Cerekvice, na pravém křídle stál 2. armádní sbor (4. a 5. divise) pod Schmidtem u vesnic Bříšťan a Pšánek; generál Herwarth z Bittenfeldů vyslán s 8. a částečně se 7. armádním sborem (se 14., 15. a 16. divisi) na nejzažší pravé křídlo k Novému Bydžovu, asi 3½ hodiny od Milovic.

O 4. hodině armáda se hnula, stoupajíc znenáhla po mírném svahu, který se táhne od Milovic k Dubu, asi hodinu blíže k Hradci Králové. Obilí deštěm stlačené leželo na zemi. Jednotliví harcovníci prodrali se lehce, avšak sražené šiky postupovaly s obtíží zdupanou úrodou a potahy měly pernou práci, aby dostaly kola děl z měkké mazlavé půdy.

O 6. hodině blížila se armáda k Dubu, avšak nebylo dovoleno, vystoupiti až na vrchol výšiny, jež dosud kryla pohyby pruského vojska, o nichž Rakušané nevěděli. Ba mohli souditi, že jenom přední stráže jsou na blízku, neboť jízdecké hlídky pruské, posunuté na noc ku předu, stály nehybně na svých místech po návrších, jako by se za nimi nic nedálo.

Od vrcholu malé vyvýšeniny, na které stojí Dub, sklání se půda znenáhla k říčce Bystřici, přetínající silnici hořicko-hradeckou u vesnice Sadové, vzdálené silnou půlhodinu od Dubu. Za Bystřicí půda zase stoupá, a sice směrem k vesnicím Lípě a Chlumu, ležícím asi ¾ hod. za Sadovou; kostel chlumský je patrný na návrší.

Kdo toho rána stál na výšině dubské, viděl Sadovou pod sebou, ana se rozkládá mezi sady při Bystřici se svými dřevěnými chalupami a mlýny. Avšak mlýny stály, a v poli se nepracovalo, neboť obyvatelé se rozutekli, a nekmitaly se mezi domy haleny (?) českých

rolníků, nýbrž bílé stejnokroje rakouské. Dobrou čtvrt-hodinu jižně od Sadové nalézá se při Bystřici veliká budova cihlová s vysokým komínem, patrně továrna, obklopená dřevěnými budovami, nepochybně skladišti. Poblíž tvoří dřevěné chýže, vedle vši pravděpodobnosti dělnická obydlí, osadu Dohalice. O další půlhodinu níže leží při Bystřici vesnice Mokrovousy, skládající se, jako většina českých osad, z dřevěných chalup, ukrytých mezi stromovím. Asi uprostřed cesty mezi Dohalicemi a Mokrovousy stojí na návrší nad řekou zámek Dohaličky.*) Mezi Dohalicemi a silnicí, která prochází Sadovou, rozkládá se hustý lesík,**) mnohé kmeny byly asi ve výši 10 stop osekány, a osekáných větví bylo užito k zapletení pahýlů směrem k řece, tak aby vstup do lesa z této strany byl stížen pokud možná nejvíce.

Otevřený svah mezi Dohalicemi a Dohaličkami zdál se býti lemován řadou tmavých keřů; avšak dalekohled ukázal, že to nejsou keře, nýbrž rakouská děla, a že jedna batterie sama čítá 12 kusů. Na levo od Bystřice byl rozhled volný od stromů sadovských až k sadům u Benátek, vesničky, vzdálené asi $\frac{3}{4}$ hodiny od Sadové a značící pravé křídlo rakouské. Od Benátek táhl se jižně k silnici hořicko-hradecké, asi 20 minut od Sadové, pruh jehličnatého lesa.***)

Byl sychravý a mlhavý den, přšelo ustavičně a foukal mrazivý vítr, zatím co pěchota a dělostřelci tiše čekali za dubskou výšinou.

O 7. hodině vrhl princ Bedřich Karel jízdu a jízdní dělostřelbu ku předu. Dali se poklusem dolů k Bystřici, zachovávající čáru co nejpěkněji, jakkoli koně často klouzali na vlhké půdě. Na úpatí návrší zahlaholily trubky, a škadrony, spějící k mostu, zatočily se bokem k řece, jakoby chtěly vyzývati rakouskou palbu. Sku-

---

*) Vlastně sýpka.

**) Holá.

***) Svíb.

tečně Rakušané zahájili oheň z batterie, stojící u Sadové na poli poblíž mostu, jímž silnice kříží Bystřici. Bitva u Hradce Králové začala.

První rána padla asi o půl osmé hodině. Pruská jízdná dělostřelba odpovídala dole od Bystřice dělům rakouským, avšak žádná strana nepálila prudce, a první půlhodinu skládala se kanonáda pouze z jednotlivých výstřelů.

Po $\frac{3}{4}$ na 8. objevil se pruský král na bojišti. Brzo na to sesílena jízdná dělostřelba polními batteriemi, a pruská děla jala se vysílati granáty své hustěji do řad rakouských. Avšak jakmile pruská dělostřelba stala se živější, objevovala se jako kouzlem na všech stranách děla rakouská. Z každé cesty, z každé vesnice, od sadů v Mokrovousech na pruské pravici až k sadům u Benátek na pruské levici blýskaly výstřely a sršely granáty, praskající s třeskotem a vrhající řinčící střepy své mezi děla, dělostřelce, povozy i koně, zhusta zabíjejíce muže nebo koně, časem zkazíce dělo, vždycky ale rozrývající půdu, jež mužstvu litala do tváře. Leč Rakušané nepálili pouze na pruská děla, oni metali granáty své také vzhůru k Dubu, a granát jeden padl přímo do oddělení hulánů, stojícího poblíž krále pruského, zaryl se hluboko do země, vyhodil sloupec bahna zvýší 20 stop a zabil pukaje čtyry členy škadrony.

Když kanonáda v středu počínala býti vážnější, jalo se také čelo 7. divise pruské bombardovati vesnici Benátky, ležící na rakouské pravici. Avšak Rakušané vraceli ránu za ránou, a žádná strana ani nezískala ani neztratila půdy.

I ve středu stál boj. Prusové přiváděli batterii za batterií do boje a rozvíjeli strašnou palbu proti dělům rakouským, avšak Rakušané statečně spláceli oheň, a nejednou i s úroky, neboť rakouští důstojníci znali svou půdu. Mnoho mužů i koní padlo nebo bylo raněno. Nosiči nemocniční, vyslaní k batteriím, vraceli se ob čas s raněnými, jimž dostalo se v ohni na rychlo prvního

obvazu. Ranění zdáli se příliš omámenými, než aby trpěli velikých bolestí.

Znenáhla sesilovala se pruská dělostřelba, a rakouské batterie mezi Dohaličkami a Dohalicemi ustoupily trochu výše na svah, avšak rakouská děla u Mokrovous stála ještě pevně, a Prusové nebyli dosud překročili Bystřici. Nyní však obrácena čtená pruská děla k Mokrovousům, a kolem $1\frac{1}{2}$ 10. hodiny byly rakouské batterie i zde nuceny, poněkud couvnouti.

Za dělostřelby sestoupila část pruské pěchoty k Bystřici, kryjíc se záhybem půdy proti rakouskému ohni. 8. divise seřadila se za malou vyvýšeninou v levo od silnice hořicko-hradecké k útoku na ves Sadovou, a 3. a 4. divise chystaly se v pravo od silnice, aby dobyly Dohalic a Mokrovous.

Nebyly však ještě připraveny, když na pravém křídle rakouském chytila se vesnice Benátky. 7. divise chtěla se zmocniti hořící osady, avšak Rakušané nedali se vypuditi ani plameny, a došlo zde poprvé k srážce muže proti muži. 27. pruský pluk zahájil útok skrze sady; plápolající stavení dělila bojující, jež na sebe stříleli skrze plameny. Avšak Prusové našli cestu kolem hořících domů a dostavše se Rakušanům do zad, přinutili je k ústupu, spojenému se ztrátou mnoha zajatých.

Po 9. hodině vyslal princ Bedřich Karel generála Stülpnagla, aby sešikoval útok na Sadovou, Dohalice a Mokrovousy. Proudý, jimž předcházeli harcovníci, dostaly se bez veliké škody na břeh řeky, avšak odtud bylo bojovati o každou píď půdy.

Rakouská pěchota měla most i vesnici v moci a jala se páliti na blížící se voje pruské. Pro úzké cesty a proto, že domy byly hájeny, mohli Prusové toliko zvolna postupovati; rakouské výstřely svištěly jich řadami, strhující vojáky k zemi. Prusové stříleli mnohem rychleji nežli Rakušané, avšak nemohli viděti cíle pro kouř, pro domy a stromy, kdežto rakouští myslivci, jsouce kryti, pálili na slepo směrem, odkud se blížil

nepřítel, a střelbou svou strašlivě protrhovali uzavřené šiky pruské.

Prusové znenáhla lepšili své postavení. Majíce ztráty při každém kroku a pokrývajíce místy půdu svými padlými, přece srdnatě a vytrvale drali se ku předu, třebas i pomalu. Aby pomohla pěchotě, odvrátila pruská dělostřelba na chvíli pozornost svou od děl rakouských; zasypávajíc střelbou vesnice, obsazené rakouskou pěchotou, způsobila hrozné spousty. Mokrovousy a Dohalice se vzňaly, a granáty pršely na obhájce hořících vesnic. Ovšem i rakouská děla pracovala proti útočící pěchotě; avšak pěchota pruská byla touže dobou již kryta domy a sady, mezi něž se byla vedrala.

Kolem vesnic a ve vesnicích samých trval boj asi hodinu, načež rakouská pěchota couvla před návaem pruským trochu výše, do jedné čáry s rakouskými děly. Lesík nad Sadovou byl statečně hájen; také les mezi Sadovou a Benátkami, obsazený rakouskou pěchotou, bránil postupu 7. divise. Leč generála Franseckiho, velícího této divisi, nebylo lehce zadržeti. Vyslal pěchotu svou proti lesu a obrátil děla svá proti batteriím rakouským.

7. divise zahájila palbu proti lesu, nemohla však mnoho pořídit, ježto nepřítel byl kryt stromy; i šla na to bodákem. Rakušané necouvali, nýbrž vyčkali Prusů, i byl v lese nad Benátkami sveden jeden z nejkrvavějších bojů (muž proti muži), jaké kdy válka viděla. 27. pruský pluk vešel do lesa s 3000 muži a 90 důstojníky, a vyšel na druhé straně z lesa s 2 důstojníky a 300—400 muži; všickni ostatní byli zabiti nebo raněni. Také ostatní pluky, byť i ne stejnou měrou, přece mnoho trpěly, ale les byl dobyt.

Rakouská armáda byla nyní zatlačena na obou křídlech, avšak velitel její utvořil nový šik bitevní na výšinách kolem Lpy, háje spolu lesík nad Sadovou. Po té pruská dělostřelba překročila Bystřici a začala páliti na nová rakouská postavení.

Touž dobou bylo viděti, že kouř předvoje Labské armády blíží se rakouskému levému křídlu. Bylať armáda Herwarthova utkala se v Nechanicích — městečku, ležícím asi $2\frac{1}{2}$ hodiny jižně od Sadové při Bystřici — se saskou pěchotou a jízdou, již zatlačovala k rakouskému levému křídlu a již se zdálo, že bude zaskočeno.

Velitel rakouský byl odhodlán postavení své udržeti; neboť na výšinách pod Lípou jevila se značná síla pěchoty a jízdy.

Pruská pěchota, dobyvši Sadové a Dohalic, vyslána nyní proti lesíku, táhnoucím se nad Sadovou podél silnice směrem k Lípě. Pěchota přiblížila se k lesu, avšak její palba neměla valného účinku pro husté stromy, za nimiž Rakušané se kryli; také pálila rakouská batterie z druhé strany lesa na útočníky, působíc jim hrozných škod. Avšak Prusové vytrvali, odstranili znenáhla překážky, bránící vstupu do lesa, a udeřili na Rakušany. Od stromu ke stromu šel zápas, a Rakušané učinili ne jeden náběh, aby znovu získali ztracenou půdu; než v potýkání tom klesalo mladé mužstvo jejich jako kuželky pod silnými pažemi 8. divise. Konečně obhájci trochu ustoupili, ihned však rakouská dělostřelba zdvojila svůj oheň, a Prusům bylo couvati před palbou rakouskou.

Tou dobou dělostřelba rakouská rozvíjela skvělý oheň, a kolem jedné hodiny s poledne nemohla celá pruská čára bitevní více ku předu, ba těžce zápasila, aby se udržela v postavení již dobytém. Jednu chvíli zdálo se dokonce, že je neudrží, neboť děla pruská byla namnoze zkažena rakouskou palbou, pro jehlovku nebylo v lesích volné dráhy, a boj pěchoty byl úplně na váhách.

Tu vyslal princ Bedřich Karel 5. a 6. divisi ku předu. Obě odložily přílby i tlumoky a sestoupily k řece. Král stál na blízku Bystřice, a do bitvy táhnoucí pluky vidouce jej, jásaly hlasitě.

Přešly most u Sadové a zmizely v lesíku. Brzo věstila sesílená střelba z ručnic, že boj začal znova, avšak rakouská dělostřelba metala ránu za ranou do lesa a zápas pokročil jedva o sto kroků; pak bylo Prusům ustoupiti a nedostihli již nepřítele. Nejen střepy granátové sršely mezi ně, metajíce smrt a zkázu v jejich šiky, také větve a třísky stromů, zurážené střelami, svištěly vzduchem, způsobujíce rány ještě hroznější.

Zdálo se, že také generál Herwarth na pravici je zadržán. Kouř jeho děl dříve postupoval, ale nyní již po delší dobu nehýbal se z místa. Mužstvo Franseckího nebylo lze vyslati proti lesíku, neboť hrozilo nebezpečí, že mu rakouská dělostřelba od Lípy bude stříleti do zad.

Všecka pruská děla byla v ohni, až na osm baterií, jež bylo třeba uchovati pro případ porážky. Podobalo se jednu chvíli, že střelba v lesíku sádovském slábne a oheň pruské dělostřelby chýlí se nazpět k Bystřici.

Byla tedy První armáda pruská ve svém postupu každým způsobem zadržána, ne-li docela odražena, a pruští generálové vzhlíželi úzkostlivě na levo, blíží-li se korunní princ. Bylo sice vidět některá děla rakouská pálení na levo a doufalo se, že tyto rány platí předvoji Druhé armády, než kolem druhé hodiny nebylo ještě příznaku, že by pruské šiky postupovaly proti Lípě. Pruské generály naplňovala vážná obava; pěchota odvolávána z boje, a již seřaďována jízda, aby buď pronásledovala Rakušany, buď zdržela rakouské pronásledování. Sam generál Voigts-Rhetz odjel, aby se ohlédl po Druhé armádě Pruské . . .

Vrátil se brzo s radostnou zprávou, že korunní princ chystá se k útoku na Lípu a že střelba rakouská, mířící na sever, skutečně týkala se jeho armády. Na tuto zvěst se První armáda vzmužila, lesík nad Sadovou dobyt, a rakouská batterie za ním vzata útokem.

Kolem $\frac{1}{2}$ 4. hodiny, když byla jeho děla již dříve umlčela rakouskou dělostřelbu, bylo viděti šiky korunního prince, any se blíží svahem k Lípě. Spolu dral se generál Herwarth na pravo proti rakouské levici.

Ve čtvrt hodině zasáhla pěchota korunního prince u Lípy do boje, a její rychlostřelba, kvapem postupující, svědčila o tom, že Rakušané jsou na ústupu. Nyní také vykročila První armáda na celé čáře; děla hnala se po svahu vzhůru, metajíce v zastávkách granáty mezi prchající. Princ Bedřich Karel postavil se sám v čelo svého pluku a přešel tryskem most sadovský, sledován vši svou lehkou jízdou.

Kdo došel na výšinu k Lípě, viděl rakouské prapory utíkatí prohloubením půdy mezi vesnicemi Lípou a Střešeticemi, ležícími asi $\frac{3}{4}$ hodiny jižněji.

Pruská dělostřelba zastavila se na výšině u Lípy a vysílala za prchajícími své granáty, jež s hroznou určitostí vybuchovaly nad hlavami Rakušanů. Jízda letěla, aby je pronásledovala, ale princ Bedřich Karel, ujav se na chvíli jejího vedení, musel se vrátiti k řízení celkovému, neboť rakouská děla stanula na výšinách u Střešetic a pálila znova na dorážející Prusy. Jízda postupující, útočila v menších odděleních na rakouské prapory, jež třeba rychle couvaly, přece se nerozptýlily a nejednou odrazily útok jízdy, která nad to značně trpěla rakouskou dělostřelbou, jejíž granáty sypaly se do pruských škadron, zabíjejíce lidi i koně. Vydatné palbě přčetných pruských kusů podařilo se přece vypuditi dělostřelbu rakouskou s výšiny střešeticke a tím bylo umožněno, rakouské pluky dále pronásledovati.

Část Rakušanů obrátila se k Hradci Králové, jiná část k Pardubicům; oběma směry vysláno vojsko, aby stíhalo utíkající. Ranění, ležící po zemi, křičeli úzkostí, když se blížila pruská jízda, avšak princ Bedřich Karel dbal toho, aby byli obcházeni, ba zastavil jednou i pronásledování, jen aby jezdcí pruští nemuseli projet

žitným polem, v němž ranění Rakušané hledali záštitu. Tito, vidouce příjížděti pruské hulány, domnívali se, že budou pobiti, a volali žalostně, mávajíce bílými šátky na znamení, že se vzdávají; neměli však příčin k strachu.

Veliké množství Rakušanů bylo zajato, neboť pronásledování dalo se až k Labi a trvalo až do 9. hodin, jakkoli hlavní voj pruský již před 7. hodinou ustal v boji.

Když se princové vraceli, byli vojskem hlasitě pozdravováni. Oni však, pomíjejíce stejně stihání nepřítelů, jako vlastní oslavy, jali se přihlížeti k opatření raněných, jichž jest v poli ohromný počet.

Každá chatrč, která neshořela, je plna raněných. Rakušané i Prusové leží vedle sebe, a pořád ještě přinášejí nosiči nové raněné; budou míti asi do pozdního rána plné ruce práce.

Bitva u Hradce Králové je velikým vítězstvím pruské armády. Vojsko bojovalo statečně, trvající celé hodiny v hrozném ohni. Myslí se, že asi 1500 děl bylo v boji, z čehož 750 pruských. Obrat k vítězství způsoben byl útokem korunního prince na pravé křídlo rakouské, avšak zápas v čele podstatně přispěl k výsledku dne, neboť kdyby střed nebyl vytrval, byli by Rakušané dovedli odraziti útok bočný.

Vedle mínění pruských generálů byl ústup rakouský proveden obratně a rakouská děla byla výtečně obsloužena.

Na pruské straně účastnilo se boje asi 250.000 mužů, na straně rakouské byl počet asi týž.

* * *

Líčení bitvy očitého svědka v rakouském táboře.

Zpravodaj světového listu »Times« v rakouském hlavním stanu podává asi následující obraz bitvy:

»Slunce, které z rána vycházelo nad udatnou armádou, plnou důvěry v sebe i vůdce svého, právě

krvavě zapadá nad toutéž armádou, ona utíká poražena a klesá, zanechávajíc za sebou hořící vesnice, jichž září rudnou nebesa.

Bitva je úplně ztracena. Píši v selském statku, v němž sešli se rozptýlení důstojníci štábní ku krátkému odpočinku před dalším ústupem.

Boj zahájen po 7. hodině. Rakouská armáda stála na návrších mezi Smiřicemi (na Labi mezi Josefovem a Hradcem Králové) a Nechanicemi na Bystřici. Sedm armádních sborů a Sasové byli soustředěni na prostoře asi dvou mil. Středem rakouského postavení byl vršek, ovládající čelo na pravo i na levo; zde polní zbrojmistr Benedek nejvíce prodléval. Pod samým vrškem (jejž korunuje kostel chlumský) leží vesnice Lípa, vystupující úhlem, od něhož boky armády po obou stranách uchýlovaly se na zad.

Na levém křídle rakouském stáli Sasové pod korunním princem Albertem; na pravo od nich 10. sbor pod podmaršálkem Gablenzem; 3. sbor pod arcivévodou Arnoštem a 4. sbor pod hrabětem Festetičem tvořily střed; 2. sbor pod hrabětem Thunem stál na pravém křídle. Za Sasy meškal k podpoře 8. sbor pod generálem Webrem; v záloze čekal za středem 1. sbor pod hrabětem Gondrecourtem (dříve pod hrabětem Clam-Gallasem) a 6. sbor pod podmaršálkem Rammingem. Jízda stála v zadu, aby vyčkala svou chvíli.

Bitva začala, jak řečeno, po 7. hodině ranní; kolem 1/2 9. hodiny zaujal polní zbrojmistr Benedek a jeho štáb místo své na vršku již zmíněném nad Lípou.

Dělostřelba byla na celé čáře velmi živou; zájem soustřeďoval se kolem vesnice Lípy, jsoucí v rukou Rakušanů. Jiná vesnice na úpatí návrší*) a lesík nad ní byly skoro celý den obsazeny Prusy.

V 10 hodin 25 minut táhly dva prapory myslivců za hlasitého volání kolem nás do boje. Udatní jonáci

---

*) Sadová.

hodlali statečně hnáti útokem a smésti bez ohledu na nepřátelský oheň všechno před sebou. Avšak nepočítali s taktikou nepřítele a s rychlopalnou jehlovkou, jež dovede ničiti celá oddělení dříve, nežli se dostanou tak blízko, aby zápas byl možným.

Jest trapné, kárati přílišnou chrabrost, přece však dlužno zde zmíniti, že vojsko rakouské z pravidla vydávalo se příliš v nebezpečí, mohouc v dané chvíli se stejným užítkem chrániti se, a pohrdalo skoro napořád úkrytem, ježž poskytuje výhodnější postavení v nerovnostech půdy, v příkopech atd. Zdálo se, že všady usiluje dostati se na nepřítele, aby pracovalo pažbou a bodákem. Odtud vzniklo zbytečné plýtvání lidskými životy, kdežto Prusové pálili, pokud možno z úkrytů: z lesů, domů a prohlubenín. Podobalo se, že jsou k tomu vedeni, aby s životem svým, statkem nejdražším, ježž mohou zachovati vlasti, šetřili co nejvíce.

Pozorovatel nemůže také potlačiti poznámky, že armáda, nalezající se v obraně, měla zříditi více zákopů; rozmnožení vozatajstva o jistou zásobu rýčů bylo by se vyvážilo platným ušetřením lidských životů. Posléz prominou přátelé moji mezi rakouskými důstojníky, pronášim-li mínění, že slušelo více domů opatřiti střílnami, že z dříví stavebního, ležícího všady po různu, náleželo zříditi sruby, a že neměly býti zanedbány opatrnosti, běžné v umění válečném. Nikdo nepochybuje o udatnosti rakouské armády; avšak možno-li zapomínati, že lepší částkou chrabrosti je ostražitost?

V 11 hodin 10 minut vyrojili se Prusové z lesíku nad Sadovou proti Lípě. Proti nim obráceny se stano-viště štábu dvě osmiliberní batterie rakouské, avšak s účinkem pouze částečným; byly vzdáleny 3000 kroků, a levá batterie nebyla dobře umístěna. Nepřítel prodral se k Lípě, byl však tam odražen, a Lípa zůstala v rukou rakouských.

V 11 hodin 30 minut přikázáno knížeti Windisch-graetzovi, aby se chystal k útoku. Dva pluky kyrysníků

a pluk hulánů sjížděly na svah v dobrém pořádku, pevně semknuti a s oním třpytivým leskem, který je příznačným pro jízdu rakouskou. Neviděl jsem tyto pluky v boji, jež společně s ostatní jízdou kryly ústup rakouské armády a utrpěly těžkých ztrát, a srdce dmulo se radostí při pohledu na tyto statečné jezdce, sedící nepohnutě v sedle jako skály v prudkém ohni dalekosných pruských děl.

Bezprostředně potom přikázal Benedek dělostřelcům, aby zmírnili svou palbu, ježto střelivo se vyčerpávalo.

V 11 hodin 50 minut dán rozkaz princovi Holštýnskému, aby obhlédl bojiště, na něž měl vykročiti se svou jízdnou divisi. Pět minut později přibyla zpráva, že 5. armádní sbor pruský — z armády korunního prince Bedřicha Viléma — postupuje proti pravému křídlu rakouskému. Odpověď zněla, udržeti pole, aneb, kdyby to nebylo možné, ustoupiti pravým křídlem zvolna na zad.

V té chvíli panovala na rakouské straně plná chladnokrevnost a nadějnost. Sasové na levém křídle uhájili svého postavení, jež byli, pokud čas stačil, opevnili (přibylť příslušný důstojník ženijní teprve kolem 9. hodiny ranní); boj v středu kolísal, a zálohy byly pohotově.

Batterie pruská pálila přes hlavní stan Benedekův. I předjela osmiliberní batterie na levici, míříc Prusům mezi Sadovou a Lípou do boku, kdežto batterie na pravici nepřestala metati granáty do nepřátelských řad.

Ve 12 hodin 10 minut hlásil podmaršálek Gablenz, že mu dochází střelivo, i prosil za odeslání několika batterií záložních. Polní zbrojmistr odvětil předem, že nemůže žádné postrádati, přece však o tři minuty později odeslal tři batterie; jedné batterie bylo užito již dříve, takže záloha dělová ztenčila se o 32 kusů. Po ruce zůstalo pro chvíle povážlivé 12 batterií a 24 pluků nejlepší jízdy na světě.

Ve 12 hodin 15 minut byla Lípa v plamenech, a hrozný boj dělostřelecký zuřil na celé čáře: tisíc děl pálilo s obou stran do údolí. Kyrysníci rakouští seděli dosud v bílých pláštích svých klidně jako sochy uprostřed deště střel.

Tři záložní batterie vyjely poblíž hlavního stanu. Benedek se ohlédl a velel: »Ať se žádné batterie více nepoužije; potřebuji všechny.«

Z těžkých mračen spustil se hustý déšť; oblaka dýmu ležela na celém bitevním šiku.

V 1 hodinu 5 minut popojel vojevůdce se svým štábem, aby se ohlédl po pravém křídle. 6. sbor, stojící v záloze, pozdravil ho národní hymnou, myslivci mávali klobouky, jásajíce vítězně. »Nikoli teď, počkejte až zítra, děti«, odtušil Benedek.

Polní zbrojmistr vrátil se na své stanoviště, a viděl jsem 3. sbor, an za hudby a provolávání »Slávy« postupuje v těsném šiku na svahu ku předu. Tou dobou — v 1 hodinu 40 minut — všecko se dařilo. Prusové zdáli se ustupovati na celé čáře. Pěchota rakouská hořela bojechtivostí, jízda byla skoro netknuta a silná záloha dělová čekala pozadu.

Zatím připravoval se od severu obrat. Hrabě Festetič, velitel 4. armádního sboru, byl hned při počátku bitvy těžce raněn, a nástupce jeho domníval se, že nadešla chvíle k ráně rozhodné. Postoupil se svým sborem proti 7. divisi pruské, a 2. sbor následoval k jeho podpoře, otočiv čelo, dosud obrácené k severu, na západ.

Zdálo se, že hlavní útok pruský platí rakouskému levému křídlu, i dalo se tedy souditi, že pruské levé křídlo bude poměrně slabé. Tato okolnost omlouvá velitele 4. sboru, jestliže přestoupil své instrukce, jsem-li vůbec dobře zpraven.

Ovšem ale cesta od severu neměla zůstatí nestřežena, a zejména Chlum, osada na vršku za Lípou, měl býti hájen. Praví se, že pruská hlídka našla vesnici

neobsazenou, a zapálíc dům, přivábila soudruhy své, jenž kolem $1\frac{1}{2}$ 3. hodiny zmocnili se Chlumu.

Ve 2 hodiny 55 minut dověděl se Benedek, že Prusové jsou za jeho zády, i cválal hned se svým štábem k Chlumu. Kule sršely mu z vesnice vstříc; pod princem Esterházym zastřelen kůň, hrabě Grünne smrtelně raněn. Klíč rakouského postavení byl v rukou nepřítele!

Na všech tvářích jevilo se zděšení; Benedek sám zůstal nejchladnějším. Spěchal pro zálohy, jenž měly dobýti ztraceného postavení. Kule pršely do jeho družiny, a když se blížil k dvorci, v němž nadál se úkrytu, pozdravil ho výstřel Prusů, zahnízdivších se už ve stavení. Zde byl arcivévoda Vilém raněn na hlavě.

Nepřítel postavil dvě batterie do ohně, i nemohly prapory rakouské, na rychlo svolané, proniknouti již na Chlum. Prusové vrhali nové a nové mužstvo do mezery, jež jim tak neopatrně byla ponechána, a v málo minutách bylo Severní armádě rakouské brániti se proti útoku v čele, v boku i v zádech.

Nejsou to skutečné výhody nepřítele, jenž v položení takovém chýlí rozhodnutí k neodvratné katastrofě. Vědomí, že nepřítel je na všech stranách, způsobuje mravní dojem strašlivý. Přece však rakouská armáda statečně se držela. Jízda postupovala a otáčela se jako na parádě. Kdyby pěchota byla mohla dobýt Chlumu, bylo by se vítězství ještě sklonilo k straně rakouské.

Ale nemělo tak býti. Jeden pruský pluk za druhým, batterie za batterií korunovaly výšinu chlumskou a střílely rakouské armádě do zad. Benedek sám vrhal se do nejprudšího ohně. Nenašel smrti a nemohl se zříci úkolu, aby řídil ústup armády, jenž proveden za těžké ztráty na mužstvu, dělech i materiálu válečném.

O $4\frac{1}{2}$ hodině celá armáda rakousko-saská couvala, tisknuta jsouc nepřítelem, a chráněna jízdou i dělostřelbou, jež provedly ještě několik skvělých útoků, ale byly velmi seslabeny.

Leč nebylo ještě všecko ztraceno. Pušky nebyly zahazovány a děla nebyla opouštěna, pokud bylo lze dostati je z místa. Ranění, nalézající se na cestě k pevnostem a k nemocnicím, byli pečlivě dopravováni; nebylo žádného plenění, žádné bezuzdnosti na ústupu a jestliže rakouská vláda Severní armádu vypraví znova, postaví se tato opět proti hrozné zbrani, již dnes ustoupila.«

* * *

Krvavé drama bylo u konce, a děla s obou stran k 9. hod. večer se odmlčela. Vykonala hrozný kus vražedné práce! —

Uvedu zde významné momenty z bitvy té, které zasluhují býti zvěčněny pro památku padlých hrdin! —

Jako boje na »Brance« u Náchoda, u České Skalice, před bažantnicí o území u náspu železničního byly nepřipravené, nepromyšlené, náhlé, způsobené okamžitým vzrušením pluků, jež strhlo celé davy ve vír vražedné palby pruské, tak bylo i v bitvě u Hradce Králové.

Byl to boj o památný svíbský les! —

Les ten, nepravidelných tvarů, asi 2000 kroků dlouhý a 1000 kroků široký, ležící severně od Čistovsi a západně Máslověd, skládal se tehdáž z nízkého podrostu, v němž srovnáno bylo mnoho set sáhů polenového rozřezaného dříví. Boj v lese a o les ten, vedený s rozmyslem a určitou disposicí vázán, mohl zarazit prudký náraz davů pruských; avšak jako v celé válce neměly rakouské brigády štěstí, aby se jim dostalo pevné, určité, souvislé a jasné bitevní dispoice, tak se stalo i zde a z příčiny té byl les ten hrobem 10 tisíců lidí, marně obětovaných! —

Kdo byl svědkem vražedného účinku rychlopalné pušky v řadovém boji, ten zajisté císařským praporům neupře svého podivu nad hrdinnou oká-

zalostí, s jakou vrhaly se na smrt chrlící les, a dozná, že vojsko to za dobrého vedení bylo schopno větších skutků, nehledě na nestejnost zbraně! —

Zpráva brigády Poeckhovy líčí boj následovně: *)

• Utok na Svěb začal beze vší přípravy! Na rozkaz plukovníka Poeckha vyslalo se několik rojů v před. Brigáda drala se jako prudká lavina, vše drtící po svahu přes tisíce mrtvol nepřátelských do lesa, vyhnala Prusy, prolomila na několika místech pruské střelecké řady a postupovala na západ směrem ku Skalce. Prusové utíkali ve velkém nepořádku. Hrdinné počínání brigádníka, plukovníka Poeckha, který na koni se šavlí v ruce v čele praporů první útočil, přemohlo první okamžik váhání. Mužstvo bylo na smrt zemdleno, jelikož neustálým lezením a útočením v prudkém náběhu vypověděly plíce službu, a řady naše stanuly!

V tom okamžiku vyrazily husté massy Prušáků proti pravému boku brigády a střílely v setninových salvách do hustých šiků rakouských, stojících o něco níže. Ve 3 minutách brigádník a všichni štábní důstojníci, kromě jednoho, padli; setník generálního štábu Klobus, nynější sborový velitel v Josefově, který spěchal na koni pro posilu, musil se šavlí v pěsti prosekati si cestu zpět řadami pruskými. Kůň pod ním byl zastřelen. Se všech stran naši tísnění přemocí, odhodlali se probít se pruským řetězem. Pažby vztýčeny do výše a v šílené prudkosti vrhají se naši na Prušáky, šavlí bodákem a pažbou drtíce a rozrážejíce všechno: ale jenom malý oddíl se prosekal, všechno zajato aneb pobito.

Uherské pluky čís. 37. a 51. ztratily všechny štábní důstojníky kromě majora Bártý, a všechny adjutanty a důstojníky na koni.

---

*) Zprávy generál. štábu z r. 1866. —

Prapor myslivců čís. 8. a pluk 51. ztratily 60% lidí; prapor českých čáslavských hochů, který šel do boje s 1000 muži, ztratil všechny důstojníky a 916 mužů!»

Rovněž tak sluší batterii von der Groeben, která se obětovala náběhu Prusáků, uplésti vavřínový věnec.

Když se Prusáci s úžasnou rychlostí zmocnili Chlumu, stál Benedek s celým štábem nedaleko na výšině u Lípy.

Náhodou vyslaný důstojník generál. štábu, který se měl asi o $\frac{1}{2}$ 3. odpoč. přesvědčiti o postavení 4. a 2. sboru, byl první, který Benedekovi hlásil zdrcující zvěst, že Chlum mají Prusáci ve své moci! Zpráva ta zdála se býti nepravdivou, nepochopitelnou, a Benedek žasna, ihned se přesvědčil, že je správnou! V čele celého štábu cváľal Benedek ke Chlumu, ale před samou vesnicí zableskly se asi 3 salvy, které z průvodu polního velitele srazily asi 20 důstojníků s koně. — Chlum ztracen!

Na rozkaz Benedekův vrhají se okamžitě 1. a 3. prapor pěšího pluku čís. 52. s bodákem na pušce v divém chvatu na Chlum. Palba z jehlovek v salvách hrčí jako krupobití a skorem celý třetí prapor postřílen a zajat. Prusáci hrnuli se z vesnice.

Batterie sedmá 8. pluku dělostřeleckého ve III. sboru stála na svahu k Lípě a obdržela od důstojníka deváté batterie zprávu, že Chlum je obsazen nepřitelem. Velitel batterie, setník von der Groeben, aby umožnil deváté a desáté osmiliberní batterii ústup, velel čelo obrátiti a děla připraviti k výstřelu. Jako při nějaké parádě na cvičišti zavzní povely, děla okamžitě obrácena, nabita a již na 200 kroků do řad čtyř pruských bataillonů vystřelené kartáče trhají a kosí modré kolonny Prusáků, kteří na okamžik se zarazili; neboť batterie jakoby byla vyrostla ze země!

Skloněné pušky se zvedají ve 2 řadách, a již hrčf palba dešti podobná na hrdinnou batterii. Během asi 10 minut vypálila batterie 10 kartáčů, jež hrozně hospodařily v semknutých pruských řadách, ale batterie přece byla umlčena: hrdinný velitel Groeben a 1 důstojník, 52 muži a 68 koňů v okamžiku postřeleni, jediné dělo odvezeno, ostatních 7 zůstalo uprostřed mrtvol chrabrých »kanonýrů«, jako kořist jásajícího nepřítele.

Dnes krásný pomník hlásá do světa slávu chrabrých hrdinů! — — —

V boji o Chlum a Rozběřice ozdobil sice 1. sbor vavříny svou korouhev, ale zaplatil je hojně krví a životy.

17. a 18. prapor myslivců, pak brigády Ringelsheimova, Poschachrova, Leiningova a Kneblova pod vlajíci prapory vrhly se s bodákem v ruce na Prusy obsazený Chlum. Vesele postupovaly řady rakouské proti pruskému olovu, které salvami vystřihovalo v nich mezery. Rady se zase srazily a zase útočily za hřímavého »hurrál«.

Se tří stran střílí Prusové v salvách a rychlopalbou: řady naše se tří stran jsouce v nejprudším ohni na 100 až 150 kroků, se viklají, stojí a obrací se na útěk. Celý útok trval neplných 20 minut a sbor ztratil 10.000 mužů, 279 důstojníkův a 23 děl!

Úžasně velká čísla! Tak se osvědčila rychlopalná zbraň! — — —

Armáda rakouská, ztrativši 25⁰/₀ mužstva, ustupovala chvatem k Pardubicům, a jen obětavý útok jízdy u Střešetic (zvěčněný mistrným štětcem Sochorovým), při němž sám kníže Windischgrätz těžce byl raněn a upadl do zajetí, zachránil coufající vojsko před pohromou.

Kdyby Prušáci byli poznali a ocenili cenu svého vítězství hned dne 3. července, byla by bývala naše armáda úplně ztracena a mír by byl pak i za jiných podmínek smluven.

Další líčení války není tak zajímavé, poněvadž větší boje nebyly již podniknuty. Připomínám jen, že 8. července obsazena Praha Prušáky, kteří rozlezlí se po Cechách a Moravě až do Rakous. Mír uzavřen v Mikulově dne 26. července. Rakousko se zavázalo zaplatiti Prusku 20 mil. dolarů čili 36 mil. zlatých náhrady a Itálii postoupilo Lombardii a Benátsko; kromě toho ztratilo předsednictví v německém »bundu«.

Tak skončila neslavně pro nás válka, zvaná »válkou Němců s Němci«.

Rakousko mělo tyto ztráty v bitvě u Hradce Králové: 1313 důstojníků, 41.499 mužů, 6010 koní, 187 děl, 641 vůz a 21 mostní vůz.

Ku konci uvádím všechny pluky, které se války zúčastnily a ztráty některých pluků, které obzvláště v boji trpěly.

Pěší pluk č. 34. krále pruského ztratil v bitvě té 37 důstoj. a 1472 muže; pluk čís. 30. Martini 26 důstoj. a 1053 muže; pluk čís. 38. Haugwitz 30 důstoj. a 1063 muže; čís. 42. Hannover 28 důstoj. a 1435 mužů; čís. 73. Württemberg 30 důstoj. a 958 mužů; čís. 80. Holštýn 18 důstoj. a 1268 mužů; čís. 57. 41 důstoj. a 1081 muže; čís. 48. Hartung 22 důstoj. a 862 muže; čís. 46. sasko-meiningenský 49 důstoj., 2061 muže; (největší to ztráta ze všech pluků naší armády!) čís. 52. arcivév. Frant. Karla 29 důstoj. a 1008 mužů; č. 78. Šokčevič 27 důstoj. a 748 mužů; čís. 12. arcivév. Viléma 24 důstoj. a 549 mužů; čís. 26. velkokníže Michael 14 důstoj. a 561 muže; čís. 6. hrabě Coronini 42 důstoj. a 890 mužů; čís. 61. velkokníže následník 33 důstoj., 1301 muže; 8. prapor myslivců 17 důstoj., 699 mužů; čís. 37. arcivév. Josef 14 důstoj., 527 mužů; čís. 51. arcivév. Karel Ferdinand 49 důstoj., 1520 mužů;

8*

čís. 68. Steiningen 21 důstoj. a 500 mužů; čís. 56. Gorizzutti 9 důstoj., 479 mužů; čís. 55. Gondrecourt 28 důstoj., 718 mužů; čís. 4. Deutschmeister 26 důstoj., 465 mužů; 14. prapor myslivců 13 důstoj., 513 mužů; čís. 60. princ Vasa 19 důstoj. a 1001 muže (pluk tento ztratil již u Vysokova »na Brance« 23 důstoj. a 848 mužů!); čís. 8. Gerstner 19 důstoj., 431 muže; čís. 74. (Jičín) 26 důstoj., 764 muže; čís. 21. Reischach 9 důstoj., 357 mužů; čís. 32. Ferdinand d'Este 17 důstoj., 708 mužů; čís. 1. (Opava) 15 důstoj. a 510 mužů (pluk tento ztratil u Trutnova před tím dne 27. června 25 důstoj. a 406 mužů!).

U Střešetic v tom ohromném víru jízdeckých davů, do nichž páčila i pěchota pruská, nečiníc rozdílu mezi přítelem a nepřítelem, — strašně řádily šavle a kopí: kyrys. pluk čís. 2. hraběte Wrangla ztratil 5 důstoj., 109 mužů a 109 koní; kyrys. pluk čís. 8. 21 důstoj., 269 mužů, 363 koně; hulánský čís. 11. 6 důstoj., 170 mužů, 210 koní; dělostřelecký pluk čís. 12. Vernier ztratil 9 důstoj., 131 muže, 222 koně, 25 děl; čís. 6. arciv. Viléma 8 důstoj., 116 mužů, 221 koně, 27 děl.

Saský sbor ztratil v bitvě u Hradce Králové 55 důstoj. a 1446 mužů.

Naproti ztrátám rakouským a saským v úhrnném počtu 1368 důstoj. a 42.945 mužů ztratili Prušáci pouze 363 důstojníky, 8812 mužů, 936 koní; ani jediné dělo, ani jediného zajatého, ani jediný prapor!

V celé pak polní výpravě ztratilo Rakousko až včetně do 3. července 1866.: 2400 důstoj., 70.587 mužů, 7371 koně, 203 děla, 666 povozů, 21 mostních vozů.

Sasové ztratili v té době 81 důstojníků a 2012 mužů. Prušáci pak, kteří všude až nápadně málo ztrát měli, ač prudce a náhle naráželi, ztratili včetně do 3. července 694 důstoj., 15.839 mužů a 1406 koní;

celkem obě strany ztratily 3394 důstoj., 86.426 mužů a 8777 koní!

V sedmi dnech tolik lidských životů kleslo v chladný hrob, tolik silných pravic, na něž doma toužebně čekali, zemdlelo na vždy, tolik nadějných synů a otců, jež vlasti prací svou a svým duchem prospěti mohli, nám ocelí a olovem vyrváno, tolik nadějí mžikem — hrou osudu — zmařeno!

A čím vinou?

*

*

*

Uvažujíce o válce r. 1866., bol nesmírný svírá naše srdce: máme na mysli zvláště mužstvo a zvláště vrchní velitelství. Jest jisto, že toto dopustilo se velikých chyb, poněvadž nebylo na válku připraveno a nevšímal si před tím ani taktiky nepřítele, ani jeho zbraně. Za chyby ty trpěli jsme my — trpěla naše říše. Snad příště, až zas někdy neviditelný anděl smrti a záhuby svými jedovatými perutěmi nás ovívati bude, poučení dávnými chybami, přední muži armády proslaví se slavnými činy pro krále a vlast.

Pokud mužstva naší armády se týká, tu přítel i nepřítel od dávných dob jeho chrabrosti, síle a udatnosti se podivuje. A skutečně, kde záleželo na mužstvu, aby svou zdatnost na jevo dalo, tam činilo divy a ničím nedalo se odstrašiti. Láska a oddanost našeho lidu k vlasti a k panovníkovi jest přece velmi mocná! A rok 1866. v nejedné příčině to dokázal.

V příčině politické odmítnul český národ pruské lákadlo o samostatnosti českého národa, poněvadž i v té pro říši nejtěžší chvíli zůstal svému panovníkovi věrným.

Pokud pak války samé se týká, i tu láska k váženému panovníkovi a k milené vlasti byla popudem hrdinných a slavných útoků na nepřítele.

Vzácnou perlou pak byla srážka naší jízdy s pruskou u Střešetic, již nešťastný jinak pro nás den

3. července 1866. rekovně a skvěle přičiněním naší jízdy byl zakončen. Nemůžeme tudíž líčení jednotlivých bojů lépe zakončiti, než když vypíšeme zevrubně

zápas jízdy u Střešetic.*)

Srážka udála se v prostoru ohraničeném vesnicemi Rozběřice, Všestary, Rosnice, Bor, Probluz, Střešetice a Dlouhé Dvory, v otevřené rovině, sotva znatelně vlnité.

Boj zahájen 1. záložní divisí jezdeckou podmaršálka prince Šlesvik-Holštýnského; kyrysníci Stadionovi a Císařovi, jakož i husaři Mikulášovi vrhli se totiž ve snaze, přispěti couvajícím pěchotě, na pruské husary 12. a dragouny 3. pluku, a zahnali je s pole i s posilci jejich, 4. hulánským a 3. pruským plukem husarským. Bojů těch účastnili se slavně s rakouské strany i kyrysníci Ferdinandovi a Hessenští.**)

Divise prince Holštýnského shromažďovala se na to poblíže Rosnic.

Třetí jízdecké záložní divisi nařízeno asi ve 3 hod. odpoledne — X. sbor Gablenzův právě začal couvati — aby kryla ústup a postoupila k tomu cíli ku Střešeticům. Divise seřaděná ve zdvojený proud brigádní, vyjela s brigádou Mengenovou v čele k výšinám Probluzským, rozvinula pluky v čáru sloupcovou do dvou šiků a zastavila se mezi Probluzí a Střešeticemi čelem k jihozápadu. Na tomto stanovišti utrpěly pluky, zvláště 8. pluk kyrysnický, veliké ztráty křížovou palbou pruskou.

Generálmajor hrabě Coudenhove, nemaje předmětu útoku a ohrožen obskokem nepřátelským, přinucen konečně dáti se na ústup, jenž proveden klidně v plném pořádku, krokem a směrem k Rosnicům. Na konci proudu divise jela nyní brigáda knížete Windischgrätze, seřaděná ve dvousloupí s kyrysníky »Pruskými« po pravé a Wrangelovými po levé ruce.

---

*) Napsal jako vysvětlení k obrazu Sochorovu Josef Schimek.

**) Rakouský pluk »Hessen« zvaný.

Divise dorazila asi na 2000 kroků vzdálenosti od Střešetic směrem východním, když objevily se rotý postupující pruské jízdy na jihu od Střešetic na silnici, spojující Lípu přes Střešetice s Probluzí, a jiné na západě od Probluze jedoucí směrem ku Střešeticům. Avšak i pruská pěchota, části 12., 21., 31. a 35. pluku, a batterie Munkova, Gallusova a Gaspariova*) přibýly do Střešetic a nejbližšího sousedstva.

Pokud síly útvaru nepřítele se týká, rozpoznány v prvním šiku 3 švadrony (3. pluku dragounského) v čáře sloupců, které se blížily prostorem mezi Střešeticemi a Dlouhými Dvory směrem ku Všestarům, v druhém šiku následovaly u velké vzdálenosti 4 švadrony (11. pluku braniborských) hulánů; dále pak v pozadí na pravém křídle 2 švadrony a na levém ostatní dvě švadrony (Blücherových) husarů. Celkem zpozorováno 15 pruských švadron.

Generálmajor hrabě Coudenhove nařídil neprodleně obrátit čelem k nepříteli a velel k útoku. Přirozeně octla se nyní brigáda knížete Windischgrätze v čele divise. Byla uspořádána ve dva šiky: v předním 8. pluk kyrysníků («Pruský»), v zadním 2. pl. kyrysníků («Wrangelův»). Za ní následovala brigáda Mengenova a kryla křídla s 10. pl. kyrysníků («Bavorských») po pravé a 12. pl. kyrysníků («Neippergovských») po levé ruce. Dvě škadrony 12. hulán. pluku («cara Alexandra») byly útočným okřídlim, pošinutým v před po levé ruce, kdežto druhá divise pluku toho zůstala v záloze.

Pruští dragouni 3. pluku, jak již uvedeno, byli se zatím, zočivše příjíždějící kyrysníky, otočili obratným směrem ku Střešeticům. Když však velitel jejich se přesvědčil, že může spoléhati na posilu 11. pluku braniborských hulánů, obrátil se opět k nepříteli, rozvojl své švadrony a dal se rovněž na útok.

Brigáda knížete Windischgrätze, chtěla-li se dostat na soupeře, musela projeti údolím, z jehož protěj-

---

*) Jména velitelů baterií.

ších svahů střílela pruská pěchota, od Střešetic pak a Dlouhých Dvorů nepřátelské dělostřelectvo, jehož palbou stížen zvláště 8. kyrynský pluk. Vlastní batterie jezdecké divise hraběte Coudenhova byla od časného jitra u X. sboru; připraviti útok jízdy dělostřelbou nebylo tudíž lze.

Brigádník kníže Windischgrätz, maje na zřeteli nepříznivé poměry útočné a zemdlenost koní, postavil se osobně v čelo 8. pluku kyryníků. Jel se štábem svým asi na 30 kroků před plukem, bez pláště, se šavlí v hrsti. Bystrým zrakem jezdeckého vůdce ovládal cválající své kyrysníky a nespouštěl se zřetele ani nepřitele ani půdu. Sotva na 200 kroků od nepřitele prohodil, ovinuje náruční řemen šavle v zápěstí, k majoru Bealesovi: »Jak výborná to půda pro cválání!«

Již jen 100 kroků dělilo obě čáry jezdců proti sobě jedoucích. V tom okamžiku zdvihl brigádník šavli do výše a velel: »Úprkem!« S hromovým »hurrá!« a napřaženými šavlemi vrhli se kyrysníci na dragouny. Levá křídla obou soků navzájem se přesahující zabočila a již točí se škadrony vírem a šavle sviští vzduchem.

Druhý šik Prušáků, braniborští huláni, naráží čelem a z boku na kyrysníky. Již jsou tu však i kyrysníci Wrangelovi z druhého šiku rakouského, vrhají se na směs bojujících a rozhodují. Nepřátelští jezdci levého křídla, dragouni i huláni, obracejí se na útěk ku Střešeticům, prudce pronásledování kyrysníky, jimiž té chvíle proraženo již i čelí braniborských hulánů. Na prosledech narazili i na dvě škadrony Blücherových husarů. Bezohledně střílí pruská pěchota z nejbližší vzdálenosti do pestré směsi kol ní se valících jezdců.

Důsledkem toho, že se boj na levém křídle kyryníků poněkud na místě zastavil, kdežto ostatní části dále se draly, nastalo rozdělení sil: část rakouských kyryníků hnala před sebou Prušáky kolem Střešetic, z nichž pruský poloprapor 35. pluku pěšího u vzdálenosti šedesáti kroků vražednou rychlopalbou kyrys-

níkům ohromné ztráty přivodil a dále v týlu pruských baterií Munkovy a Gallusovy, avšak již jen cvalem, neboť byly koně již téměř bez dechu; ujížděli směrem ke Dlouhým Dvorům. V těch místech ale překvapila chrabré jezdce palba dalších setnin pruské pěchoty a přinutila je konečně upustit od pronásledování. Ostatní část kyrysníků pronásledovala prchajícího nepřítele až na jih od Střešetic, kde dostala se do palby pěší brigády G. M. Boseho a musila se konečně taktéž obrátit. Vracející kyrysníky vzala si pruská pěchota jednotlivě na mušku, sestřelujíc je s koní.

Zatím srazili se i huláni Alexandrovi s pruským 1. plukem gardových dragounů a dvěmi škadronami Blücherových husarů. Směs, která i tu nastala, rozrazili Neippergovi kyrysníci. Boj skončil tu v týle děl batterie Gaspariovy, jejíž bojovou čarou huláni pruské jezdce byli prohnali. Pruská jízda smetena úplně s pole. Za křížové palby pruských ručnic a děl vracely se zbytky rakouských pluků, aby shromáždily se konečně za Břizou a Klačovem.

U příležitosti shromažďování toho střelen i brigádník generálmajor kníže Windischgrätz do dolní části těla. Kyrysníky svými odnesen do blízké chaty, kdež jej na výslovný rozkaz i ostavili. Kníže upad tu později do zajetí.

Plukovník princ Hohenlohe, ordonanční důstojník podm. hrab. Clama, jenž účastnil se dobrovolně útoku 8. pluku kyrysníků, ztratil v kruté seči život. Oba husarští důstojníci, rytmistr zur Helle a nadporučík Béla de Kovacs, byli raněni a upadli do zajetí. Poručík rytíř Náchodský obdržel pět sečných a dvě bodné, poručík hrabě Nostitz dvě sečné rány. Plukovník 8. pluku kyrysníků James rytíř v. Baertling zůstal, ač několikrát raněn, u svého pluku, a bylo mu později svěřeno vedení brigady raněného knížete Windischgrätze. Pouze rytmistr hrabě Černín vyvázl z boje neraněn.

Ohromné ztráty našich pluků jízdeckých však nebyly marné; pruská jízda zmizela z bojiště — Benedekova armáda zachráněna před prosledy.

Tím končím.

Posílám skromné tyto osobní studie do českého světa s tím vroucím přáním, aby ubohým padlým rekům zachována byla čestná a nehynoucí vzpomínka. —

*

*

*

Přehled pluků, které v událostech v Čechách r. 1866. měly podíl:

Pěší slezský pluk císaře Frant. Josefa I. čís. 1.

» uherský pluk cara Alexandra čís. 2.

» moravský pluk arcivévody Karla čís. 3.

» dolnorak. pluk Hoch- u. Deutschmeister čís. 4.

» uherský pluk hraběte Coroniniho čís. 6.

» moravský pluk barona Gerstnera čís. 8.

» haličský pluk hraběte Hartmanna čís. 9.

» » » hraběte Mazzucheli čís. 10.

» uherský pluk arcivévody Viléma čís. 12.

» vlašský pluk barona Bamberga čís. 13.

» hornorak. pluk velkovévody hessenského čís. 14.

» haličský pluk vévody nassavského čís. 15.

» český pluk velkoknížete Konstantina čís. 18.

» haličský pluk prince pruského čís. 20.

» český pluk barona Reischacha čís. 21.

» uherský pluk barona Airoidiho čís. 23.

» haličský pluk vévody z Parmy čís. 24.

» vlašský pluk barona Mamuly čís. 25.

» uherský pluk velkoknížete Michala čís. 26.

» štýrský pluk krále belgického čís. 27.

» haličský pluk barona Martiniho čís. 30.

» uherský pluk arcivévody d'Este čís. 32.

» » » hraběte Gyulaie čís. 33.

» » » krále pruského čís. 34.

- Pěší český pluk hraběte Khewenhüllera čís. 35.
» » » hraběte Deggenfelda čís. 36.
» uherský pluk arcivévody Josefa čís. 37.
» » » hraběte Haugwitze čís. 38.
» haličský pluk barona Rossbacha čís. 40.
» bukovinský pluk barona Kellnera čís. 41.
» český pluk krále hanoveránského čís. 42.
» uherský pluk arcivévody Albrechta čís. 44.
» vlašský pluk arcivévody Zikmunda čís. 45.
» uherský pluk velkovévody sasko-meiningského čís. 46.
» štyrský pluk Hartung čís. 47.
» dolnorakouský pluk barona Hessa čís. 49.
» uherský pluk arcivévody Karla Ferdinanda čís. 51.
» » » » Frant. Karla čís. 52.
» haličský pluk hraběte Gondrecourta čís. 55.
» » » barona Gorizzutiho čís. 56.
» » » velkovévody meklenbursko-schwerinského čís. 57.
» haličský pluk arcivévody Štěpána čís. 58.
» uherský pluk prince z Vasy čís. 60.
» » » velkoknížete následníka ruského čís. 61.
» » » arcivévody Jindřicha čís. 62.
» sedmihradský pluk velkovévody sasko-výmarského čís. 64.
» sedmihradský pluk rytíře ze Schmerlingů čís. 67.
» » » barona Steiningra čís. 68.
» » » hraběte Jellačiče čís. 69.
» slovácký pluk velkovévody z Toskány čís. 71.
» » » barona Ramminga čís. 72.
» český pluk vévody z Würtemberku čís. 73.
» » » hraběte Nobili čís. 74.
» » » Folliot de Creneville čís. 75.
» haličský pluk arcivévody Karla Salvátora z Toskány čís. 77.
» chorvatsko-slavonský pluk barona Šokčeviče čís. 78.
» vlašský pluk rytíře z Francků čís. 79.

Úhrnem mělo podíl na válce v Čechách z 80 pěších pluků 58 pluků, z nichž bylo 10 pluků českých, 17 slovinských, 22 uherských, 9 připadá na pluky německé, vlašské a smíšené. —

Z praporů polních myslivců se zúčastnili:

Český	prapor	polních	myslivců	čís.	1.
»	»	»	»	»	2.
hornorakouský	»	»	»	»	3.
mor.-slezský	»	»	»	»	4.
moravský	»	»	»	»	5.
český	»	»	»	»	6.
vlašský	»	»	»	»	8.
štýrský	»	»	»	»	9.
haličský	»	»	»	»	12.
český	»	»	»	»	13.
»	»	»	»	»	14.
mor.-slezský	»	»	»	»	16.
moravský	»	»	»	»	17.
český	»	»	»	»	18.
štýrský	»	»	»	»	20.
haličský	»	»	»	»	22.
»	»	»	»	»	24.
moravský	»	»	»	»	25.
vlašský	»	»	»	»	26.
štýrský	»	»	»	»	27.
sedmihradský	»	»	»	»	28.
uherský	»	»	»	»	29.
haličský	»	»	»	»	30.
chorvatský	»	»	»	»	31.
uherský	»	»	»	»	32.

Dohromady 25 praporů myslivců.

Z jízdních pluků se zúčastnily a sice pluky kyrysnické čís. 1., 2., 3., 4., 5., 6., 7., 8., 9., 10., 11. a 12.; z pluků dragounů čís. 1., 2., 9. a z hulánů pluky čís. 1., 2., 3., 4., 5., 6., 7., 8., 9., 10. a 11.; husarské pluky

čís. 2., 4., 5., 6., 7., 8., 9., 10., 11., 12. a 14., tedy: 12 pluků kyrysníků, 3 pluky dragounů, 11 pluků hnanů a 11 pluků husarů, dohromady 37 pluků jízdy; z dělostřelectva pluky čís. 1., 2., 3., 4., 6., 8., 9., 10., 11., 12., tedy 10 pluků.

Ostatní vojsko bylo na bojišti v jižní Itálii, v posádkách a j. — V Itálii bylo na počátku války: 190.945 mužů, 20.755 koní a 248 děl, proti nim Vlaši postavili do boje 260.000 mužů, 10.800 koní a 450 děl.

* * *

Výkaz ztrát na straně rakouské, saské a pruské.

	důstojníků	mužů
Od 22./6.—26./6. padlo	40	1.329
u Vysokova	232	5.487
u Červené Hory	3	65
u Trutnova	191	4.596
u Oświęcimí	7	71
u Skalice České	205	5.372
u Rokytníku	123	3.696
u Mnichova Hradiště	20	1.634
u Král. Dvoru	23	597
u Svinišťan	39	1.411
u Jičína	184	4.714
u Král. Hradce	1.313	41.499
» » » Sasů	81	2.012
	<hr/> 1.394	<hr/> 43.511 = 44.905
V celém tažení padlo včetně		
do dne 3. července 1866.	2.400	70.587
Sasů	81	2.012
	<hr/> 2.481	<hr/> 72.599
Prušáci ztratili u Kr. Hradce	360	8.812
včetně do 3. července vůbec	694	15.839

	důstojníků	mužů
Po 3. červenci ztratili jsme my	90	2.279
Sasové	30	527
My jsme ztratili úhrnem tudíž	2.691	75.405
Sasové dohromady	111	2.539 = 2.650
Prušáci ztratili v celku	724	16.366

Rakušané ztratili 220 děl, 6830 koní, 1630 vozů.

Pohřešovaných 6277, tedy celá naše ztráta 81.357, a sice:

mužstva	78.876
důstojníků	2.691
dohromady	81.567
Sasů padlo	2.650
Prušáků	17.090
dohromady	101.307
Rakušané k tomu pohřešovaní	6.277
dohromady	107.584 lidí.
Koní	6.830
Pruš.	1.630
Sasové	—
dohromady	8.460

Rakouští vojevůdcové v r. 1866.

V letošním »Zukunftu« (1902) vypravuje Harden ve článku »Moderní diplomacie«, jak v červnu r. 1866. vyšším pruským štábům vojenskou správou rozdělen byl osmerkový sešitek (v barevné obálce bez titulu), jenž měl jim umožnit poznati povahu a schopnosti vojevůdců rakouské armády a podle toho zařídití operace a rozhodnutí. Majíce ode dávna důvěrníky a zvědy v Rakousku, některé bezděčné, jiné »placené« — »Zukunft« označuje jako jednoho z důvěrníků těch i svob. p. Gablenze — Prusové opatřili si tak v čas nejen znalost

válečného materiálu lidského, nýbrž i znalosti o schopnosti neb neschopnosti vedoucích sil. Byli tedy i po této stránce dobře na válku přichystáni. Uvažujice o účelu svrchu zmíněného sešitku, soudíme, že nebylo v ní zúmyslna křivděno a že nebyli tu jednotliví rakouští vojevůdcové podceňováni, spíše naopak, poněvadž zřejmě podceňování bylo by mohlo vyvolati na straně pruských vojevůdcův, již tím měli býti poučováni, chybná a vlažná opatření.

Pomíjejice úsudku o vlohách o osobnostech dosud žijících, vyjímáme z oné listiny o vlohách pouze úsudky o vojevůdcích již zemřelých. Úsudek o Benedekovi byl i jeho dopisy i předními novověkými autoritami vojenskými dotvrzen. Zde jich přehrštle:

Benedek. Není vojevůdcem, není stratégem,*) potřebuje velice silné opory při vedení armády. Velmi šťastný, velmi odvážný, ano smělý voják. V celé armádě neskonale milován.

Hrabě Clam-Gallas. Hoduje raději nežli bojuje. Má zlozvyk, ubírá-li se k boji, dáti se cestou nepravou. Potřebuje zdatného zástupce a dostalo se mu ho v osobě generála hr. Gondrecourta (vzor podřízeného generála).

Generálmajor Poschacher. Bodrý starý voják, ale od mnoha let již zralý pro odpočinek. Byl stále při mysliveckém odboru. Má znalosti velmi jednostranné.

Generálmajor baron Piret. Duševně velmi bezvýznamná osoba, tělesně obr. Byl vždy při pěchotě a málokým milován.

Generálmajor Filipovič. Mlád. Jest diplomatem, kde má býti vojákem a vojákem, kde má býti diplomatem. Jest nadán, ale bez

---

*) Stratégem nazýváme toho vojevůdce, který umí využítovati útvaru půdy.

Taktik rozumí kdy a jak nepřítele napadnouti.

zvláštní schopnosti na velitele sboru armádního. Jen u Slovanů oblíben. Velmi ctižádostivý. Nemá zkušeností válečných.

Generálmajor vévoda z Würtemberka. 41 let stár; slabé tělesné postavy. Smělý voják. Pokládá se za velkého стратега a přece jest vědě této cizí. Domlouvá rád, má mnoho obdivovatelů, ale ještě více nepřátel.

Plukovník z Catty. Jest hlavou velmi umíněnou a umí názorům svým zjednávatí platnost. Vyznamenal se ve válce r. 1859. Dostalo se mu řádu Marie Terezie, i pokládá se proto za neomylného.

Plukovník Appiano. Bezvýznamný muž, má stěží schopnost na brigádníka. Bůh mu pomozí!

Podmaršálek hr. Festetics. Nemá o vedení pěšího sboru ani potuchy. Jest dobrým generálem jízdeckým. Mnoho protekce ale dokáže leccos. Jest v nynějším svém vojenském postavení nullou.

Generálmajor Mollinary. Byl vždy náčelníkem zákopnictva. Ve spolku s Festeticsem dokáže, že dvakrát dvě jsou čtyři. Snídá rád a touží po klidu.

Plukovník Fleischhacker. Hrubý proti podřízeným, plazivým proti vyšším. Vyznamenává se podivuhodnou beztaktností. Má nesmírně málo schopností na brigádníka.

Plukovník Hertweg. Zavede brigádu svou při první příležitosti do bažiny neb do něčeho takového. Své chyby zakrývá hrubostí a nevčasnou přísností. Není oblíben.

Generálmajor Rosenzweig. Byl dříve četníkem, jest ale vychytralý, vojensky vzdělaný, rázný. Nemá žádných zkušeností válečných.

Generálmajor Dobew. Starý, vetchý, před bitvou u Solferina ohlásil se nemocným, učiní tak zase i tentokrát.

Generálmajor Brandenstein. Povolán byl znovu z výslužby své, což bylo ale velikou chybou, neboť bude hráti nejlépe svou úlohu, když ve výslužbě zůstane. Zcela bezvýznamný člověk bez talentu.

Generálmajor Huyn. Jeden z nejznamenitějších jezovitů Rakouska. Zchytralý, potutelný, úskočný, nebezpečný. Vojenských schopností nemá, ač sloužil v generálním štábu; hodně ale důsledný a řízný.

Generálmajor Koller. Znáám svojí přísností a rázností. Žádných zkušeností válečných. Nenáviděn.

Generálmajor baron Wimpffen. Vším možným, jenom ne vojákem a generálem. Musí brán býti vždy do vleku, jinak brigáda jeho uvázne.

Plukovník Wallis. Žádných zkušeností válečných; nebyl ještě v ohni. Na vůdce jízdy příliš ospalý.

Plukovník Bellegarde. Žádných zkušeností válečných. Jinak neznámý.

Princ Holstein. Princ plnokrevný, jinak nic více.

Generálmajor Sofylik. Hrubý, nevzdělaný, přeceňuje se a bude míti ještě často ostudu, jako v roce 1859.

Generálmajor hr. Coudenhove. Největší odpůrce generálmajora Edelsheima; v r. 1859. u Solferina, na místě, aby proti nepříteli vytrhl, odjel s jízdou do Volty na oběd. Po obědě byla již bitva ztracena.

Generálmajor kníže Windischgrätz. Neublíží nikomu, bez vojenských vědomostí neb jakýchkoliv duševních předností. Jel v roce 1859. s hrabětem Coudenhovem (za solferinské bitvy) do Volty na oběd.

Podmaršálek Henikstein. Chéf generálního štábu, 50 — 52letý, silný, zdravý. Chytrá hlava, má nadání usuzovati. Bude řídit všechny válečné výkony na severu, částečně i v Itálii.

Generálmajor Ringelsheim. Mladý muž, rychle postoupil v generálním štábu; římský kunktator zdá se býti jeho vzorem. Oblíben, kavalír duší i tělem.

Podmaršálek hrabě Thun. Starý, udatný generál. Mnoho praktických vědomostí bez zvláštního nadání; přísný muž služby. Oblíben.

Generálmajor Kopal. Přísný, přímý vojín, dobrý podřízený generál, oblíben, zasluhuje důvěry.

Podmaršálek Rammig. Geniální vojín. Skutečně nejlepší rakouský generál; ví to však a nadělal si neščetných nepřátel. (Velel na Vysokově a u Skalce. Poznám. spisovatele.)

Plukovník Bourgigone, náčelník generál. štábu. Vzdělaný, obratný, velmi podajný a ješitný. Dosti mnoho válečných zkušeností, ale pro své příkré vystupování není oblíben.

Plukovník Krebel. Sloužil vždy v generál. štábu. Má mnoho zkušeností, dobrý vůdce, pečlivý generál. Velmi oblíben. (Trpí jaterní nemocí.)

Generálmajor baron Edelsheim. Nejsmělejší a nejlepší jízdecký generál naší doby, osvědčil se úplně v r. 1859. Velmi vzdělaný, má správný úsudek. (Týž řekl do očí Benedekovi dne 2. července, že se mylí a že vojsko rakouské bude Prušáky napadeno. Poznám. spisovatele. Viz str. 92.) Mladý, silný, velice oblíben a ctěn.

Úsudek o tom, jak byla rakouská armáda v r. 1866. na válku připravena, z této velezajímavé povahopisné listiny nečiníme, aniž souditi budeme o tom, jaké důvody a ohledy asi při dosazování takových vojevůdců rozhodovaly. Na to jsme obezřelí dosti a laskavý čtenář důsledky si v duchu učiní sám! —

Jisto jest, že Prušáci znali dopodrobna naše vojévůdce, ba i jakou nemocí trpí a kterým chybám podléhají, kdežto naproti tomu rakouský generálmajor Hertwek se svojí brigádou místo Polici n./M. obsadil Pulice u Dobrušky, jež jsou od sebe vzdáleny $26\frac{1}{2}$ km., a rovněž záměna České Brusnice s Německou rozhodla bitvu u Trutnova v náš neprospěch! —

K tomu netřeba výkladů.

Mnoho čtenářů mne žádalo, abych vyložil uspořádání našeho vojska v r. 1866. a proto činím jim na konci tohoto spisu po vůli. —

Rakousko v r. 1866., majíc tehdy 35 millionů obyvatel, vypravilo 600.000 mužů do pole ($1\frac{5}{7}\%$ celého obyvatelstva), Prusko pak při 18 millionů obyvatelů 660.000 vojáků ($3\frac{4}{22}\%$) a Itálie z 22 millionů obyvatel 360.963 muže ($1\frac{7}{11}\%$). Oba poslední jmenované státy vyslaly tedy do pole o 420.000 vojáků více než Rakousko. Vnitřní svazky vojenské, rozdělení sborů a pod. na straně rakouské nehodily se naprosto do války s Pruskem. Pruské vojsko, v armádní sbory výborně rozdělené, mělo jak v míru tak i ve válce stejný útvar a tím mobilisací*) nesmírně snadnou učinilo. Složení rakouské armády bylo tak těžkopádné a nepraktické, že mobilisace narazila na nepřekonatelné překážky. Největší chybou bylo, že pluky české, doplňované z území, jež znaly »jako doma«, poslány do Itálie, uherské pak a vlašské do Čech, kde ani domácí řeči, ani útvaru půdy neznaly. Podle tehdejší organisace, posílali se povolání do války vojáci za pluky svými do Itálie aneb Uher, odkud pak doplněné pluky ubíraly se teprve do Čech. Tu se stalo, že Prusko, jehož pluky »ležely« vždy ve svém doplňovacím okrese, bylo k boji v 6—8 dnech připraveno, kdežto naši vojáci k pluku ani za 14 dní se nedostali! —

---

*) Mobilisace = úplné vypravení armády do války.

V roce 1866. byl stav pruského vojska v míru tento :

81 pěší pluk (garda, füsilieři, granátníci) po 3 praporech, a 10 praporů myslivců, dohromady 253 prapory; 48 pluků jízdy, z nichž 8 pluků po 5 škadronách, ostatní pak pluky po 4 škadronách, každá o 170 jezdcích; 9 pluků polního dělostřelectva po 15 batteriích, batterie čítala 4 děla; k tomu řadilo se náležité vozatajstvo, zákopníci, pevnostní dělostřelectvo, zdravotní sbor a ostatní.

Všechno toto vojsko rozděleno bylo na 9 stejných silných armádních sborů. Každý armádní sbor skládal se ze 2 divisí, každá divise ze 2 brigád pěších a 1 brigády jízdné, každá pěší brigáda ze 2 pluků pěchoty. Pruské dělostřelectvo užívalo ve válce tažených polních děl 4- a 6liberních, jež se nabíjely ze zadu, pak 12liberní a některá 6liberní hladká děla; dohromady 98 tažených a 67 hladkých batterií.

Pěchota se řadila do 3 řad a byla jedinou v celé Evropě, která byla vyzbrojena zadovkou-jehlovkou, systému Dreysova; rovněž tak dragouni a husaři pruští byli vyzbrojeni vesměs jehlovkami.

Rakouské vojsko třídilo se v brigády, jež tvořily 2 pěší pluky s prvními třemi prapory, prapor myslivců a 4liberní batterie. 4 brigády rakouské (8 pluků pěchoty) tvořily sbor armádní. Každému armádnímu sboru přidělen pluk jízdy.

Pěchota řadila se ve 2 řady a opatřena byla puškou, jež se nabíjela z předu; náboj (kulka) byl systému Podewilova. Jízda rakouská třídila se v pluky, 2—3 pluky tvořily brigádu, 2—3 brigády jízdnou divisi, a to buď těžkou aneb lehkou, podle toho, jaká jízda převládala: těžká jízda skládala se z kyrysníků a dragounů, lehká z husarů a hulánů.

Dělostřelectvo rakouské, jedno z nejvýtečnějších v Evropě, třídilo se na 12 pluků s děly 4- a 8liberními, z předu k nabíjení s neobyčejně přesnou dostřelností. Střely rakouské se dělily na střely duté, šrapnely,

střely zápalné a tak zvané kartáče, a střílelo se 3liberní dutou střelou na 3000, 4liberní na 4000, 8liberní na 5000 kroků; šrapnelů se užívalo u tříliberek na 1500, u čtyř- a osmiliberek až na 2000 kroků. Kartáči se páliło do davů na 300—500 kroků. Krom toho mělo naše vojsko známé »rakety«, o nichž se neuvěřitelné věci vyprávěly a bájily, a střílelo se raketami ze čtyřliberky až na 2000, ze šestiliberky na 1500, kartáči na 300 kroků a zápalnou střelnou aneb »ohnivou koulí« až na 1000 kroků.

Ve vojště pruském jmenoval kadety ministr války a důstojníky sám pruský král. Výcvik pruských vojsk byl výtečný a, jak dříve řečeno, cvičili se Prušáci v tak zvaném boji s rozptýlenými různostřelci po 20 let, o čemž u nás nikdo nevěděl, ač naše vojska spolu s německými po leta v německých posádkách »ležela«!! — —

Kdo vypovídá válku s nadějí na úspěch, musí se postarati, aby:

1. vojsko mělo dobrého vůdce, výtečné důstojnictvo a vzdělané poddůstojníky,

2. ve vojště bylo sebevědomí a národní hrdost, která se tak často u nás uráží, a

3. vojsko bylo řádně vyzbrojeno, oděno a aby vždy bylo postaráno o jeho stravování i dostatek střeliva.

A k tomu je podle Napoleona třeba předně peněz, potom peněz a konečně zase peněz! —

Pravdou je nezvratnou, že není možno, aby se vojevůdci »dělali«, jako to činil Napoleon a Bedřich; vojevůdci se nemohou »vychovávatí«. Vojevůdce, tak jako básník, spisovatel, sochař a umělci vůbec musí se naroditi.

Koho u nás před r. 1866. k vojsku odváděli? Na základě starého branného zákona byla všeckna intelligence vojančiny prosta; menší část intelligentů, kteří osvobození nebyli, věděli, kterak možno oklikami se osvoboditi. Majetní mohli se 1200 zlatými z vojny

»vykoupiti«. Tím se stalo, že větší část vojáků rekrutovala se z nejchudších tříd rolnictva a řemeslnictva; neboť za bohaté (z vojny vykoupené) odvedli se podle potřeby chudí. —

Důstojnictvo rakouské do nového zákona branného z r. 1869. se takto doplňovalo:

Majitel pluku a plukovník jmenovali si kadety a důstojníky pro svůj pluk! Ba byla i doba, kdy se důstojnická místa zakupovala a tu se nejednou přihodilo, že bohatší uchvátili pro sebe vyšší šarže. Výsledek této války srovnával se úplně s vnitřním zařízením naší armády.

To jest pravda, která se popříti nedá a o níž psáti bylo by zbytečno, ba choulostivo; bez toho patří válečné historii a vojenským kritikům.

Již tehdáž v pruském vojsku zavedena byla služba jednoročáků, a v Praze za okupace pruské r. 1866. se často s podivem vyprávělo, že ten a ten důstojník je professorem, inženýrem, advokátem, ba znám byl i případ, že ubytovaný důstojník byl v civilu úředníkem a jeho sluha továrníkem a zároveň chleboďárcem svého představeného! Dnes i u nás podobné případy býti mohou.

To jsem pokládal za potřebné čtenáři vysvětliti. —

P. T. pp. čtenářům součastníkům a svědkům
války z r. 1866.!

Kdo z laskavých čtenářů, přečta mnou líčený kus válečných dějin, našel by v něm mezery a nedostatky, nechť je laskavě se mnou sdělí. Též některými zajímavými podrobnostmi a zvláštními výjevy, ovšem že zaručenými, by se mému dílu posloužilo. Jednotlivci není po 35 letech možno sebrati a zpracovati všechnu látku; neboť nedostává se nám podrobně o válce té jednajících spisů. Děkuji již předem za každou radu a každý pokyn v té příčině mi udělený, abych další vydání jimi doplniti a zdokonaliti mohl.

V Kolíně, v únoru 1902.

Spisovatel.

Dodatky.

Na str. 33. čti 30 tisíc místo 50 tisíc mrtvých a raněných pokrývalo různá bojiště v Čechách, království atd.

Str. 57. Podotknouti dlužno, že prapory, jež vedl plukovník Pehm a podplukovník baron Vilém Stenglin, příslušely 3. pluku moravskému.

Mimo tyto oba hrdiny padli u kapličky sv. Jana: setníci Václav Moller a Rud. Binder, nadporučíci Kuivida a Těkuš, poručíci Karel Majer a Čeněk Herzig z Herzfeldu a 87 mužů; 9 důstojníků a 147 mužů bylo raněno; 17 mužů zajali Prušáci.

MAPA BOJIŠTĚ KRÁLOVÉHRADECKÉHO.

